

სითხის უდაწნო მოძრაობა (ღია დინება) – სითხის მოძრაობა, რომლის დროსაც ნაკადს აქვს თავისუფალი ზედაპირი. ამ დროს სითხე მოძრაობს თვითდინებით.

სითხის უწყვეტი მოძრაობა – სითხის მოძრაობა, როცა იგი გადაადგილდება უწყვეტი ჭავლით, რომელიც მთლიანად ავსებს მილსადენის მოცულობას.

სითხის ფარდობითი სიმკვრივე – რაიმე ტემპერატურის დროს განსახილველი სითხის სიმკვრივის ფარდობა $+4^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის მქონე დისტილირებული წყლის სიმკვრივესთან.

სითხის ფარდობითი უძრაობა – სითხის წონასწორობის მდგომარეობა, რომლის დროსაც მოძრავ ჭურჭელში მოთავსებული სითხის ნაწილაკები არ გადაადგილდება არც ერთმანეთის და არც ჭურჭლის მიმართ, ანუ სითხის მთელი მასა უძრავია ჭურჭლის მიმართ, მაგრამ მოძრაობს მასთან ერთად, როგორც ერთი მყარი სხეული.

სითხის შიგა ხახუნი – იხ. სითხის სიბლანტე.

სითხის ჭავლის ცოცხალი კვეთი – სითხის მრუდწირული ზედაპირი, რომლის ნებისმიერი წერტილის ნორმალური ემთხვევა იმავე წერტილში სითხის დენის წირისადმი გატარებული მხების მიმართულებას, ანუ კვეთი, რომელიც მართობულია სითხის ჭავლში ნაწილაკების მოძრაობის მიმართულების.

სითხის ხარჯი (ნაკადის ხარჯი) – სითხის მოცულობა, რომელიც დროის ერთეულში გაედინება ნაკადის (ჭავლის) ცოცხალ კვეთში (სადინარში).

სიკატივი (ლათ. siccativus გამომშრობი) – ცხოველური მჟავების მეტალური მარილების ორგანული ხსნარი. გამოიყენება ლაქებისა და საღებავების შრობის დასაჩქარებლად. შედის ოლიფის, ზეთოვანი ლაქების, ზეთოვანი საღებავების შემადგენლობაში.

სიკრონი – იხ. პოლივინილქლორიდი.

სილა (სპარს.) – 1. წვრილმარცვლოვანი ქვიშა; 2. გაშლილი ხელის შემოკვრა სახეზე.

სილაბეტონი – წვრილმარცვლოვანი ბეტონი, რომლის შემადგენლობაში შედის წვრილი შემავსებელი (ქვიშა, სილა) და შემკვრელი. ის სამშენებლო დუღაბის ანალოგიურია შემადგენლობით, მაგრამ ნაკლებ მოძრავია, რაც განაპირობებს განსხვავებას მათი დაგების ხერხში. გამოიყენება იმავე მიზნებისათვის, როგორც ჩვეულებრივ მძიმე ბეტონები.

სილაკფორი – ბგერამშთანთქმელი მასალა, მიღებული ავტოკლავური გამყარებით მსუბუქი აირსილიკატისა და უჯრედოვანი ბეტონისგან. მისგან დამზადებული ფილები გამოიყენება საზოგადოებრივი და საწარმოო შენობების სათავსის კედლებისა და ჭერის დეკორატიული და ბგერამშთანთქმელი მოპირკეთებისათვის, სადაც არის მშრალი ან ნორმალური რეჟიმის გარემო, ჰაერის ფარდობითი ტენიანობით არაუმეტეს 75%.

სილალი (ინგლ. sylvan<ლათ. silicium კაჟი და ინგლ. alloy შენადნობი) – ლეგირებული თუჯი 5-6% სილიციუმის შემცველობით. გამოირჩევა მაღალი ცოცვა- და მხურვალმედეგობით ($800-900^{\circ}\text{C}$ -მდე).

სილაჭავლური აპარატი – აპარატი ლითონის ზედაპირების, შენობის ფასადებისა და ა.შ. გასაწმენდად შეღებვის წინ. გაწმენდა ხდება შეკუმშული ჰაერის ჭავლით, მასში შეწონილი ქვიშის ნაწილაკებით.

სილიკაგელი [ლათ. silix (silicis) კაჟი და ფრანგ. gel სიბინძურე] – მყარი ჰიდროფობული სორბენტი, მიკროფოროვანი სხეული (ნახ. 1), რომელიც მიიღება პოლისილიციუმმჟავას გაჯერებული ხსნარის გავარვარებით. გამოიყენება სპირტების, ვიტამინების გასაწმენდად (როგორც ადსორბენტი), აგრეთვე ჰაერის, ნახშირმჟავა გაზის, წყალბადის, ჟანგბადის, აზოტის, ქლორისა და სხვა სამრეწველო გაზების გასაშრობად.

ნახ. 1

სილიკატი [ინგლ. silicates<ლათ. silix (silicis) კაჟი] – 1. მინერალი, რომლის შემადგენლობაში შედის სილიციუმის ჟანგი SiO_2 (კაჟი); ასეთებია: მინდვრის შპატი, ქარსი, აზბესტი, ტალკი, ბენტონიტური თიხა და სხვ.; 2. რკინანახშირბადიანი შენადნობის არალითონური ჩანართის ერთ-ერთი სახე.

სილიკატები სინთეზური – სილიციუმის ან ალუმინსილიციუმმჟავათა მარტივი ან რთული მარილები. ს. ს. ცემენტის, ცეცხლგამძლე მასალების, წიდების, წითელი და სილიკატური აგურის, ფაიფურისა და ქაშანურის, მინების, ჭიქურების, მინანქრების, ადსორბენტების, კატალიზატორების შემადგენელი ნაწილია. ტექნიკაში განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს კალციუმის სილიკატებს $3\text{CaO}\cdot\text{SiO}_2$; $2\text{CaO}\cdot\text{SiO}_2$ (პორტლანდცემენტის ძირითადი კომპონენტები), მაგნიუმისა და ალუმინის სილიკატებსა (ცეცხლგამძლე მასალების ძირითადი კომპონენტები) და სხვ.

სილიკატიზაცია – სუსტი გრუნტების გამაგრება ქიმიური საშუალებით, სახელდობრ, სილიკატური ხსნარების (მაგ., ნატრიუმისა და ქლოროვანი კალციუმის) გრუნტში დაჭირხნით. ს. გამოიყენება ქვიშოვან, დაჭაობებულ და ლიოსისებრ გრუნტებში. ზრდის გრუნტის სიმტკიცესა და მდგრადობას. შესრულების ტექნოლოგია შემდეგია: გრუნტში 1,5 მპა წნევით შეჰყავთ თხევადი მინისა და CaCl_2 -ის ხსნარი, რომლებიც ქიმიური რეაქციის შედეგად ქმნიან უხსნად ნივთიერებას (კაჟიჟავას გელს), რომელიც წარმოქმნის წყალგაუმტარ შრეს.

სილიკატიზაცია გრუნტის – გრუნტის გამაგრება შენობისა და ნაგებობის ფუძის გასაძლიერებლად ან გრუნტისთვის წყალშეუღწევადობის თვისების მინიჭება ჰიდროტექნიკური შენობებისთვის ფილტრაციისსაწინააღმდეგო ფარდის მოწყობით. ხორციელდება გრუნტში ნატრიუმის სილიკატის დაჭირხნით (დანამატების გარეშე) პერფორირებული მილების საშუალებით (ჯდენადი გრუნტებისათვის) ან კოაგულანტის დამატებით (ფოსფორმჟავა).

სილიკატური ბეტონის ნაკეთობები – სილიკატური ბეტონისგან დამზადებული ასაწყობი სამშენებლო კონსტრუქციების ელემენტები (საკედლე და გადახურვის პანელი, საკედლე ბლოკი, სვეტი, კოჭი და სხვ.). ს. ნ. არის უარმატურო და დაარმატურებული. ამ ნაკეთობებს წარმატებით შეუძლიათ შეცვალონ ცემენტის ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ნაკეთობები (მათთან შედარებით 10-15%-ით იაფია).

სილიკატური მოდული – პორტლანდცემენტის კლინკერში კაჟიწის პროცენტული შემცველობის ფარდობა ალუმინისა და რკინის ოქსიდების პროცენტული შემცველობის ჯამთან. რიცხობრივად შეადგენს 1,7-3,5.

სილიკატური ნაკეთობანი – სხვადასხვა საშენი მასალა (აგური, კერამიკა, მინა, საკედლე ბლოკი, მინერალური ბოჭკო, ავტოკლავური მასალა და სხვ.), რომელთა ძირითადი საწყისი ნედლეულია კაჟმიწის შემცველი ბუნებრივი და ხელოვნური მასალა (ქვიშა, დიატომიტი, ტრეპელი, წიდა, ნაცარი და სხვ.). ს. ნ. დამზადება ხდება დანამატების (ფლუსი, მჭიდა ნივთიერება, პიგმენტი, ფორის წარმომქმნელი და სხვ.) ნარევის თბოდამუშავებით.

სილიკო (ლათ. silix, silicis კაჟი) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს კაჟთან დაკავშირებულს.

სილიკოალუმინი – რთული ელექტროთერმული ტექნოლოგიით მიღებული ზღვრული ფეროშენადნობი, რომლის ძირითადი ელემენტებია სილიციუმი და ალუმინი. გამოიყენება, როგორც აღმდგენი სპეციალური შენადნობების საწარმოებლად.

სილიკომანგანუმი – ფეროშენადნობი, რომლის ძირითადი კომპონენტებია: მანგანუმი – 30-75%, სილიციუმი – 8-35% და ნახშირბადი 3%-მდე, აგრეთვე რკინა, გოგირდი, ფოსფორი და სხვ. მიიღება მანგანუმის მადნის შიხტის თერმულ ლუმლებში სილიციუმისა და მანგანუმის ერთდროული აღდგენის გზით. გამოიყენება განმჟანგველად და მალეგირებელ დანამატად ფოლადისა და ფერომანგანუმის გამოდნობისას.

სილიმანიტი – იშვიათი ძვირფასი ქვა, სილიკატების კლასის მოყვითალო ფერის მინერალი, ალუმინის სილიკატი (ნახ. 1). იყენებენ ცეცხლგამძლე კერამიკულ ნაკეთობათა და თიხამიწით მდიდარი ცეცხლგამძლე მასალების დასამზადებლად.

ნახ. 1

სილიცირება – ლითონის დეტალების ზედაპირული შრის გაჯერება სილიციუმით ანტიკოროზიული თვისებების, ცვეთამდედეგობისა და მხურვალგამძლეობის გაზრდის მიზნით.

სილიციუმი [ლათ. silix (silicis) კაჟი] – ოთხვალენტიანი მეტალოიდი, ქიმიური ელემენტი ატომური ნომრით 14. სიმბოლო – Si. სიმკვრივე – 2329 კგ/მ³ (თხევად მდგომარეობაში – 2570 კგ/მ³); დნობის ტემპერატურა – 1414°C; დუღილის ტემპერატურა – 3265°C; სიმაგრე მოოსის სკალით – 6,5. სილიციუმი სამყაროში გავრცელებით მეოთხე ელემენტია წონის მიხედვით. ბუნებაში უძველესი დროიდან გვხვდება, როგორც თავისუფალი ელემენტი. ფართოდაა წარმოდგენილი ქვიშაში, მტვერში, პლანეტოიდებსა და პლანეტებში სილიციუმის დიოქსიდის სხვადასხვა ფორმით (კაჟმიწა) ან სილიკატების სახით. ს. დედამიწის ქერქში გავრცელებით მეორეა ჟანგბადის შემდეგ, რაც ქერქის 25,7%-ზე მეტს შეადგენს მასის მიხედვით. ოქსიდის ან სილიკატის ფორმით სილიციუმი გამოიყენება მინის, ცემენტისა და კერამიკის წარმოებაში.

სილიციუმის ორჟანგი – კაჟმიწა; სილიციუმის ნაერთი ჟანგბადთან. იყენებენ სილიკატურ მრეწველობაში მინის, კერამიკისა და მისთ. დასამზადებლად.

სილიციუმორგანული ნაერთი – ელემენტორგანული ნაერთი, რომელიც შეიცავს მოლეკულაში სილიციუმის ატომს, უშუალოდ დაკავშირებულს ნახშირბადთან. გამოიყენება

სილიციუმორგანული სითხეების (სილიკონური ზეთები), კაუჩუკის, წებოების, ლაქების წარმოებაში და სხვ.

სილონი – ერთგვარი სინთეზური ბოჭკო; ასეთი ბოჭკოს ქსოვილი.

სილოსი (ესპ. silos ორმო, სარდაფი მარცვლეულის შესანახად) – დიდი ტევადობის საცავი ფხვიერი მასალებისთვის (ცემენტი, ქვიშა, მარცვლეული, კომბინირებული საკვები, გრანულები და სხვ.). ის არის ვერტიკალურ ცილინდრული ფორმის ფურცლოვანი ლითონის (იშვიათად ხის ან რკ.ბ.-ის) კონსტრუქცია ბრტყელი ან კონუსური ძირით. ს. ვერტიკალური განთავსება უზრუნველყოფს ტერიტორიის მნიშვნელოვან ეკონომიას სხვა ტიპის საწყობებთან შედარებით. საწარმოს ტერიტორიაზე შესაძლებელია განლაგდეს ერთი (ნახ. 1) ან რამდენიმე ათეული სილოსიც კი, რომელთა ჩატვირთვა-განტვირთვა უმეტესად ავტომატიზებულია; 2. საქონლის წვნიანი საკვები, რომელსაც ამზადებენ დაქუცმაცებული საკვები მცენარეების უჰაეროდ დაკონსერვებით (დამჟავებით) სპეციალურ ნაგებობაში (კოშკი, ტრანშეა, ორმო).

ნახ. 1

სილოსი მარცვლეულის – ფურცლოვანი ფოლადისგან დამზადებული ცილინდრული მარცვალსაცავი ბრტყელი ან კონუსური ფსკერით. მისი შემადგენელი ელემენტებია: მოცულობითი ცილინდრი სიხისტის წიბოებით, სახურავი, სილოსის მომსახურების კონსტრუქციები (კიბე, ლუკი), სავენტილაციო, ტემპერატურის საკონტროლო და ჩატვირთვა-გადატვირთვის სისტემები. ს. მ. ჩამონტაჟებულია ტენიანობის, ტემპერატურის, მარცვლეულის დონისა და სხვა ტიპის გადამწოდები, რომელთა მეშვეობით მარტივად კონტროლდება ნებისმიერი სახის მარცვლეულის შენახვის პროცესი. ს. მ. საყრდენად გამოიყენება ბეტონის ან რკინაბეტონის წერტილოვანი საძირკველი, რომელსაც მიემარება სილოსის დგარები საანკერო ჭანჭიკების მეშვეობით. იმ შემთხვევაში, როცა სილოსები განლაგებულია ჯგუფურად, საძირკვლისათვის იყენებენ ერთიან რკინაბეტონის ფილას. ფოლადის გარდა, ზოგჯერ, ს. მ. რკინაბეტონის კონსტრუქციებისგანაც აშენებენ.

სილოსი ცემენტის – ტევადობა მშრალი ცემენტის, სამშენებლო ნარევისა და წვრილდისპერსიული მასალების შესანახად. სტანდარტული კონსტრუქცია წარმოადგენს ფოლადის ცილინდრს ბრტყელი ან კონუსური სახურავით, რომელშიც მოწყობილია სავენტილაციო ხვრელები და ფილტრები; ფსკერი კონუსური ფორმისაა ნახვრეტით, მომარჯვებული ცემენტის გასაცემი შნეკური ჩამკეტით. მონტაჟდება შვეულად რკინაბეტონის საძირკველზე.

სილოქსიდი [ლათ. sil(ex) კაჟი და oxys მჟავე] – კვარცისგან წარმოებული მინა (საშენი მასალა). გამოიყენება ფასადების შესამინად, ინტერიერის ტიხრებისთვის, ქიმიური ჭურჭლის დასამზადებლად და სხვ.

სილუეტი – 1. საგნის, ნაგებობის, ფიგურის და სხვათა დამახასიათებელი მოხაზულობა (კონტურები), რომელიც შორ მანძილზე, ბურუსში ან სიბნელეში აღიქმება; 2. ვისიმე ან რისამე ერთგვარი კონტურული გამოსახულება, დახატული (ან გამოჭრილი და დაკრული) სხვა ფერის ფონზე; 3. XVIII საუკუნეში გავრცელებული გრაფიკური ტექნიკის (გრაფიურა, ფოტოგრაფია) სახესხვაობა. განსაკუთრებით გავრცელდა საფრანგეთში როკოკოს ეპოქაში.

სილუმინი [ლათ. sil(ex) კაჟი და ocoi ალუმინი] – ალუმინის შენადნობი სილიციუმთან (23%-მდე) და სხვა ელემენტებთან, ხასიათდება კარგი ჩამოსხმით, მაღალი სიმტკიცითა (200 მპა-მდე) და სიმაგრით, საკმაოდ კარგი პლასტიკურობით. გამოიყენება რთული კონფიგურაციის დეტალების დასამზადებლად, უმეტესად ავტო- და ავიამშენებლობაში.

სილურჯე – მერქნის სოკოვანი დაავადება, ლურჯი ან მომწვანო შეფერილობა, რომელიც ფართოდ არის გავრცელებული. სიმტკიცეზე არ მოქმედებს, მაგრამ მერქანს აძლევს არასასიამოვნო შეფერილობას.

სილფონი – დრეკადი ერთ- ან მრავალფენიანი გოფირებული გარსი (გარსაცმი) ლითონის, არალითონის ან კომპოზიტური მასალისგან, რომელიც ინარჩუნებს სიმკვრივეს და სიმტკიცეს კუმშვის, გაჭიმვის, ღუნვის მრავალციკლური დეფორმაციისას შიგა და გარე წნევის, ტემპერატურისა და მექანიკური დატვირთვის ზემოქმედების პირობებში. გამოიყენება როგორც მაკრემეტიზებელი, მგრძნობიარე და ძალური ელემენტი. ს. გამოიყენება მილსადენების არმატურის (კვანძების) მოძრავი დეტალების მამჭიდროებლად გარემოს მიმართ (ნახ. 1).

ნახ. 1

სიმა (ბერძ. kuma ტალღა ან ტალღისებრი სხმული) – კარნიზის ელემენტი (ნახ. 1), წყლის ჩასადენი ღარაკი. პირველად გამოჩნდა ძველბერძნულ არქიტექტურაში დორიული ორდერის ბატონობის პერიოდში. მზადდებოდა მარმარილოს ან ტერაკოტისაგან და ძირითადი დანიშნულების გარდა იყო შენობის ფსადის ერთ-ერთი სამკაული. ხშირად სიმი შემკული იყო გეომეტრიული ჩუქურთმებით, პალმეტებით ან უფრო რთული დეკორით (განსაკუთრებით იონიურ ორდერში).

ნახ. 1

სიმაგრე (სისალე) – მასალის უნარი, წინააღმდეგობა გაუწიოს მასში სხვა მასალის შეჭრას. მინერალური მასალებისათვის სიმაგრეს ადგენენ მოოსის სკალით. შედგება 10 მინერალისაგან, სიმაგრის პირობითი მაჩვენებლებით 1-დან 10-მდე (1 – ტალკი ან ცარცი, 2 – ქვამარილი, 3 – კალციტი, 4 – მდნობი შპატი, 5 – აპატიტი, 6 – ორთოკლაზი, 7 – კვარცი, 8 – ტოპაზი, 9 – კორუნდი, 10 – ალმასი). გამოსაცდელი მასალის სიმაგრე არის იმ ორ მინერალს შორის, რომელთაგან ერთი კაწრავს გამოსაცდელ ნიმუშს და მეორეთი კი თვით იკაწრება. მასალის ს. შეიძლება შეფასდეს სხვადასხვა კრიტერიუმით. ხშირ შემთხვევაში ს. განისაზღვრება ზედაპირზე დარჩენილი ნაჭდევის ზომის მიხედვით, მაგ., ბრინელის, ვიკერსისა და როკველის მეთოდებით. აღინიშნება შესაბამისად: HRB, HV და HRC. ს. იზომება სამ დიაპაზონში: მაკრო, მიკრო და ნანო. მაკროდიაპაზონი რეგლამენტირებას უკეთებს ინდენტორზე დატვირთვის სიდიდეს 2 ნ-დან 30 კნ-მდე. მიკროდიაპაზონი – 2 ნ-მდე და ინდენტორის სხეულში ჩაღრმავებას მეტი 0,2 მკმ-ზე. ნანოდიაპაზონი კი მხოლოდ ინდენტორის ჩაღრმავებაზე, რომელიც უნდა იყოს ნაკლები 0,2 მკმ-ზე. ხშირად სისალეს ნანოდიაპაზონში უწოდებენ ნანოსისალეს (ნანოსიმაგრეს). ლითონის, ბეტონის, მერქნის, პლასტმასის სიმაგრე (სისალე) განისაზღვრება ბრინელის მეთოდით, როცა სტანდარტული

ფოლადის ბურთულა გარკვეული ძალით იწნეება მასალაში. სიმაგრე განისაზღვრება დატვირთვისა და ანაბეჭდის ფართობის ფარდობით. დიდი სიმტკიცის მასალა ყოველთვის არ არის დიდი სიმაგრის. მაგ., მერქნის სიმტკიცე ხშირად აჭარბებს ბეტონისას, მაგრამ სიმაგრე ყოველთვის ნაკლები აქვს, ვიდრე ბეტონს. გარდა ზემოთაღნიშნულისა, არსებობს ს. გაზომვის სხვა მეთოდებიც: ასკერის სკალით, ბრინელის, ბუხგოლცის, ვიკერსის, იანკის, კუზნეცოვ-ჰერბერტ-რეზინდერის, მარტენსის, მოოსის სკალით, პოლდის, როკველის, შორის მიხედვით და სხვ.

ზოგიერთი ჯიშის მერქნის ზედაპირული სიმაგრეები ბრინელის მიხედვით შემდეგია: ნაძვი – 1,8; ვერხვი – 1,86; ფიჭვი – 2,5; ლარიქსი – 2,7; თხმელა – 2,7; არყის ხე – 3,0; კაკალი – 3,5; მსხალი – 3,5; რცხილა – 3,7; წაბლი – 3,7; წიფელი – 3,9; კედარი – 4,0; აკაცია – 4,0; ნეკერჩხალი – 4,05; იფანი – 4,1; ბამბუკი – 4,8; მუხა – 4,9; მაჰაგონი – 5,0; პალისანდრი ვ 5,5; აკაცია თეთრი – 7,1; ებონიტი – 8,0.

სიმაღლე – 1. ფიგურის წვეროდან ფუძეზე ან მის გაგრძელებაზე დაშვებული მართობის (პერპენდიკულარის) მონაკვეთი. ტექნ. ნაკეთობის ერთ-ერთი გაზომვითი განზომილება, დაშორება ყველაზე მაღალი წერტილიდან მიწის ზედაპირამდე; ფიზ. ხმის, ბგერის სიმაღლე; გეოდ. ნიშნული ზღვის დონიდან. სიმაღლის ცნების გამოყენების უამრავი მაგალითი შეიძლება დასახელდეს: სამშენებლო, ანტენის, აწევის, დაწნევის, დაჭირხვნის, ვარდნის, საანგარიშო, პირობითი, სიჩქარის, სრული, ტალღის, ყრილის, ჩატვირთვისა და სხვ.; 2. სივრცე და მანძილი დედამიწის ზევით; 3. იგივეა, რაც მაღლობი; 4. გადატ. რისამე მაღალი დონე; 5. სამშენებლო მიწის ნაკვეთზე შენობის მაქსიმალურად დასაშვები სიმაღლე, რომელიც მისი უკანა ეზოსა და საზოგადოებრივი საზღვრ(ებ)ის მხრიდან განისაზღვრება ფორმულით $H = L/Y$, სადაც L არის სამშენებლო მიწის ნაკვეთის საზოგადოებრივი საზღვრის (ქუჩის) მხარეს მდებარე შენობის საანგარიშო ზედაპირის გრუნტის ზედაპირთან შეხების ხაზიდან ქუჩის სიგანის ნახევრის წარმოსახვითი ვერტიკალური სიბრტყის მიმართ მართობული მანძილი. მისი მნიშვნელობა საზოგადოებრივ სივრცესთან შენობის განთავსების მიხედვით იცვლება 6-დან 20 მ-მდე; Y – კოეფიციენტი, რომლის მნიშვნელობაა: 0,35 – დასახლებათა საზოგადოებრივ-საქმიანი და განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონებისთვის; 0,25 – სამრეწველო ზონებისთვის; 0,4 – ყველა სხვა ზონისთვის; 6. შენობა-ნაგებობის სიმაღლე, რომელიც განისაზღვრება საძირკვლის ყველაზე დაბალი ნიშნულიდან: შენობის შემთხვევაში – შენობის საანგარიშო ზედაპირ(ებ)ის ყველაზე მაღალ ნიშნულამდე, ხოლო ნაგებობის შემთხვევაში – ნაგებობის ყველაზე მაღალ ნიშნულამდე.

სიმბოლიზმი – მიმდინარეობა დასავლეთ ევროპის ხელოვნებასა და ლიტერატურაში XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში. ის ერთგვარი რეაქცია იყო პარნასელთა პოეზიაზე. მისთვის დამახასიათებელია კონკრეტული სახის შეცვლა სიმბოლოთი, ირეალური სინამდვილის ძიება, იდუმალობა, კამერულობა, მაქსიმალური ზრუნვა სიტყვაზე, მუსიკალობის შექმნაზე. სიმბოლიზმი იყო სინამდვილისადმი ოპოზიციის გამოხატვა. მისმა საუკეთესო წარმომადგენლებმა დიდი ამაგი დასდეს ლირიკული აზროვნებისა და ხელოვნების განვითარებას, მისადმი დამოკიდებულებას და სხვ. სიმბოლისტური მიმდინარეობის ცნობილი წარმომადგენლები იყვნენ: შარლ ბოდლერი, პოლ ვერლენი, არტურ რემბო, ჟიულ ლაფორგი, გუსტავ მორო, ოდილონ რედონი, ედგარ მაკსენსი (საფრანგეთის რესპუბლიკა), რაინერ მარია რილკე (ავსტრიის რესპუბლიკა), ჰუგო ფონ ჰოფმანსტალი (გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა), ედგარ ალან პო (აშშ), ვალერი ბრიულოვი, ალექსანდრე ბლოკი, ანდრეი ბელი, კონსტანტინ ბალმონტი, მიხეილ ვრუბელი (რუსეთის

ფედერაცია), ობრი ბერდსლეი, ჯორჯ ფრედერიკ უოტსი, უილიამ სკოტი (ინგლისი), ლესია უკრაინკა (უკრაინა), პაოლო იაშვილი, ტიცინ ტაბიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, გიორგი ლეონიძე, სანდრო ცირეკიძე, კოლაუ ნადირაძე (საქართველო) და სხვ.

სიმბოლიკა – 1. სიმბოლოთა ერთობლიობა; 2. სიმბოლო ან ნიშანი, რომელიც გამოიყენება რაიმე ობიექტის, ფუნქციის ან პროცესის წარმოსადგენად.

სიმბოლო (ბერძ. symbolon ნიშანი, ლოზუნგი<syn- ერთად და bole გადაგდება, ჩამოსხმა, დარტყმა, ჭანჭიკი, სხივი) – 1. ნიშანი ან სიტყვა, რომელიც აღიქმება როგორც იდეა, ობიექტი ან ურთიერთობა. ს. იღებს სიტყვის, ბგერის, ჟესტის, იდეის, ვიზუალური სახის ფორმას და გამოიყენება სხვისი იდეის თუ მრწამსის გადასაცემად. მაგ., რვაკუთხედი შეიძლება იყოს "სდექის" სიმბოლო; რუკაზე ლურჯი ხაზი – მდინარის; ციფრები არითმეტიკაში – რიცხვების; საკუთარი სახელები – პიროვნებების; წითელი ვარდი – სიყვარულის, თანაგრძნობის; ჯვარი – ქრისტიანობის, ნახევარმთვარე – ისლამის და სხვ.; 2. საგნის ან ცხოველის გამოსახულება, ნიშანი, რომელიც პირობითად გამოსახავს რაიმე გაგებას, მოვლენას, იდეას, საგნობრივ ვითარებას და მისთ. არსებობს სიმბოლოს სახეები: ალქიმიური, ასტრონომიული, ახალგაზრდობის, პარტიული მოძრაობის, რელიგიური, რწმენის, სარკალური გეომეტრიის, საშიშროების, სახელმწიფოს, სქესის, ქრისტიანობის, შემეცნების, შეფასების, ცოდნის, წმინდანობის, ხელოვნებისა და სხვ.

სიმდიდრე – მატერიალური აქტივების მთლიანი ღირებულება.

სიმდოვრე – მოვლენების, პროცესების მიმდინარეობა თანაბრად, რყევების გარეშე, როდესაც არ იცვლება მახასიათებელი პარამეტრები.

სიმეტრია (ბერძ. symmetria თანაზომილობა) – 1. რაიმე მთელის ნაწილების თანაზომიერი, პროპორციული განლაგება ცენტრის, შუაგულის მიმართ; თანაზომიერება, პროპორციულობა რისამე განლაგებაში; 2. გეომეტრიული ფიგურის თვისება – შეუთავსდეს თავის თავს გარკვეული გარდაქმნების შედეგად, რომლებიც ქმნიან ჯგუფს (ამ ფიგურის სიმეტრიის ჯგუფს). გეომეტრიული სიმეტრიის სახეებია: სარკისებრი, ღერძული, მბრუნავი, ცენტრული, სრიალის და ხრახნული. 3. სიმეტრია, ანუ სარკული არეკვლა სივრცეში a სიბრტყის მიმართ (სიბრტყეში a წრფის მიმართ) არის სივრცის (სიბრტყის) გარდაქმნა, რომლის დროსაც ყოველი M წერტილი გადადის ისეთ M' წერტილში, რომ MM' მონაკვეთი მართობულია a სიბრტყისა (a წრფისა) და ამ სიბრტყით (წრფით) იყოფა შუაზე. a სიბრტყეს (a წრფეს) ეწოდება სიმეტრიის სიბრტყე (სიმეტრიის ღერძი). ამჟამად სიმეტრიის შესახებ სწავლება საფუძვლად უდევს კრისტალოგრაფიას და ფართო გამოყენებას პოულობს მეცნიერებაში, ტექნიკაში, მრეწველობასა და სხვ.

სიმეტრია აქსიალური (რადიალური სიმეტრია) – სიმეტრიულობა რაიმე ღერძის ირგვლივ მობრუნების მიმართ ნებისმიერი კუთხით.

სიმეტრია მბრუნავი – ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს ობიექტის სიმეტრიას ყველა ან ზოგიერთი საკუთარი ბრუნვის m -განზომილებიანი ევკლიდური სივრცის მიმართ.

სიმეტრია სარკისებრი – სიბრტყის ასახვა თავის თავზე, რომლის დროს ნებისმიერი X წერტილი გადადის მოცემული სიბრტყის მიმართ სიმეტრიულ X' წერტილში (ნახ. 1).

ნახ. 1

სიმეტრია სრიალის – ევკლიდური სიბრტყის იზომეტრია.

სიმეტრია სფერული – სიმეტრიულობა ბრუნვის მიმართ სამგანზომილებიან სივრცეში ნებისმიერი კუთხით.

სიმეტრია ღერძული – რაიმე ფიგურის მონაკვეთის A და B წერტილებს სიმეტრიული ეწოდება a წრფის მიმართ, თუ ეს წრფე AB მონაკვეთის მართობულია და მის შუაწერტილზე გადის.

სიმეტრია ცენტრული – ცენტრული სიმეტრია ეწოდება გარდაქმნას, თუ სიბრტყეზე ნებისმიერ A წერტილისათვის მეორე O წერტილის მიმართ მოიძებნება ისეთი B წერტილი, რომ AB მონაკვეთი O წერტილით შუაზე იყოფოდეს. A და B წერტილები O წერტილის მიმართ სიმეტრიული წერტილებია.

სიმეტრიის ცენტრი – სიბრტყის ან სივრცის წერტილი, რომლის გარშემო რაიმე კუთხით მობრუნებისას გომეტრიული ფიგურა შეუთავსდება თავის თავს. ფიგურებს, რომელთაც აქვთ სიმეტრიის ცენტრი, ეწოდება ცენტრალური. ასეთებია: წრე, ელიფსი, ჰიპერბოლა, ელიფსოიდი, ცალკალთა ჰიპერბოლოიდი, პარალელოგრამი და სხვ.

სიმკვეთრე – 1. გომეტრიული ფიგურების ან ტექსტის მკაფიოობა (გარჩევადობა), რომელიც დამოკიდებულია ოპტიკური მახასიათებლების სხვაობაზე გამოსახულების ელემენტებსა და ცალკეული ელემენტების გადასვლის კონტურის სიდიდეს შორის; 2. ტექსტი ან სიტყვა, რომელიც გამოხატავს რაიმეს ან ვინმეს მიმართ ნეგატიურ დამოკიდებულებას; უხეში, უტიფარი, თავხედური, კადნიერი გამონათქვამი.

სიმკვრივე – სკალარული ფიზიკური სიდიდე, რომელიც განისაზღვრება სხეულის მასის შეფარდებით თვით ამ სხეულის მოცულობასთან ან ფართობთან (ზედაპირული სიმკვრივე). განასხვავებენ ს. სამ სახეობას: 1) სხეულის საშუალო ს. – სხეულის მასის ფარდობა მის მოცულობასთან. ერთგვაროვანი სხეულისათვის მას უბრალოდ სხეულის სიმკვრივეს უწოდებენ; 2) ნივთიერების ს. – სხეულის ს., რომელიც შედგება ამ ნივთიერებისაგან; 3) სხეულის ს. წერტილში – სხეულის მასის მცირე ნაწილის (m) ამ მცირე ნაწილის მოცულობასთან (V) ფარდობის ზღვარი, როცა ეს წერტილი ეკუთვნის ამ მცირე ნაწილს და როცა ეს ფარდობა მიისწრაფის ნულისაკენ: $\lim m/v$. ასეთი განმარტების დროს უნდა გავითვალისწინოთ ის, რომ ატომურ დონეზეც კი, არ არსებობს იდეალურად ერთგვაროვანი სხეული, ამიტომ უნდა შევჩერდეთ მოცულობაზე, რომელიც შეესაბამება გამოყენებულ ფიზიკურ მოდელს. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³. სამშენებლო საქმეში ჩვეულებრივ გამოიყენება საშუალო ს. ერთგვაროვანი ან არაერთგვაროვანი სხეულის ს. გამოითვლება ფორმულით $\rho = m/v$, სადაც m – სხეულის მასა; v – მისი მოცულობა. ს. წერტილში $\rho = dm/dv$, მაშინ არაერთგვაროვანი სხეულის მასა $m = \int \rho(x) d^3 r = \int \rho(x) v = \int dm$. ტემპერატურის შემცირება ს. ზრდის, თუმცა გვხვდება გამონაკლისებიც, მაგ., წყალი, ბრინჯაო და თუჯი. წყალს მაქსიმალური ს. აქვს 4°C-ზე და მცირდება ტემპერატურის

მომატებითაც და მოკლებითაც. ნივთიერების აირმდგომარეობიდან მყარში გადასვლისას ს. იზრდება, მაგრამ არის ისეთი ნივთიერებებიც, რომელთა ს. მყარ მდგომარეობაში გადასვლისას მცირდება (წყალი, სილიციუმი, გერმანიუმი და სხვ.). ყოფაცხოვრებაში ყველაზე მეტად გავრცელებული ნივთიერებების სიმკვრივეები შემდეგია (კგ/მ³): მეთანის – 0,717; აზოტის – 1,25; მშრალი ჰაერის – 1,293; ქლორის – 3,164; ჟანგბადის – 1,429; ნაძვის მერქნის – 450; ფიჭვის მერქნის – 520; მუხის მერქნის – 690; ბენზინის – 740; ლარიქსის მერქნის – 700-1100; მტკნარი წყლის 4°C-ზე – 1000; ებონიტის ხის მერქნის – 1080; გრანიტის – 2600; ალუმინის – 2700; რკინის – 7874; სპილენძის – 8940; ვერცხლის – 10500; ტყვიის – 11350; ვერცხლისწყლის – 13530; ოქროს – 19300; პლატინის – 19590 და სხვ. არსებობს სიმკვრივის სახეები: აირის, აკუსტიკური, ალბათობის, ატომგულის, გალაქტიკათშორისი გარემოს, გამოსხივების, გრავიმეტრიული, დამუხტვის, დატვირთვის, დაყვანილი, დედამიწის, დენის, დეფექტების, დისლოკაციების, ელექტრონთა, ელექტროლი, ენერჯის, ვარსკვლავთშორისი გარემოს, ზოგადი, ინვარიანტული, იონიზაციის, კვადრატული, კუთრი, მზის, მაქსიმალური, მინიმალური, მორწყვის, მოცულობითი, მჟავას, მუხტის, ნამდვილი, ნაყარი, ნივთიერების, ოპტიკური, პარციალური, პულპის, რეტიკულური, საშუალო, სითბური ნაკადის, სკალარული, სპექტრული, სტაბილური, ტენზორული, ფარდობითი, ფოტოგრაფიული, ფუძის, ჭეშმარიტი, წირითი, წყლის, წყობის, ხაზოვანი, ხსნარისა და სხვ.

სიმკვრივე ენერჯის – ენერჯის რაოდენობა ერთეულ მოცულობაში.

სიმკვრივე ზოგადი (სიმკვრივე საშუალო) – ერთეული მოცულობის მქონე ნიმუშის (მასალის) მასა ბუნებრივ მდგომარეობაში (ფორმის ჩათვლით). გამოითვლება ფორმულით: $\rho = m/V_0$, სადაც m არის ნიმუშის მასა, g ; V_0 – ნიმუშის მოცულობა ბუნებრივ მდგომარეობაში, სმ³. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ზოგადი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³.

სიმკვრივე მოცულობითი – მასალის ნაწილაკების მასა, გაყოფილი ამ ნაწილაკების მიერ დაკავებულ მოცულობაზე, ანუ ტერმინი "მოცულობითი სიმკვრივე" გამოიყენება სივრცის ერთეულში განაწილებული მყარი ნაწილაკების ან სხვა ფაზური სიდიდეების აღსანიშნავად. წამოადგენს ფხვნილების, გრანულების, მინერალური კომპონენტების ნაწილაკების, ქიმიური ნივთიერებების, ფარმაცეპტული ინგრედიენტების, კვების პროდუქტების ან სხვა ნებისმიერი მასის კორპუსკულარული ან მყარი ნაწილაკების თვისებრივ მახასიათებელს. ს. მ. ცვალებადი სიდიდეა; მაგ., არაერთგვაროვანი მყარი ნივთიერებებისათვის და სითხეებში, რომელშიც შეტივტივებულია მყარი ნაწილაკები, მოცულობით სიმკვრივეზე გავლენას ახდენს სტრუქტურის ფორიანობა, აგრეთვე მოლეკულური და სტრუქტურული ერთიანობის რღვევა; ფხვიერ საშენ მასალებში (ქვიშა, ღორღი, ხრეში, ცემენტი, თაბაშირი და სხვ.) კი – დატკეპუნის ხარისხი, რადგან მაგ., განსაზღვრული რაოდენობის ქვიშამ შეიძლება დაიკავოს სხვადასხვა მოცულობა, ხოლო ბუნებრივ მდგომარეობაში ის ხასიათდება ნაყარი სიმკვრივით (იხ. სიმკვრივე ნაყარი). ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში მოცულობითი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³.

სიმკვრივე ნამდვილი – ერთეული მოცულობის მქონე ნიმუშის (მასალის) მასა აბსოლუტურად მკვრივ მდგომარეობაში. გამოითვლება ფორმულით: $\rho = m/V_s$, სადაც m არის ნიმუშის მასა, g ; V_s – ნიმუშის მოცულობა აბსოლუტურად მკვრივ მდგომარეობაში (ფორმის გარეშე), სმ³. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ნამდვილი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³. საშენი

მასალების დიდ უმრავლესობას აქვს ფორები, ამიტომ ს. ნ. ყოველთვის მეტია ზოგად სიმკვრივეზე. მხოლოდ მკვრივ მასალას (ფოლადი, მინა, ბიტუმი და სხვ.) აქვს ერთნაირი ზოგადი და ნამდვილი სიმკვრივეები, რადგან მათში ფორების რაოდენობა უმნიშვნელოა.

სიმკვრივე ნაყარი (ფხვიერი მასალებისთვის) – ერთეული მოცულობის მასა ფხვიერად დაყრილი მარცვლოვანი ან ბოჭკოვანი მასალისა. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ნაყარი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³. ზოგიერთი საშენი მასალის ნაყარი სიმკვრივე (კგ/მ³) და მოცულობა ერთ ტონაზე (მ³/კგ) დაახლოებით შემდეგია: ცემენტი მშრალი – 1,5 კგ/მ³ და 0,666 მ³/კგ; ქვიშა სველი – 1920 და 520; ქვიშა მშრალი – 1440 და 694; ხრეში მსხვილმარცვლოვანი – 1500 და 666; ხრეში წვრილმარცვლოვანი – 1700 და 588; ღორღი წვრილმარცვლოვანი – 1600 და 625.

სიმკვრივე პარციალური – ნარევის რომელიმე განსაზღვრული კომპონენტის სიმკვრივე. ნარევის სიმკვრივე ტოლია მისი კომპონენტების პარციალური სიმკვრივეების ჯამისა. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში პარციალური სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³.

სიმკვრივე საშუალო – იხ. სიმკვრივე ზოგადი.

სიმკვრივე ფარდობითი – გამოსაკვლევი ნივთიერების სიმკვრივის ფარდობა ეტალონური ნივთიერების სიმკვრივესთან.

სიმკვრივე ხაზოვანი (სიმკვრივე წირითი) – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც განისაზღვრება სხეულის მასის ფარდობით მის სიგრძესთან. გამოიყენება ქსოვილის, მავთულის, ძაფის, თოკის, აფსკის, ქაღალდისა და სხვა ანალოგიური მასალის სისქის, აგრეთვე კოჭების, რელსებისა და სხვათა დასახასიათებლად. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ხაზოვანი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ.

სიმპლექსი (ლათ. simplex მარტივი, ერთიანი) – 1. ტელეგრაფის ან ტელეფონის ცალმხრივი კავშირი, რომლის დროსაც ერთი სადგური მხოლოდ გადაცემას აწარმოებს, მეორე კი – მხოლოდ მიღებას; 2. ის, რაც ხასიათდება ერთი ნაწილით ან სტრუქტურით; 3. მარტივი სიტყვა.

სიმპოზიუმი (ლათ. symposium დიდი ნადიმი) – თათბირი, სამეცნიერო კონფერენცია და მისთ. რაიმე სამეცნიერო საკითხის განსახილველად.

სიმპოსიუმი – ძველ საბერძნეთში რიტუალური დიდი ნადიმი, რომელსაც თან ახლავს მხიარული სვლა.

სიმპროლიტი – ზემსუბუქი საშენი მასალა – პოლისტირენბეტონი (ნახ. 1), რომელსაც აქვს საუკეთესო სითბური და თბოენერგოეფექტური მახასიათებლები არა მარტო მსუბუქი ბეტონის კლასში, არამედ ზოგადად სამშენებლო ბეტონების ჯგუფში. გამოირჩევა ტენ- და ყინვამდგრადობით, ეკოლოგიურობით, ხანგამძლეობით. სიმკვრივე 600-800 კგ/მ³. გამოიყენება სართულშუა და ჭერის გადახურვებში, იატაკის მოჭიმვისათვის, საკედლე დიაფრაგმების ჩამოსასხმელად, აივნების, ტერასების მოსაწყობად, სამშენებლო ბლოკების (ნახ. 2) დასამზადებლად და ა.შ.

ნახ. 1

ნახ. 2

სიმპტომი – რაიმე მოვლენის დამახასიათებელი გარეგნული ნიშანი.

სიმრავლე – განსაზღვრული, სრულიად განსხვავებული ელემენტების ერთ მთლიანობაში გაერთიანება. ვიღებთ ან მისი ელემენტების ჩამოთვლით, ან ამ ელემენტების მახასიათებელი თვისებების მითითებით, ე.ი. ისეთი თვისებებისა, რომელიც აქვს ამ სიმრავლის ყველა ელემენტს და მხოლოდ მათ. სწორედ ეს საერთო თვისება განსაზღვრავს თვით სიმრავლის სახელწოდებას. თუ მოცემული თვისება არ აქვს არც ერთ საგანს, მაშინ ამბობენ, რომ ეს თვისება განსაზღვრავს ცარიელ სიმრავლეს. სიმრავლის ანუ ერთობლიობის ცნება განეკუთვნება უმარტივეს მათემატიკურ ცნებას.

სიმრუდე – 1. სიდიდე, რომელიც ახასიათებს რაიმე გეომეტრიული ობიექტის (წირის, ზედაპირის, სივრცის) გადახრას მისი ერთგვაროვანი ობიექტისაგან (წრფე, სიბრტყე, ევკლიდეს სივრცე), რომელიც ითვლება უმარტივესად; 2. ხის მანკი, ხის ტანის გრძივი ღერძის გადახრა ტანის გაღუნვის გამო (ნახ. 1). ს. გაზომვის დროს ძირიდან 1 მ ტანის სიმაღლე მხედველობაში არ მიიღება. ის მანკის ცუდი სახეობაა, რადგან ასეთი ხის ტანიდან მცირე რაოდენობის დახერხილი მასალა ამოდის. ხდება გრძივი ბოჭკოების ირიბად წაჭრა, რაც აქვეითებს მასალის ხარისხს. სიმრუდე არსებობს მარტივი (ერთი გაღუნვით) და რთული (ორი ან მეტი გაღუნვით).

ნახ. 1

სიმრუდე ზედაპირის – სიმრუდე, რომელიც ახასიათებს მოცემულ წერტილში ამა თუ იმ სახით ზედაპირის გადახრას სიბრტყისგან.

სიმრუდის ცენტრი – წირის მოცემულ წერტილში გავლებული მიმხები წრეწირის ცენტრი.

სიმსხო – სისქე (მაგ., ძაფის სისქე).

სიმტკიცე – მასალის თვისება გარკვეულ დროში, პირობებსა და საზღვრებში დაურღვევლად გაუწიოს წინააღმდეგობა ამა თუ იმ გარე ზემოქმედებით (დატვირთვები, არათანაბარი ტემპერატურული, მაგნიტური და ელექტრული ველები, არათანაბარი დეფორმაციები და სხვ.) აღძრულ შიგა ძაბვებს ისე, რომ არ დაირღვეს მისი მთლიანობა, ანუ არ დაკარგოს წინააღმდეგობის უნარი. ს. ძირითადი კრიტერიუმებია: პროპორციულობის ზღვარი, დენადობის ზღვარი, ცოცვადობის ზღვარი, დაღლილობის ზღვარი და სხვ. კლასიფიკაციის მიხედვით, ს. შეიძლება იყოს სტატიკური (მუდმივი დატვირთვების მოქმედებისას), დინამიკური (ნიშანცვლადი დატვირთვების მოქმედებისას) და დაღლილობითი (ციკლური ცვლადი

დატვირთვების მოქმედებისას). განასხვავებენ ადჰეზიურ, დადლილობით, დინამიკურ, ელექტრულ, თეორიულ, იმპულსურ, კონსტრუქციულ, მაღალტექნოლოგიურ, პრიზმულ, საკონსტრუქციო, ტექნიკურ, ციკლურ და ხანგრძლივ სიმტკიცეს. ყველაზე ხშირად პრაქტიკაში ვხვდებით სიმტკიცეზე გაანგარიშებებს გაჭიმვის, კუმშვის, ღუნვის, გრეხის, ახლეჩისა და თელვის დეფორმაციების დროს.

სიმტკიცე გაჭიმვისას – ნიმუშის გაწყვეტაზე გამოცდის დროს წარმოქმნილი გამჭიმი ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომელიც მოდის კვეთის პირველსაწყისი ფართობის ერთეულზე.

სიმტკიცე დარტყმითი – იხ. სიბლანტე დარტყმითი.

სიმტკიცე დადლილობითი – მასალის თვისება არ დაირღვეს დროთა განმავლობაში ცვლადი სამუშაო დატვირთვების (ციკლური დატვირთვების) მოქმედებისას. მასალის რღვევა ხდება მიკრორღვევების, მათი დაგროვების და შემდეგ მაკრორღვევებად გაერთიანების შედეგად (მასალის დადლილობა). ყველა მასალისათვის არსებობს დადლილობითი სიმტკიცის ზღვარი, რომელიც გაცილებით ნაკლებია (40-50%-ით) მასალის სიმტკიცის ზღვარზე.

სიმტკიცე დინამიკური – მასალის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს დინამიკურ დატვირთვებს რღვევის ან ფორმის ცვლილების გარეშე. დამატებით იხ. სიბლანტე დარტყმითი.

სიმტკიცე ზედაპირული – გასაჭიმი ღეროს თხელი ზედაპირული ფენის სიმტკიცე, რომელიც ზოგჯერ მნიშვნელოვნად აჭარბებს ღეროს შიგნით მასალის სიმტკიცეს.

სიმტკიცე თეორიული – იდეალური სტრუქტურის (დაზიანებებისა და დეფექტების გარეშე) მყარი ტანის სიმტკიცე აბსოლუტური ნული ტემპერატურის პირობებში. დამოკიდებულია მასალის სტრუქტურაზე, მოლეკულურ მასასა და მოლეკულურ ორიენტაციაზე.

სიმტკიცე მერქნის – მერქნის თვისება გარკვეულ პირობებსა და საზღვრებში დაურღვევლად გაუწიოს წინააღმდეგობა ამა თუ იმ გარე ზემოქმედებას ისე, რომ არ დაირღვეს მისი მთლიანობა, ანუ არ დაკარგოს წინააღმდეგობის უნარი. მერქანს ახასიათებს საკმაოდ მაღალი სიმტკიცე ძალის მოქმედებისას ბოჭკოების გასწვრივ. ამ დროს ბოჭკოს უჯრედის გარსი მუშაობს ყველაზე ხელსაყრელ პირობებში და მერქანი ამჟღავნებს მაქსიმალურ სიმტკიცეს. მაგ., სუფთა ფიჭვის მერქნის სიმტკიცის ზღვრის საშუალო მნიშვნელობებია: გაჭიმვაზე – 100 მპა, ღუნვაზე – 75 მპა, კუმშვაზე – 40 მპა, მაგრამ რეალურ კონსტრუქციებში არ ხერხდება ასეთი მაღალი სიმტკიცის სრული გამოყენება, რადგანაც ხის კონსტრუქციების მზიდუნარიანობაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მერქნის რეალური ბუნებრივი მანკები – ბზარები, როკები, ირიბბოჭკოიანობა, ორგულიანობა და სხვ., აგრეთვე კონსტრუქციაზე დატვირთვების მოქმედების მიმართულება და ხანგრძლივობა.

სიმტკიცე სტრუქტურული – სიმტკიცე მასალის ნაწილაკებს შორის შინაგანი კავშირების ხარჯზე. მისი მახასიათებელია ძვრის ზღვრული დამაბულობა, რომლის დროსაც მასალა იწყებს დინებას სითხის მსგავსად, ირღვევა შინაგანი კავშირები ნაწილაკებს შორის და, შესაბამისად, სტრუქტურაც.

სიმტკიცე ღუნვისას – ნორმალური ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომლის დროსაც ხდება ღუნვადი ძელის რღვევა ან რღვევადი პლასტიკური დეფორმაცია.

სიმტკიცე შეკუმშვისას – ნიმუშის შეკუმშვაზე გამოცდის დროს წარმოქმნილი შემკუმშავი ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომელიც მოდის კვეთის პირველსაწყისი ფართობის ერთეულზე.

სიმტკიცე ძვრისას – ნიმუშის ძვრაზე გამოცდის დროს წარმოქმნილი მხები ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომლის დროსაც ხდება ნიმუშის რღვევა.

სიმტკიცე ხანგრძლივი – დიდი ხნის განმავლობაში ცოცვადობის პირობებში მყოფი მასალის სიმტკიცე.

სიმტკიცის ზღვარი (დროებითი წინაღობა) – მასალების მექანიკური მახასიათებელი, გამოხატული პირობითი ძაბვით, რომელიც შეესაბამება იმ უდიდეს დატვირთვას, რომელიც მოქმედებს ნიმუშზე უშუალოდ რღვევის წინ, ანუ ის არის ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა დაარღვევს ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისაგან. განასხვავებენ სტატიკურ, დინამიკურ, კუმშვისა და გაჭიმვის ს. ზ. სიმტკიცის მახასიათებლად აგრეთვე მოიაზრება დენადობის, პროპორციულობის, დრეკადობის, გამძლეობის ზღვრები და სხვ.

სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვისას – მუდმივი (სტატიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ან ცვლადი (დინამიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა გაგლეჯს (დაარღვევს) ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისაგან.

სიმტკიცის ზღვარი კუმშვისას – მუდმივი (სტატიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ან ცვლადი (დინამიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა შეკუმშავს (დაარღვევს) ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისაგან და აუცილებლად ადგილი ექნება დეფორმაციის განვითარებას.

სიმულატორი – მექანიკური ან კომპიუტერული, მოწყობილობა, რომელიც ახდენს რაიმე პროცესის, დანადგარის ან სატრანსპორტო საშუალების მართვის იმიტაციას.

სიმქისე (ხორკლიანობა) – 1. უსწორობების ერთობლიობა, რომელიც ქმნის დეტალის ზედაპირულ რელიეფს შედარებით მცირე ბიჯებით. ძირითადად ჩნდება ნაკეთობის ზედაპირული ფენის პლასტიკური დეფორმაციის შედეგად, როცა მისი დამუშავება ხდება საჭრელი ინსტრუმენტის უსწორო პირის გამოყენებით. ზედაპირის ს. ნაკეთობის ტექნიკურ მახასიათებლებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სიდიდეა, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს ნაკეთობის (დეტალის) საექსპლუატაციო მაჩვენებლებზე (ცვეთამედეგობა, დაღლილობითი სიმტკიცე, კოროზიამედეგობა, შეერთებების ჰერმეტიულობა და სხვ.). ს. საზომი ერთეულია მიკრომეტრი (მკმ).

სიმქისე ზედაპირის – დამუშავებული ზედაპირის მიკროუსწორობების ერთობლიობა საბაზო სიგრძის ზღვრებში, რომელიც ქმნის ზედაპირის რელიეფს. ს. ზ. ხასიათდება რამდენიმე პარამეტრით, როგორცაა უსწორობების შვერების საშუალო და მაქსიმალური სიმაღლეები და მათი სიგანე, საშუალო მანძილი მათ შორის და სხვ.

სიმყიფე – მასალის თვისება, დაიშალოს სტატიკური დატვირთვის დროს უმნიშვნელო დეფორმაციის შედეგად ნარჩენი დეფორმაციის გარეშე.

სიმძიმე – 1. სხეულის თვისება მიიზიდოს დედამიწისაკენ; 2. გადატ. მძიმე, ძნელი, შემაწუხებელი მდგომარეობა.

სიმბიმე აბსოლუტური – სიმბიმე, რომელიც იზომება დედამიწისა და მოცემული სხეულის ურთიერთმიზიდულობის ძალით მსოფლიო მიზიდულობის კანონით.

სიმბიმე ფარდობითი – სიმბიმე, რომელიც იზომება დედამიწის მიზიდულობის ძალისა და დედამიწის ბრუნვის ცენტრიდანული ძალის ჯამით.

სიმბიმის ცენტრი – მყარ სხეულთან უცვლელად დაკავშირებული გეომეტრიული წერტილი, რომელზეც გაივლის ამ სხეულის ნაწილაკებზე მოქმედი ყველა სიმბიმის ძალის ტოლქმედი სივრცეში სხეულის ნებისმიერი მდებარეობის დროს. იგი შეიძლება მოცემული სხეულის არც ერთ წერტილს არ დაემთხვეს (მაგ., რგოლისათვის). მყარი სხეულის სიმბიმის ცენტრის მდებარეობა სიმბიმის ერთგვაროვან ველში თანხვედება მისი ინერციის ცენტრის მდებარეობას.

სიმბიმის ძალა – სხეულზე დედამიწის ზემოქმედების ძალა ანუ დედამიწის ზედაპირის მახლობლად მოთავსებულ ნებისმიერ ნივთიერ წერტილზე მოქმედი ძალა, რომელიც განისაზღვრება, როგორც დედამიწის გრავიტაციული ძალისა და დედამიწის დღეღამური ბრუნვით განპირობებული ცენტრიდანული (გადატანითი) ინერციის ძალის გეომეტრიული ჯამი.

სიმძლავრე – 1. ენერგეტიკული მახასიათებელი, ტოლი მუშაობის ფარდობისა მისი შესრულების დროის ინტერვალთან. P სიმძლავრე F ძალისა ტოლია ამ ძალის სკალარული ნამრავლისა მისი მოდების წერტილის v სიჩქარეზე. $p = (Fv) = F \cdot v \cdot \cos\alpha$, სადაც α არის კუთხე F და v ვექტორებს შორის; 2. ფიზიკური სიდიდე, რომელიც იზომება დროის ერთეულში შესრულებული მუშაობით. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში სიმძლავრეს ზომავენ ვატებით $1\text{ვტ} = 1\text{ჯ/წმ}$. ერთეულთა CGS სისტემაში – ერგ/წმ. ტექნიკაში იყენებენ აგრეთვე ერთეულს – ცხენის ძალას (75 კგმ/წმ). არსებობს სიმძლავრის მრავალი სახეობა: აკუსტიკური, აფეთქების, აფრენის, აქტიური, ბაზისური, ბგერის, გაგლეჯის, გამოსავალი, გამოსხივების, განსავითარებელი, გასაცემი, დადგენილი, დადგმული, დაუმახინჯებელი, ეკვივალენტური, ელექტროდაბრკოლებათა, ენტროპიული, ეფექტური, ზღვრული, ზღურბლიანი, თეორიული, ინდიკატორული, სიმძლავრე, კუთრი, კომპლექსური, სიმძლავრე, ლიტრული, მაქსიმალური, მიმოცვლის, მინიმალური, მისაყვანი, მიწისპირა, მოქმედი, მოჩვენებითი, მყისი, ნამდვილი, ნომინალური, ნორმალური, პიკური, პირობითი, რეაქტიული, რხევითი, საათობრივი, საგადასახადო, სამუშაო, სამუხრუჭო, საპროექტო, საწარმოო, საწყისი, სრული, უზრუნველყოფილი, ფაზური, ღუმლის, შესავალი, ჯამური, ძრავას, წარმოების, წვეის, წყალდენის, წყალსადენის, წყალსადინარის, ჭარბი, ჭრის, ხანგრძლივი, ხახუნის, ხილული, ხმაურის, ჰიდრავლიკური და სხვ.

სინაგოგა (ბერძ. synagogē საკრებულო) – ებრაული სალოცავი ადგილი, ებრაული რელიგიის ძირითადი ინსტიტუტი. როგორც წესი, აქვს ერთი ვრცელი დარბაზი ლოცვისთვის, მცირე

ნახ. 1

ოთახები სასწავლებლად და ხშირად საზოგადოებრივი დარბაზი და ოფისები. ზოგიერთს ასევე ცალკე ოთახი აქვს თორას სასწავლად, რომელსაც სწავლის სახლს უწოდებენ. ს. წმინდა ადგილი არ არის, ასევე ს. არ არის სავალდებულო სალოცავად. ებრაული ლოცვები შეიძლება ჩატარდეს იქ, სადაც ათი ებრაელი შეიკრიბება. სინაგოგა არ არის ტაძარი და არ ცვლის ნამდვილ, დიდი ხნის წინ დანგრეულ წმინდა ტაძარს იერუსალიმში. სინაგოგა წარმოიქმნა პალესტინაში

(ძვ. წ. IV საუკ.), ეგვიპტეში (ძვ. წ. III საუკ.). იერუსალიმის ტაძრის დანგრევის (ახ. წ. 70 წ.) და დიასპორის (პალესტინის ფარგლებს გარეთ ებრაული კოლონიები) გაფართოების შემდეგ ს. არსდება ყველგან, სადაც კი ებრაელები ცხოვრობენ (ნახ. 1. ებრაული სინაგოგა ქ. ტრენჩინაში, სლოვაკეთის რესპუბლიკა). ს. ასრულებენ ღვთისმსახურებას, კითხულობენ და კომენტარებს უკეთებენ ბიბლიასა და თალმუდს, მართავენ რიტუალურ ტრაპეზებს. შუა საუკუნეებში ვინც იუდეურ დოგმებს გადაუხვევდა, სინაგოგიდან განკვეთდნენ. ს. არქიტექტურული კომპოზიცია და

ნახ. 2

დეკორი

ძირითადად მავრიტანულია. ს. შენდებოდა ისეთი ორიენტაციით, რომ შენობის ძირითადი ფასადი ყოველთვის მიმართული ყოფილიყო იერუსალიმისკენ. თბილისში სამი სინაგოგაა, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია მოქმედი თბილისის დიდი სინაგოგა (ნახ. 2), აგებული 1910 წელს. საქართველოში სინაგოგები აგებულია ქუთაისში, ბათუმში (ნახ. 3), სენაკში, ონში, ბანძაში, ახალციხესა და სხვ.

ნახ. 3

სინათლე – 1. თვალით აღქმული სხივური ენერჯია, რომელიც გარე სამყაროს ხილულს ხდის; შუქი; 2. გადატ. განათებული ადგილი, სადაც სინათლეა; გარკვეულობა, სიცხადე; სიკეთე, ბედნიერება; 3. მხედველობა. სინათლის სახეებია: აირვარვარული, ანარეკლი, არაკოჰერენტული, ბუნებრივი, გაბნეული, დამაბრმავებელი, დღის, ელიფსურად პოლარიზებული, ვარდნილი, ზედა, თვალისმომჭრელი, ირიბი, კაშკაშა, კოჰერენტული, მეორეული, მზის, მთვარის, მოდულირებული, მონოქრომატული, მოციმციმე, პოლარიზებული, სივრცულ-არაკოჰერენტული, უხილავი, ქუჩის, წრფივპოლარიზებული, ჭერისა და სხვ.

სინათლე ზედა – სინათლე, რომელიც შემოდის სათავსში ზემოდან, გადახურვიდან (შუქფარანი, სარკმელი, შედური გადახურვა, გამჭვირვალე გარსი და სხვ.).

სინათლე მეორეული – შენობის შიგა კედელში სარკმლის (ფრამუგის) მოთავსებით გარე კედელს მოცილებული სათავსის ნათელი ოთახიდან განათების ხერხი.

სინათლის ნაკადი – სინათლის ენერგია, რომელიც მოედინება წერტილოვანი წყაროდან ერთი სტერადიანი სხეულოვანი კუთხით, როცა სინათლის ძალა ერთი კანდელის ტოლია. ს. ნ. საზომი ერთეულია – ლუმენი.

სინათლოვნება – ხასიათდება მასალის ზედაპირის ფარდობითი სიკაშკაშით და განისაზღვრება არეკლის კოეფიციენტით.

სინგულარული (ლათ. singularis ცალკეული) – 1. მოცემული მათემატიკური ობიექტისთვის ამა თუ იმ მცდარობის არსებობა იმავე გვარის რეგულარულ ობიექტთან შედარებით; 2. ერთმაგი, ცალფა; ცალკეული, განსაკუთრებული.

სინგულარული ინტეგრალი – მათემ. ფუნქციის წარმოდგენის ერთ-ერთი საშუალება.

სინგულარული წერტილი – მდგომარეობის დიაგრამაზე წერტილი, რომელიც შეესაბამება არადისოცირებულ ქიმიურ ნაერთს.

სინგური – სულფიდების კლასის კაშკაშა, წითელი ფერის, ყველაზე გავრცელებული ვერცხლისწყლიანი მინერალი, ვერცხლისწყლის სულფიდი (ნახ. 1). სიმბოლო HgS; სიმკვრივე – 8090-8200 კგ/მ³. წარმოადგენს ვერცხლისწყლისა და გოგირდის ნაერთს. შეცავს 85,83 % ვერცხლისწყალს. იხსნება მხოლოდ სამეფო წყალში. ადვილად დნება და ჰაერზე 200°C ტემპერატურამდე გაცხელებისას მთლიანად ქროლდება და წარმოქმნის ვერცხლისწყლის ორთქლს და გოგირდოვან აირს. ს. მოიპოვება ჰიდროთერმალურ მიწის ზედაპირთან ახლოს მოთავსებულ ქანებში. საბადოში სინგურთან ერთად შედის სხვა მინარევებიც, როგორცაა კვარცი, კვარციტი, ბარიტი, ანტიმონიტი, პირიტი, გალენიტი, მარკაზიტი, იშვიათად ოქრო და სხვ. მას მოიპოვებდნენ ძველ რომშიც ვერცხლისწყლისა და წითელი ბუნებრივი პიგმენტის მისაღებად. ცნობილია ორი სახის: ბუნებრივი, მინერალური წარმოშობისა და ხელოვნური გზით მიღებული. უძველესი დროიდან ს. საღებავს იყენებდნენ ხელნაწერების და ბეჭდვითი წიგნების მოსართავად (აზზაის პირველი ასოების გამოსაყვანად), ხატწერაში, მხატვრობაში და სხვ.

ნახ. 1

სინდიკატი (ბერძ. syndikos შეთანხმებულად მოქმედი) – მონოპოლიის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც ახორციელებს მთელ კომერციულ საქმიანობას, თუმცა მასში შემავალი საწარმოები ინარჩუნებენ წარმოებრივ და იურიდიულ დამოუკიდებლობას.

სინდიცი – იგივეა, რაც ვერცხლისწყალი.

სინეგრისტი – მასალა (ანტიდამჟანგავი დისპერსიული აგენტი), რომელიც აძლიერებს მერქნის წვის ძირითადი შემანელებლის მოქმედებას.

სინეკოლოგია (ბერძ. syn თან, ერთად, oikos სახლი, გარემო და logos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – ეკოლოგიის განყოფილება, რომელიც სწავლობს ცოცხალი ორგანიზმების მრავალსახიან გაერთიანებებს.

სინერგიზმი (ბერძ. syn თან, ერთად და ergon მუშაობა) – 1. კომპონენტების ურთიერთგამლიერება ცეცხლდაცვის პროცესში; 2. ორგანოებისა (მაგ., კუნთებისა) და სისტემების ერთობლივი და ერთგვაროვანი მოქმედება; 3. ორგანიზმზე სამკურნალწამლო ნივთიერებათა კომბინირებული მოქმედება, რომლის ეფექტი აჭარბებს თითოეული კომპონენტის ცალკე მოქმედებას.

სინთეზი (ბერძ. synthesis შეერთება) – 1. მეცნიერული კვლევის მეთოდი, საგნის ან მოვლენის შესწავლა მთლიანობაში, მისი ნაწილების ურთიერთკავშირში (საპირისპიროა – ანალიზი); 2. შეერთება, განზოგადება; 3. ქიმიური ნივთიერების მიღება მარტივ ნივთიერებათა ან ელემენტთა შეერთების გზით; 4. ინჟინერინგული განლაგება რთული სისტემებისა, რომლებიც შედგენილია სხვადასხვა წინასწარმომზადებული ბლოკებისა და მოდულებისაგან; 5. სხვადასხვა ტიპის კომპონენტების დაბალდონებრივი, ღრმა სტრუქტურული გაერთიანება.

სინთეზური – სინთეზზე დამყარებული; რაც სინთეზით მიიღება: სინთეზური კაუჩუკი – ხელოვნური კაუჩუკი; სინთეზური ბოჭკო – ბოჭკო, მიღებული მარტივი ნივთიერებებიდან (ნეილონი, კაპრონი, ლავსანი და მისთ.) და სხვ.

სინთეზური წიდა – ნადნობი, კალციუმის ჟანგის, თიხამიწის, რკინის ჟანგეულის, მლხობი შპატისა და სხვ. მასალებისგან რკალურ ღუმლებში. გამოიყენება თხევადი ფოლადის რაფინირებისათვის (დესულფურაცია, დეფოსფორაცია, განჟანგვა). მკვეთრად აუმჯობესებს ფოლადის ხარისხს.

სინთეტიკა (ინგლ. synthetic-ბერძ. synthesis შეერთება, გადაბმა, შენაერთი) – ქიმიური სინთეზის გზით მიღებული პროდუქტი (ბოჭკო, ქსოვილი, პლასტმასი, წამალი და სხვ.); ასეთი მასალის ნაწარმი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არ უნდა ავურიოთ ტერმინები "სინთეზური" და "ხელოვნური"; ხელოვნური მასალა არის ნედლეულის ფიზიკური მოდიფიკაციით მიღებული, მაგ., სინთეზური ბოჭკოებია კაპრონი, ნეილონი; ხოლო ხელოვნური – მინის, ვისკოზას, ბაზალტის ბოჭკოები. სინთეტიკას გააჩნია კომპლემენტარულობა ხელოვნურთან მიმართებაში. სინთეზური ტყავი – ტყავის მსგავსი აფსკის გამოზრდა ლაბორატორიულ პირობებში (გამოიყენება ტყავის ტრანსპლანტაციისათვის), ხოლო ხელოვნური ტყავი – ნედლეულისათვის (ფორებიანი პოლიმერი) გარე სახის და თვისებების მიცემა მოცემული ცხოველის ტყავის თვისებების შესაბამისად. ამ შემთხვევაში სინთეზს განიცდის პოლიმერი, და არა საბოლოო პროდუქტი.

სინი – 1. სხვადასხვა ფორმის სამზარეულო ჭურჭელი. ძირითადად მზადდება სპილენძისა და თითბერისაგან; 2. იხ. ლანგარი.

სინკლინი (ბერძ. synklinō დაბლა ვიხრები) – ჩაზნექილი ნაოჭი (ძირითადად მთის ქანების მიმართ იხმარება), რომლის ფრთები ერთმანეთის შემხვედრი მიმართულებითაა დაქანებული. ს. შებრუნებული ნაოჭია ანტიკლინი. განასხვავებენ სიმეტრიულ, ასიმეტრიულ და სხვ. სახის სინკლინებს.

სინკრიტი – ცემენტ-პოლიმერის (ძვ. კირისა და ქვიშის) დეკორატიული შრე (ნახ. 1) სისქით 2-4 მმ ბუნებრივი ქვის, გრანიტის, კლდოვანი ქანის, ფრანგული ქვისა და მისთ. ფაქტურის მისაღებად სპეციალური შტამპის მეშვეობით. გამოიყენება

ნახ. 1

კედლების, კოლონების, კიბეების, საფეხურების, თაროების, ბარების, აბაზანების, ქუჩის ავეჯის, საყრდენი კედლების, წყლის აუზების, შადრევნებისა და ჩანჩქერების საფუძვლებისა და სხვ. ზედაპირების დასამუშავებლად.

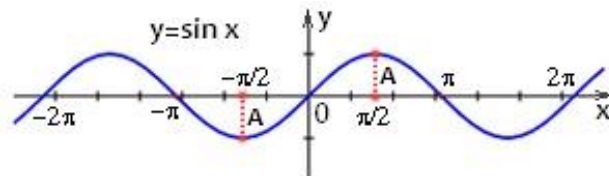
სინონიმი (ბერძ. synonymos<syn თან, ერთად და onoma სახელი) – სიტყვა, რომელიც მნიშვნელობით სხვა სიტყვას ემთხვევა ან ძალიან უახლოვდება, ბგერითი შემადგენლობით კი განსხვავდება მისგან (მაგ., ლამაზი და მშვენიერი, პატარა და მცირე, ნაჯახი და ცული და სხვ.).

სინოპალი – საგზაო მშენებლობაში გამოყენებული ნაღობი ქვის მასალა, რომელსაც აქვს არეკვლის დიდი უნარი, წარმოადგენს თეთრი ფერის ღორღს (სიმკვრივე 1200 კგ/მ³, სიმტკიცე 250-300 მპა). ასფალტბეტონში ჩაყოლებული სინოპალი ზრდის სინათლის არეკვლას, შეჭიდულობას, ამცირებს განათების ხარჯს.

სინოპტიკა (ბერძ. synoptikós ყველაფრის ერთად განმხილველი) – მეცნიერება ამინდის წინასწარი გამოცნობის შესახებ.

სინოპტიკური რუკა – გეოგრაფიული რუკა, რომელზეც ციფრებითა და პირობითი ნიშნებით დატანილია უახლოეს დღეებში დედამიწის დიდ სივრცეზე ამინდის განმსაზღვრელი მონაცემები.

სინუსოიდი (ფრანგ. sinusoid<ლათ. sinus მოხრილი, მოღუნული, მრუდე ზედაპირი; მრუდი, ნაკეცი და ბერძ. -oeidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა<eidos სახე, ფორმა) – მათემ. ფუნქციის $y = \sin x$ გრაფიკი (ნახ. 1), ტალღისებრი მრუდი ხაზი, რომელიც გამოსახავს სინუსის ცვლილებას α კუთხის ცვლასთან ერთად. ს. ასაგებად, დეკარტის სიბრტყეში, ჰორიზონტალურ x ღერძზე გადაიზომება α კუთხის მნიშვნელობები 0-დან 2π -მდე, ხოლო ვერტიკალურ y ღერძზე სინუსის ფუნქციის შესაბამისი მნიშვნელობები. მიღებული წერტილების ერთობლიობა ქმნის სინუსოიდს. ს. გადაკვეთს Ox ღერძს $180^\circ k$ (πk) წერტილებში; $90^\circ + 360^\circ$ ($\pi/2 + 2\pi k$) ტიპის წერტილებში აქვს მაქსიმუმი, ხოლო $-90^\circ + 360^\circ k$ ($-\pi/2 + 2\pi k$) წერტილებში – მინიმუმი ($k = 0, \pm 1, -$). 2π სიდიდეს ეწოდება სინუსოიდის პერიოდი, ხოლო A -ს – ამპლიტუდა.

ნახ. 1

სინქრონიზატორი – მოწყობილობა კბილანების დაურტყმელად და უხმაუროდ ჩასართველად ავტომობილის ან სხვა რაიმე მექანიზმის გადაცემათა კოლოფში.

სინქრონიზაცია (ბერძ. syn ერთად და chronos დრო) – ორი ან რამდენიმე მოვლენის, პროცესის ზუსტი დამთხვევა დროში, ერთდროულად მიმდინარეობა. ს. დიდი მნიშვნელობა აქვს ტექნიკაში. მექანიზმს ან მოწყობილობას, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება ს., სინქრონიზატორს უწოდებენ (მაგ., მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს კბილანების მდოვრედ ჩართვას ავტომობილის სიჩქარის კოლოფში).

სინქრონიზმი – ორი ან რამდენიმე მოვლენის, პროცესის ზუსტი დამთხვევა დროში, ერთდროულად მიმდინარეობა.

სინქრონული (ბერძ. syn ერთად და chronos დრო) – 1. რასაც სინქრონიზმი ახასიათებს; 2. ერთდროულად მიმდინარე.

სინქრონული რხევები – რხევები, რომლებიც ერთი და იმავე სიხშირით მიმდინარეობს.

სინქროტრონი [ბერძ. synchronos ერთდროული და (ēlek)tron ელექტრონი] – დამუხტული ნაწილაკების მოძრაობის რგოლური ციკლური ამაჩქარებელი, რომელშიც ნაწილაკები მოძრაობენ ორბიტაზე უცვლელი რადიუსით იმის ხარჯზე, რომ მათი ენერჯის ზრდა აჩქარებულ მონაკვეთებში სინქრონიზებულია ორბიტაზე მაგნიტური ველის ზრდის სიჩქარის შესაბამისად. ს. საშუალებას იძლევა მოახდინოს როგორც მსუბუქი (ელექტრონები, პოზიტრონები), ისე მძიმე (პროტონები, ანტიპროტონები, იონები) დამუხტული ნაწილაკების აჩქარება ყველაზე დიდ ენერჯამდე. იყენებენ გამოკვლევებისათვის ატომურ ფიზიკაში.

სინჯი – გამოსაკვლევი მასალიდან აღებული საჭირო რაოდენობის ნიმუში, რომელიც მასალის თვისებების დასადგენადაა საკმარისი. დაქუცმაცების პროდუქტის მარცვლოვანი შემადგენლობის განსაზღვრის მიზნით გარკვეული რაოდენობის მასალა – სინჯი გაიცრება მრგვალხვრეტებიან საცერზე. ს. მასა (კგ) დაკავშირებულია ნაჭრების მაქსიმალურ სიმსხოსთან შემდეგი დამოკიდებულებით $P = 0,02d + 0,5d$, სადაც d – ნაჭრის მაქსიმალური ზომაა, მმ. გაცრის შედეგად ს. იყოფა ზომის მიხედვით რამდენიმე კლასად. სინჯი შეიძლება იყოს: მშრალი, ნაპერწკლური, საწყისი, ტექნოლოგიური, ტიგელის, ფენური, ცვეთის, ცხელი, წყლის, ჰიდრაულიკური და სხვ.

სიონი (ინგლ. Sioni იერუსალიმის წმინდა მთის სახელის მიხედვით) – მაღალი ტაძარი, ღვთის სადგომი, უფალი. საქართველოში ამ ტაძრების საკმაო რაოდენობაა: თბილისის სიონის საკათედრო ტაძარი, ბოლნისის, მანგლისის, დმანისის, ატენის და სხვ.

სირაჯხანა – 1. სირაჯის დუქანი, ღვინის სავაჭრო; 2. (სირაჩხანა) ორი უბნის სახელი ძველად თბილისში: დიდი სირაჩხანა (მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, დარეჯანის სასახლის ძირში) და პატარა სირაჩხანა (მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, ახლანდელი ჟ. შარდენისა და კ. ლესელიძის ქუჩების შესაყარზე).

სირენა (ბერძ. seirēn ცრუ ქალი) – 1. ძლიერი და მკვეთრი ხმის გამომცემი სასიგნალო მოწყობილობა; 2. იგივეა, რაც სირინოზი.

სირენგარიუმი – იასამნების ზალი.

სირონი – 0,5 მეტრი სიგანის ტყის ზოლი, სადაც იჭრება მერქნიანი მცენარეები ტყით დაფარული ფართობების ურთიერთ გამიჯვნისას. გამოიყენება კვარტალების ხელოვნური გამიჯვნისათვის (როცა კვარტალები არ არის გამოყოფილი ბუნებრივი საზღვრით) და ბარის ტყეებში ტყეკაფის მომიჯნავე ტერიტორიისაგან გამიჯვნისათვის.

სისადმინი – (აბრევიატურა) სისტემური ადმინისტრატორი, რომელსაც ავალია კომპიუტერული ტექნიკის პარკის, ქსელისა და პროგრამული უზრუნველყოფის მოვლა და ზედამხედველობა ორგანიზაციაში.

სისალე (სიმაგრე) – მასალის წინააღმდეგობა (გამძლეობა) ადგილობრივი პლასტიკური დეფორმაციისადმი, რომელიც აღიძვრება მასში უფრო მაგარი სხეულის (ინდენტორის) ჩაჭდვის (დაწოლის) შედეგად. მასალის ს. შეიძლება შეფასდეს სხვადასხვა კრიტერიუმით. ხშირ შემთხვევაში ს. განისაზღვრება ზედაპირზე დარჩენილი ნაჭდვის ზომის მიხედვით, მაგ., ბრინელის, ვიკერსისა და როკველის მეთოდებით. აღინიშნება, შესაბამისად: HRB, HV და HRC. მინერალების ს. მათი მნიშვნელოვანი დიაგნოსტიკური და ტიპომორფული ნიშანია;

ჩვეულებრივ განისაზღვრება შეფარდებითი მინერალოგიური სკალის ეტალონებით. სისაღე განისაზღვრება როგორც ფარდობა დატვირთვის სიდიდისა ზედაპირის ნაჭდევის ფართობთან, ნაჭდევის პროექციის ფართობთან ან ნაჭდევის მოცულობასთან. შესაბამისად, განასხვავებენ ზედაპირულ, საპროექციო და მოცულობით სისაღეს. ს. იზომება სამ დიაპაზონში: მაკრო, მიკრო და ნანო. მაკროდიაპაზონი რეგლამენტირებას უკეთებს ინდენტორზე დატვირთვის სიდიდეს 2 ნ-დან 30 კნ-მდე. მიკროდიაპაზონი – 2 ნ-მდე და ინდენტორის სხეულში ჩაღრმავებას მეტი 0,2 მკმ-ზე. ნანოდიაპაზონი კი მხოლოდ ინდენტორის ჩაღრმავებაზე, რომელიც უნდა იყოს ნაკლები 0,2 მკმ-ზე. ხშირად სისაღეს ნანოდიაპაზონში უწოდებენ ნანოსისაღეს (ნანოსიმაგრეს). გარდა ზემოთაღნიშნულისა, არსებობს ს. გაზომვის სხვა მეთოდებიც: ასკერის სკალით, ბრინელის, ბუხგოლცის, ვიკერსის, იანკის, კუზნეცოვ-ჰერბერტ-რეზინდერის, მარტენსის, მოოსის სკალით, პოლდის, როკველის, შორის მიხედვით და სხვ.

სისაღე ზედაპირული – დატვირთვის ფარდობა ნაჭდევის ზედაპირულ ფართობთან.

სისაღე მოცულობითი – დატვირთვის ფარდობა ნაჭდევის მოცულობასთან.

სისაღე საპროექციო – დატვირთვის ფარდობა ნაჭდევის პროექციის ფართობთან.

სისველე – სველის თვისება, სველად ყოფნა; ჭარბი ტენიანობა.

სისიტლი – ანტიკური ტაძარი, რომლის სვეტშორისი სვეტის დიამეტრის ტოლია.

სისტემა (ბერძ. systema შეთანწყობა, შეხამება, გაერთიანება) – 1. გარკვეული წესრიგი, რაც დაფუძნებულია რისამე ნაწილების გეგმაზომიერ განლაგებასა და ურთიერთკავშირზე; 2. ერთობლიობა პრინციპებისა, რომლებიც რაიმე მოძღვრების საფუძველს წარმოადგენს; 3. დაჯგუფება, კლასიფიკაცია; 4. სტრუქტურა, მთლიანობა, რომელიც შედგება ერთმანეთთან კანონზომიერად დაკავშირებული ნაწილებისაგან (მაგ., მზის სისტემა, ნერვული სისტემა). 5. საზოგადოებრივი წყობილების ფორმა (მაგ., სოციალისტური სისტემა, კაპიტალისტური სისტემა, სახელმწიფოებრივი სისტემა); 6. რისამე მოწყობის, ორგანიზაციის ფორმა, წესი (მაგ., საარჩევნო სისტემა); 7. ორგანიზაციულად გაერთიანებულ წარმოებათა, დაწესებულებათა ერთობლიობა; 8. ცოდნის მთლიანობა ბუნებასა და საზოგადოებაზე; 9. მეცნიერებასა და ტექნიკაში – კვანძების, აგრეგატების, ხელსაწყობის, ცნებებისა და ნორმების სიმრავლე, აგრეთვე ავტომატიზებული მართვის და ფიზიკურ ერთეულთა, ათვლისა და ავტომატური რეგულირების, ადაპტური და გრავიტაციული, ზომათა მეტრული და ჩასმადამშვებათა ს. და სხვ. სამშენებლო საქმეში გამოყენებული სისტემის სახეებია: ადაპტიური, ავტომატური, ათვლის, ათობითი, აირგამოსაშვები, აირდისპერსიული, აირსაუხშოებელი, აკუსტიკური, ანთების, ანტენათა, არასიმეტრიული, არაწრფივი, აღდგენადი, აღრიცხვის, აწყობილი, ბერკეტული, ბლოკური, ბმული, გადამცემი, გათბობის, გამომსხივებელი, გამრჩევი, განათების, განმბჯენი, განმხოლოებული, განტოლებათა, გაშენების, გაშვების, გაშლის, გაცივების, გეომეტრიულად უცვლელი, გეომეტრიული, გისოსოვანი, გოტიკური წყობის, გრავიტაციული, გუმბათოვანი, დაბრკოლებამდგრადი, დაბრკოლებასაწინაღო, დაგეგმარების, დაკიდებული, დამუშავების, დამხმარე, დამხსომებელი, დანალექთა, დამშვებათა, დაცენტრებული, დახრილი ფენების, დეარაციის, დეკარტის კოორდინატთა, დენისა და ძაბვის, დიაგონალური ფენების, დისიპაციური, დისპერსიული, დისტანციური მართვის, დიფერენციალური, დუპლექსური, ელემენტთა მენდელეევის პერიოდული, ელექტროსადგურების, ენერგეტიკული, ერთბლოკიანი, ერთეულთა, ერთეულთა მეტრული,

ერთეულთა ტექნიკური, ერთკომპონენტიანი, ერთკონტურიანი, ერთსადენიანი, ერთსტადიური, ეფექტური, ვერტიკალთა, ვერტიკალური, ზედაპირთა ტრიორთოგონალური, ზომათა აბსოლუტური, ზომათა მეტრული, ზონების, თერმოდინამიკური, თერმოელექტრული, თერმოსიფონური, თერმოწყვილთა, თვლის, იზოთერმული, იზოციკლური, იმპულსური, ინვარიანტული, ინვერსიული, კავშირგაბმულობის, კამარული, კამერული, კვანტური, კვების, კოდური, კოლონების, კომბინირებული, კონდენსირებული, კონსოლური, კოორდინატთა, კომპური, კუბური, ლავების, ლაზერიანი კავშირგაბმულობის, ლილვების, ლინზების, მახლოვირებელი, მაგნიტური, მაეკრანებელი, მაინტეგრირებელი, მანაწილებელი, მარეგულირებელი, მართვის ავტომატური, მართვის რთული, მართვის ტექნიკური, მდგრადი, მეოთხეული, მესამეული, მეტრული, მზიდი, მზის, მიმართულ ანტენათა, მიმმართველი, მიმყოლი, მოდულური, მოლეკულურ-დისპერსიული, მონოკლინური, მრავალბლოკიანი, მრავალბმიანი, მრავალვარიანტული, მრავალკონტურიანი, ნაკადური, ნაოჭების, ნახვრეტების, ნუმერაციის, ოთხსადენიანი, ოპტიკური, ოპტიმალური, ორზოლიანი, ორკომპონენტიანი, ორსადენიანი, ოცობითი, პანელური, პერიოდული, პიეზოელექტრული, პირდაპირი რეგულირების, პლანეტათა, პოლარული, პოლიბარული, პროგრამული რეგულირების, რეგულირების, რემონტის სტაციონარული, რეფერენციის, რთული, რიგელების, საავარიო, საბრუნო, სადაწნეო, საკიდრების, სამკომპონენტიანი, სამუხრუჭო, სამფაზა, სარადიოლოკაციო, სარწყავი, სასწავლო, სატარიფო, სვეტური, სივრცულ-კოორდინატთა, სკლერონომური, სპექტრალურ-ზონალური, სტატიკურად რკვევადი, სტატიკურად ურკვევი, სხივური, ტელემართვის, ტელემეტრიული, ტრანსმისიური, ტრიგონალური, ტრიკლინური, უგანმზჯენო, უგანწესო, უსასრულოდ მძლავრი, უქმი სვლის, უცვლადი, უძრავი, უძრაობის, უწყვეტი, უწყვეტი რეგულირების, უხვრელო, ფენოვანი, ფიზიკურ-ქიმიური, ფილების, ფოტოელექტრული, ფრიქციული, დეროვანი, ღია, შეზეთვის, შეკეთების, შემწოვი, შექცეული, შპრენგელური, ჩარჩოების, ჩარჩო-უკარკასო, ციფრული, ძირითადი, წამწეთა, წერტილთა, წონასწორული, წრფივი, წყალმომარაგების, წყალსარინის, წყვეტილი, წყლით გაცივების, ხისტი, ჰელიოცენტრული, ჰეტეროგენული, ჰოლონომური, ჰომეოსტატიკური, ჰომოგენური, ჰორიზონტალური შრეებისა და სხვ.

სისტემა გარე დაარმირების კომპოზიტური მასალით – სისტემა, რომლის შემადგენლობაში შედის თერმორეაქტიული ადჰეზივის გამყარების შედეგად წარმოქმნილი წებოს ფენა, ერთი ან მრავალშრიანი კომპოზიტური მასალა და, აუცილებლობის შემთხვევაში, დამცავი ფენა, რომელიც უზრუნველყოფს სისტემის დაცვას მაღალი ტემპერატურის, ცეცხლის, ულტრაიისფერი გამოსხივების და მექანიკური დაზიანებებისგან.

სისტემა თბომომარაგების – ერთმანეთთან დაკავშირებული ენერგოდანადგარების ერთობლიობა რაიონის, ქალაქის, საწარმოს თბომომარაგებისათვის.

სისტემა კონსერვატიული – მექანიკური სისტემა, რომლისთვისაც მართებულია მექანიკური ენერგიის შენახვის კანონი: მექანიკური სისტემის კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ჯამი მუდმივია.

სისტემა მდგრადი – სისტემა, რომელიც შემთხვევითი აღმზნები ზემოქმედების შემდეგ თავისით უბრუნდება საწყის მდგომარეობას.

სისტემა მზიდი (სატვირთო, ჩასაშვები, მუშა) – სისტემა, რომელიც შედგება მზიდი თოკის (ბაგირის), ჩასაშვები მოწყობილობისა და ჩამოვარდნის დაცვის საშუალებებისაგან. მისი დანიშნულებაა სიმაღლეზე მომუშავეთა დაზღვევა უბედური შემთხვევებისაგან.

სისტემა ოპტიმალური – სისტემა, რომლისთვისაც არჩეული გარკვეული კრიტერიუმი (იშვიათად რამდენიმე კრიტერიუმი) იღებს ოპტიმალურ მნიშვნელობას. ასეთი კრიტერიუმები შეიძლება იყოს მაგ., სწრაფი ქმედება, მინიმალური დანახარჯი, სიზუსტე ან განზოგადებული კრიტერიუმი, რომელიც წარმოადგენს რამდენიმე სიდიდის ფუნქციას. მართვის ოპტიმალური სისტემების შექმნის მიზანია ავტომატიზებული და მეთვალყურე სისტემების სისწრაფის ამალღება შესაძლო ზღვრამდე. მათი საშუალებით შესაძლებელია გაუმჯობესდეს საქვაზე დანადგარის, სადნობი ღუმლის, ქიმიური რეაქტორის მუშაობის რეჟიმი, გემის, თვითმფრინავისა და სხვ. მოძრავი ობიექტის მანევრირება.

სისტემა საერთო ელექტრომომარაგების – ელექტროენერგიით მომმარაგებელი ორგანიზაციის ელექტროდანადგარებისა და ელექტრომოწყობილობების ერთობლიობა მომხმარებლის ელექტროენერგიით მომარაგებისათვის.

სისტემა სკლერონომური – არათავისუფალი მექანიკური სისტემა, რომლის ყველა ბმა სკლერონომურია.

სისტემა სტატიკურად განსაზღვრული – მექანიკური სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების რაოდენობა ტოლია მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობისა.

სისტემა სტატიკურად განუსაზღვრელი – მექანიკური სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების რაოდენობა მეტია მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობაზე.

სისტემა ტექნიკური მომსახურების – ერთმანეთთან დაკავშირებული საშუალებების (დოკუმენტაცია, მომსახურება, რემონტი, შემსრულებლები და ა.შ.) ერთობლიობა, აუცილებელი ამ სისტემაში შემავალი დანადგარების ხარისხის შენარჩუნებისა და აღდგენისათვის.

სისტემა უცვლადი – ნივთიერ წერტილთა სისტემა (მექანიკური სისტემა), რომლის მოძრაობისას მის ნებისმიერ ორ წერტილს შორის მანძილი არ იცვლება.

სისტემა ძალთა – სხეულზე (მექანიკურ სისტემაზე) მოქმედ ძალთა რაიმე ერთობლიობა.

სისტემა წყალმომარაგების ადგილობრივი – წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემა, დაპროექტებული დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლების განაშენიანების ობიექტებისათვის, 10-დან 200-მდე მაცხოვრებლისათვის.

სისტემა წყალმომარაგების ინდივიდუალური – წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემა, დაპროექტებული ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლისათვის 10-მდე მაცხოვრებლისათვის.

სისტემა წყალმომარაგების ცენტრალური – წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემა, დაპროექტებული დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლების განაშენიანების ობიექტებისათვის, 200-დან 500-მდე მაცხოვრებლისათვის.

სისტემა წყალსარინის – ნაგებობების კომპლექსი გაწმენდილი ჩამდინარი წყლების თავმოყრის, საცხოვრებელი ტერიტორიიდან გაყვანისა და წყალმიმღებში ჩაშვებისთვის, აგრეთვე ამ პროცესში დაგროვილი ნალექების გაუწყლოებისთვის.

სისტემა ხაზოვანი – მერხევი მექანიკური სისტემა, რომლის მასა, დრეკადობა და ხახუნის კოეფიციენტი მუდმივია და არ არის დამოკიდებული სისტემაზე მოქმედ ძალებზე, სისტემის გადაადგილებასა და სიჩქარეზე.

სისტემა ჰაერის კონდიციონირების – ტექნიკური დანადგარი, რომელიც შედგება ერთმანეთთან კონსტრუქციული ელემენტებით დაკავშირებული მოწყობილობების კომპლექტისგან, რომლის დანიშნულებაა სათავსში, ან მის ცალკეულ ზონებში, მიკროკლიმატის შექმნა და ავტომატურად შენარჩუნება.

სისტემა ჰოლონომური – არათავისუფალი მექანიკური სისტემა, რომლის ყველა ბმა ჰოლონომურია.

სისტემატიზაცია (ბერძ. systema მთლიანი, შედგენილი ნაწილებისაგან) – 1. რაიმე ობიექტების (ელემენტები, საგნები, კონსტრუქციები და სხვ.) მოწესრიგებული განლაგება მათი ნიშნების მსგავსების ან განსხვავებების მიხედვით; 2. აზრობრივი მოქმედება, რომლის პროცესში ხდება შესასწავლი ობიექტების ორგანიზება განსაზღვრულ სისტემაში, არჩეული პრინციპის მიხედვით.

სისტემატური (ბერძ. systematikos მოწესრიგებული) – 1. რაც სისტემას ქმნის; გარკვეული წესის მიხედვით განლაგებული, წარმოებული; 2. მუდმივი, განუწყვეტელი, რეგულარული.

სისტემის ადმინისტრატორი (კომპ.) (ინგლ. system administrator) – იგივე სისადმინი (ინგლ. sysadmin), პიროვნება, რომელიც მართავს კომპიუტერულ სისტემებს, უზრუნველყოფს მათი შემადგენელი კომპიუტერების (განსაკუთრებით მრავალმომხმარებლიანი კომპიუტერების, როგორცაა სერვერები), პერიფერიული მოწყობილობებისა და მთლიანი კომპიუტერული ქსელის გამართულ ფუნქციონირებას.

სისტემის სტაბილიზაცია – სისტემის დინამიკური თვისებების ცვლილება, რომელიც მიმართულია მისი მდგრადობის გაზრდისკენ, მიღწევად პროცესში გადასვლის გასაზრდელად. გარე შემაშფოთებლის ზემოქმედების გავლენის შემცირება მის მდგრადობაზე. სისტემის სტაბილიზაცია მიიღწევა გასაზომი მაჩვენებლების ან სტრუქტურის ცვლილებით. კერძო შემთხვევაში, სტაბილიზაცია ესაა დინამიკური თვისებების კორექცია (შესწორება).

სისტემური პროგრამული უზრუნველყოფა (კომპ.) (ინგლ. system software) – კომპიუტერული პროგრამების ისეთი ტიპი, რომელიც შექმნილია, რათა უზრუნველყოს კომპიუტერის აპარატურული საშუალებებისა და გამოყენებითი პროგრამული უზრუნველყოფის მუშაობა. ის წარმოადგენს ინტერფეისს აპარატურულ საშუალებებსა და მომხმარებელს შორის. სისტემური პროგრამული უზრუნველყოფის საუკეთესო მაგალითია კომპიუტერის ოპერაციული სისტემა.

სისტელი (ბერძ. systello მოჭერა, მოჭიმვა და stylos სვეტი, ბოძი) – ტადარი, სადაც სვეტებს შორის შუალედები სვეტის ორმაგი დიამეტრია.

სისქე – სხეულის ერთ-ერთი გეომეტრიული ზომა. ის შეიძლება იყოს: არასამუშაო, ასფალტის, ბათქაშის, ვერტიკალური, მაქსიმალური, მინიმალური, პანელის, რეალური, სამუშაო, საშუალო, საძირკვლის ფილის, ფენილის, ფენის, შრის, ჰორიზონტალური და სხვ.

სისხო – სიმსხვილე, სიდიდე (მაგ., მარცვლის სიდიდე).

სიტალი – მონოკრისტალური მასალა, რომელიც მიიღება მინის მართვადი კრისტალიზაციის შედეგად (ნახ. 1. სიტალის დამუშავებული ქვები). სიტალებია მუქი ყავისფერი, რუხი და თეთრი ფერის, გამჭვირვალე და გაუმჭვირი, სტრუქტურა მიკრობეტონის მსგავსია, სადაც შემვსებია კრისტალები, შემკვრელი – მინა. სიტალებს აქვთ დიდი სიმტკიცე კუმშვაზე – 500-1500 მპა, გაჭიმვაზე – 25-500 მპა, ქიმიური მედეგობა – 99,8%, დაბალი ცვეთადობა – 0,016-0,03 გ/სმ², თბომედეგობა – 200-1100°C. იყენებენ ქიმიურ მრეწველობაში (მილები, ფილები, ტუმბოს დეტალები), ჰიდროტექნიკაში (ტურბინებისა და წყალდასაშვების მოპირკეთება), საგზაო და სამოქალაქო მშენებლობაში (მოსაპირკეთებელი ქვები, კიბის საფეხურები და მარშები, სანტექნიკური მოწყობილობა, სახურავის ტალღოვანი ფურცლები და სხვ.).

ნახ. 1

სიტუაციური გეგმა – ადგილმდებარეობის გრაფიკული გამოსახულება საგანგებო პირობითი ნიშნების საშუალებით.

სიფი – საგარეო ვაჭრობაში – სავაჭრო შეთანხმების სახეობა, რაც გულისხმობს საქონლის ჩატანას დამკვეთამდე საზღვაო გზით და შეიცავს მის ფასს, დაზღვევისა და გადაზიდვის ხარჯებს.

სიფონი (ბერძ. siphōn მილი) – 1. სხვადასხვა სიგრძის ორი მუხლის მქონე მოღუნული მილი (თუჯის, პლასტმასის, ფოლადის) სითხის გადასასხმელად ერთი ჭურჭლიდან მეორე, უფრო დაბალდონიან ჭურჭელში (ნახ. 1. საკანალიზაციო პლასტმასის სიფონი); 2. ასეთი მილის მქონე ჭურჭელი, ბოთლი, გაზიანი ან მინერალური წყლისათვის; 3. წვეის გასაძლიერებელი მოწყობილობა ორთქლმავლის საცეცხლეში; 4. სპელეოლოგიაში: კლდოვანი ნაპრალი; 5. ჰიდროგრაფიაში: ხელოვნური ან ბუნებრივი წარმოშობის წყალქვეშა გვირაბი, რომელიც მთლიანად წყლითაა ამოვსებული.

ნახ. 1

სიღრმე – 1. მანძილი რისამე ზედაპირიდან ფსკერამდე ან რაღაც წერტილამდე; 2. ზედაპირიდან ქვევით ან ნაპირიდან შიგნით დიდ მანძილზე დაშორებული ადგილი; 3. გადატ. რისამე მაღალი დონე, სიდიადე, სიძლიერე, სიმძაფრე.

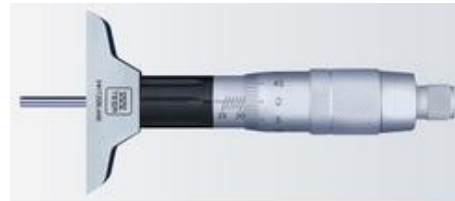
სიღრმესაზომი – 1. ხელსაწყო, რომელიც ზომავს ნახვრეტის, კილოს სიღმეს, საფეხურების სიმაღლეს და სხვ. ს. ფუძეს აყენებენ ზედაპირზე, რომლიდანაც ადგენენ სიმაღლეს. მოქმედების პრინციპის მიხედვით არსებობს: შტანგენსიღრმესაზომი (ნახ. 1. შტანგენსიღრმესაზომი ციფრული), გაზომვის ზღვრით 500 მმ-მდე და ანათვლის სიზუსტით 0,05 და 0,1 მმ; მიკრომეტრული (ნახ. 2) – გაზომვის ზღვრით 150 მმ-მდე და დანაყოფის ფასით 0,01 მმ; ინდიკატორული (ნახ. 3) – გაზომვის ზღვრით 100 მმ-მდე და დანაყოფის ფასით 0,01 მმ; 2. მანომეტრის სახესხვაობა წყალში ჩაძირვის სიღრმის დასადგენად. მოქმედების პრინციპის მიხედვით ის შეიძლება იყოს კაპილარული, ბურდონის ღია მილი, ზეთოვანი, დიაფრაგმული და ტენზორეზისტორული (ციფრული).

ნახ. 3

ნახ. 1

ნახ. 2

სიღრმული რეპერი – სპეციალური კონსტრუქციის არაწრფივი რეპერი (რომლის ძირი დგება მკვრივ, დინამიკურად მდგრად გრუნტზე), რომელიც გეოდეზიური საფუძველია შენობის, ნაგებობისა და მიწის ზედაპირზე გეოდეზიური დაკვირვებების შესასრულებლად.

სიყვითლე – ქიმიური შეფერილობის მანკი, რომელიც მერქანს აძლევს ყვითელ ფერს.

სიშტოფი – თიხამიწის წარმოების ნარჩენი 60-65% აქტიური კაჟმიწის შემცველობით. გამოიყენება ცემენტის წარმოებაში როგორც დანამატი.

სიჩქარე – ვექტორული ფიზიკური ერთეული, რომელიც ახასიათებს მატერიალური წერტილის გადაადგილების სისწრაფესა და მოძრაობის მიმართულებას ათვლის არჩეული სისტემის მიმართ; განსაზღვრების მიხედვით არის წერტილის რადიუს-ვექტორის წარმოებული დროით. ტერმინი "სიჩქარე" მეცნიერებაში გამოიყენება ფართო გაგებით – მის ქვეშ იგულისხმება რაიმე სიდიდის სწრაფი ცვალეზადობა დროში. ს. წერტილის მოძრაობის მხარეს ტრეექტორიის მხები მიმართულებისაა. მისი სიდიდე $v = ds/dt$, სადაც ds – წერტილის მიერ გავლილი გზა (მანძილი) დროის მცირე dt მონაკვეთში. მატერიალური წერტილის ს. ვექტორის პროექციები დეკარტის კოორდინატთა სისტემის ღერძებზე x , y და z კოორდინატებით, გამოისახება თანაფარდობით $v_x = dx/dt$, $v_y = dy/dt$, $v_z = dz/dt$. ს. ერთეული საერთაშორისო ერთეულთა SI სისტემაში არის მ/წმ. სიჩქარის მრავალი სახე არსებობს: აბსოლუტური, ადგილობრივი, ადიდვის, ალის გავრცელების, ამოქმედების, აფრენის, აწევის, ბგერის გავრცელების, ბეტონის გამყარების, ბუნებრივი, ბრუნვის, გადატანითი, გადატანითი მოძრაობის, გავრცელების, გამოდინების, გამოსავალი, გარდაქმნის, გასაშუალოებული, გაფრქვევის, გაშლის, გაცივების, გაცივების კრიტიკული, გაცივების მყისიერი, გახსნის,

გახურების, გახურების მყისიერი, გახურების საშუალო, გლინვის, გორვის, გრეხის, გრიგალური, დადგენილი, დაკლებული, დამყარებული, დასაშვები, დატვირთვის, დაღლილობის ბზარის ზრდის, დაშლის, დაჭირხნის, დაჯდომის, დეტონაციის, დეფორმაციის, დეფორმირების, დიდი, დიფუზიის, ეკონომიური, ვარდნის, ვექტორული, ზებგერითი, ზეკრიტიკული, ზღვრული, თანაბარი, კინემატიკური, კლებადი, კომერციული, კონსტრუქციული, კოროზიის, კოსმოსური, კრიტიკული, კრისტალიზაციის, კრიტიკული, კუთხური, მაგნიტური ველის ბრუნვის, მანიპულაციის, მაქსიმალური, მზარდი, მინიმალური, მიწოდების, მოქვენებითი, მოძრაობის, მჟავაწარმოქმნის, მუდმივი, მყისი, მცირე, მხები, ნამდვილი, ნატანის ჩაძირვის, ნომინალური, პიკირების, პულსაციის, რადიალური, რეაქციის, რეგულირებადი, რექტიფიკაციის, რღვევის, რხევითი, სექტორული, საათური, საანგარიშო, საგზაო, საექსპლუატაციო, სამარშრუტო, სამგზავრო, სამსხვრევი, სამუშაო, სამუშაო სვლის, საშუალო, საშუალოტექნიკური, საწყისი, სითბური ტალღის, სინათლის, სინქრონული, სრიალის, სხივური, ტალღის გადაადგილების, ტალღური, ტანგენციური, მხები, ტექნიკური, ტრიალის, უკუგდების, უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობის, უქმი სვლის, ულტრაბგერის, უცვლელი, უხელსაყრელესი, ფაზური, ფარდობითი, ფილტრაციის, ფლოტაციის, ფსკერული, ქიმიური რეაქციის, შეცხოების, შეძენილი, შეწოვის, შვეული, ჩართვის, ცვეთის, ცვლადი, ცოცვადობის, წვის, წირული, წნეხის, წრიული, წრფივი, წყლის ჭავლის, ჭრის, ხანგრძლივი, ჯგუფური და სხვ.

სიჩქარე გადატანითი მოძრაობის – გადატანითად მოძრავი მყარი სხეულის ნებისმიერი წერტილის სიჩქარე.

სიჩქარე გორვის – მგორავი მყარი სხეულის კუთხური სიჩქარე იმ სხეულის მიმართ, რომელზეც იგი მიგორავს.

სიჩქარე კომერციული – ტვირთის მოძრაობის საშუალო სიჩქარე მისი გადაცემის მომენტიდან მომხმარებელთან მიტანამდე ანუ გადაზიდვის მანძილის ფარდობა დატვირთვის, გადაზიდვის, შუალედურ პუნქტებში დგომისა და გადმოტვირთვის ჯამურ დროსთან.

სიჩქარე საწყისი – 1. სიჩქარე დროის საწყის მომენტში; 2. არტილერიაში – ჭურვის (ტყვიის) მოძრაობის საწყისი სიჩქარე ლულის არხიდან გამოსვლისას; ერთ-ერთი მთავარი ბალისტიკური მახასიათებელი, რომელიც განსაზღვრავს ჭურვის (ტყვიის) ფრენის სიშორეს, სიმძლავრესა და განმგრევ მოქმედებას.

სიჩქარე სექტორული – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც განსაზღვრავს მრუდზე მოძრავი წერტილის რადიუს-ვექტორის მიერ მონიშნული ფართობის ცვლილებას. ის ვექტორული სიდიდეა და ტოლია რადიუს-ვექტორის ვექტორული წარმოებულის ნახევრისა წერტილის მოძრაობის სიჩქარის ვექტორზე, ანუ მოძრავი წერტილის რადიუს-ვექტორის მიერ შემოწერილი ფიგურის ფართობის წარმოებულისა დროით. აღსანიშნავია, რომ დროის ერთეულში სექტორული სიჩქარე მუდმივი სიდიდეა. ს. ს. მჭიდროდ არის დაკავშირებული კეპლერის მეორე კანონთან.

სიჩქარე ტექნიკური – გაჩერების ორ პუნქტს შორის მოძრაობის საშუალო სიჩქარე.

სიჩქარე ფარდობითი – მოძრავი წერტილის სიჩქარე ათვლის მოძრავი სისტემის მიმართ.

სიჩქარე წრფივი – იმ სხეულის წერტილის სიჩქარე, რომელიც ასრულებს ბრუნვით მოძრაობას.

სიჩქარეთა მყისი ცენტრი (ბრუნვის მყისი ცენტრი) – მყარი სხეულის ბრტყელი მოძრაობის დროს ბრუნვის მყისი ღერძის კვალი მოძრაობის სიბრტყეზე.

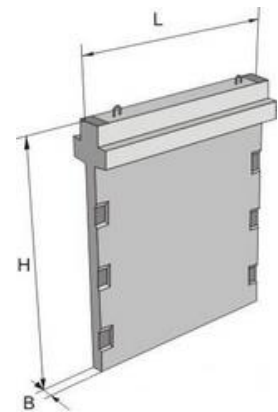
სიჩქარეთა შეკრების თეორემა – წერტილის რთული მოძრაობის დროს მისი აბსოლუტური სიჩქარე ტოლია ფარდობითი და წარმტანი სიჩქარეების გეომეტრიული ჯამისა.

სიცარიელე – 1. შეუვსებლობა, რისამე არქონა; 2. სივრცეში რაიმე ნაწილაკების სრული არქონა – ვაკუუმი; 3. ორმო, გამოქვაბული, ღარი, ღრუ; 4. ფიზ. კოსმოსური სივრცე – მატერიის აბსოლუტური ანტიპოდი.

სიჭარბე – ტექნიკური ნაკეთობის (სისტემის, მოწყობილობის) ნორმალური ფუნქციონირებისთვის საჭირო აუცილებელი, მინიმალურზე მეტი შესაძლებლობების არსებობა. ასეთი შეიძლება იყოს, მაგ., ამწევი ძალის, ელექტროენერჯის, სიმძლავრის, მასის, ჰაერისა და სხვათა სიჭარბე.

სიხისტე – სხეულის ან კონსტრუქციის უნარი გაუწიოს წინააღმდეგობა დეფორმაციის წარმოქმნას. აბსოლუტურად მყარი სხეულის (რომელიც სინამდვილეში არ გვხვდება) ს. უსასრულოდ დიდია, ხოლო რეზინისა – ძალიან მცირე. მათ შორის თავსდება ყველა რეალური მასალა, რომელთა ს. ზემოთხსენებულ საზღვრებშია. მარტივი დეფორმაციების შემთხვევაში (ჰუკის კანონის საზღვრებში) ს. განისაზღვრება დრეკადობის მოდულის ნამრავლით ელემენტის განივი კვეთის ამა თუ იმ გეომეტრიულ მახასიათებელზე (კვეთის ფართზე – გაჭიმვა-კუმშვისა და ძვრისას, ინერჯის ღერძულ მომენტზე – ღუნვისას და ა.შ.). სიხისტის შებრუნებულ სიდიდეს მოქნილობას უწოდებენ.

სიხისტის დიაფრაგმა – შენობის მზიდი სისტემის ვერტიკალური ელემენტი, რომლებიც იღებს ჰორიზონტალურ დატვირთვებს (ქარის, სეისმურს და სხვ.) და გადასცემს მას საძირკველს. გარდა ამისა, ს. დ. იღებს ვერტიკალურ დატვირთვებს, რომლებიც უშუალოდ მასზეა მოდებული რიგელების, გადახურვის ფილების, კიბეების, საინჟინრო დანადგარებისაგან და სხვ. როგორც წესი, არის დაარმირებული რკ.ბ.-ის (იშვიათად ლითონის) ტიხარი სისქით 10-15 სმ. ს. დ. ყენდება კოლონიდან კოლონამდე, მიემაგრება მათ და მუშაობს მათთან ერთად. კონსტრუქციის მიხედვით არსებობს შემდეგი სახის: ორთაროიანი (ნახ. 1), ერთთაროიანი, მთლიანი (ბრტყელი), კარის ღიობით, სავენტილაციო არხებითა და შედგენილი.

ნახ. 1

სიხისტის წიბო – სამშენებლო კონსტრუქციის ელემენტი (სვეტებში, კოჭებში, ფილებში, გარსებში და სხვ.) თხელი ფირფიტის სახით, რომლის დანიშნულებაა ცალკეული ელემენტის სიხისტის გაზრდა, რომ არ მოხდეს ამ ელემენტის ადგილობრივი (საერთო) მდგრადობის დაკარგვა.

სიხშირე – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს პერიოდულ პროცესს და ტოლია დროის ერთეულში შესრულებული სრულ ციკლთა რაოდენობისა. მის შებრუნებულ სიდიდეს პერიოდი ეწოდება. ფიზიკის სხვადასხვა დარგში სიხშირე აღინიშნება ლათინური ასოთი f (ეფ) ან ბერძნული ასოთი ν (ნიუ). ს. ერთეული ერთეულთა საერთაშორისის SI სისტემაში არის ჰერცი (ჰც, Hz). მბრუნავი მექანიკური ხელსაწყოებისა და დანადგარების მოძრაობის

დასახასიათებლად ტრადიციულად გამოიყენება აგრეთვე ერთეული ბრუნის წუთში. 60 ბრუნის წუთში 1 ჰერცის ეკვივალენტურია. პერიოდი, როგორც წესი, აღინიშნება ასოთი T, და არის დრო, რომელიც ერთი ციკლის შესრულებას სჭირდება. პერიოდი და სიხშირე დაკავშირებულია ერთმანეთთან ფორმულით: $T = 1/f$. SI სისტემაში პერიოდის ერთეულია წამი. სიხშირის სახეებია: აგზნების, ბგერითი, გადამტანი, გადასვლის, გვერდითი, დაბალი, დარტყმათა, დენის, დისკრეტული, ეტალონური, ზემაღალი, ზღვრული, იძულებითი რხევის, კვაზირეზონანსული, კომბინაციური, კრიტიკული, კუთხური, მამოდულირებელი, მაღალი, მთავარი, მოდულაციის, ნომინალური, ნულოვანი, პაუზების, პულსაციის, რეზონანსული, რხევათა, საკონტროლო, საკუთარ რხევათა, საკუთარი, სამრეწველო, სამუშაო, საშუალო, საწყისი, სხვაობითი, უდაბლესი, ულტრამაღალი, შერთვის, შუალედური, ცემათა, ცვლადი დენის, ციკლური, ძალწირების, ძირითადი, წრიული, ჯგუფური და სხვ.

სკალა (ლათ. scala კიბე) – გაზომვათა საშუალება, ათვლის მოწყობილობის ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს ნიშნულებისა და ათვლის რიცხვების ან სხვა სიმბოლოების ერთობლიობას, რაც შეესაბამება სიდიდეთა რიგ თანამიმდევრობით მნიშვნელობებს.

სკალარი (ლათ. scalaris საფეხურებიანი) – ისეთი სიდიდე, რომლის ყველა მნიშვნელობა (ვექტორულისგან განსხვავებით) შეიძლება იყოს გამოსახული ერთი ნამდვილი რიცხვით, რის გამოც, სკალარულ სიდიდეთა ერთობლიობა შეიძლება გამოისახოს წრფივ სკალაზე. სიგრძე, ფართობი, დრო, მოცულობა, მასა, სიმკვრივე, ტემპერატურა და ა.შ. სკალარული სიდიდეებია.

სკალარული სიდიდე – იხ. სკალარი.

სკალიოლა (იტალ. scalgia ქერცლი) – ალებასტრისა და მარმარილოს ნაფხვენის შეცემენტებული ხელოვნური ქვა, რომელიც პოპულარული იყო ანტიკურ და XVII-XVIII საუკუნეების არქიტექტურაში.

სკალირება (ინგლ. seoling მასშტაბის განსაზღვრა) – ანალიტიკური ინსტრუმენტის შექმნის საშუალება, რომელიც, პირველ რიგში, მისაწვდომს ხდის ვერბალური გამონათქვამების რაოდენობრივ შეფასებას და მეორეც, მკაცრად შეესატყვისება თვისებრივ მოთხოვნებს, რომლებსაც ტესტების თეორია აყენებს. ს. უზრუნველყოფს ვერბალურ გამონათქვამთა კვანტიფიკაციის შესაძლებლობას. მისი პროცედურის წესები მჭიდროდ უკავშირდება მათემატიკური სტატისტიკის სამუშაო აპარატს. ს. მთავარი ამოცანაა თვისებრივად განსხვავებული მონაცემების მიყვანა შეპირისპირებად რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან. ის შეკრებილი სტატისტიკური, მოპოვებული მასალის ანალიზის საშუალებას იძლევა.

სკალპელი (ლათ. scalpellum<ლათ. scalpere კაწვრა, ჭრა) – 1. მრგვალი ან წახნაგოვანი ფოლადის ღერო, რომლის ერთი ბრტყელი ბოლო წამახვილებულია, ხოლო მეორე, ბლაგვ ბოლოზე ხდება ჩაქუჩის დარტყმა (ნახ. 1). გამოიყენება მოქანდაკეების მიერ, აგრეთვე სარემონტო-სამშენებლო სამუშაოების წარმოებისას; 2. მედიც. ქირურგის სამუშაო ინსტრუმენტი – პატარა ქირურგიული დანა.

ნახ. 1

სკალპერი (ინგლ. scalper სპეკულანტი ბილეთებით) – დეიტრეიდერი, რომელიც ახდენს დიდი რაოდენობით გარიგებებს ერთი დღის განმავლობაში.

სკამი – დასაჯდომი ავეჯი (დგამი), ჩვეულებრივ ხისა, ფეხებიანი და ზურგიანი (ნახ. 1).

ნახ. 1

სკამი საეკლესიო – ხის საჯდომი, ტაძარში მომსვლელთათვის.

სკამლოგინი – მთლიანი ხის გრძელი და ფართო სკამი, რომელსაც საწოლადაც იყენებენ.

ნახ. 1

სკანდის ციხე (ინგლ. Skanda Castle) – შუა საუკუნეების ციხე-სიმაგრე დასავლეთ საქართველოში, იმერეთში, სოფელ სკანდის (თერჯოლის მუნიციპალიტეტი) ჩრდილოეთ მხარეს, მაღალ კლდოვან გორაკზე. ააგო IV საუკუნეში ეგრისის სამეფო ხელისუფლებამ ქართლის საზღვარზე, მნიშვნელოვან გზაგასაყარზე, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოს ქვემო იმერეთთან და შავიზღვისპირეთთან აკავშირებდა. ამჟამად შემორჩენილია ციხის ნანგრევები (ნახ. 1. პანორამული ხედი).

სკანერი (კომპ.) (ინგლ. image scanner) – ელექტრონული მოწყობილობა, რომელიც ასკანერებს დოკუმენტებს, სურათებს და გარდაქმნის მათ ციფრულ მონაცემებად.

სკანირება (ინგლ. scan ხედვის არე, განშლა) – 1. სხივის ან ელექტრონების კონის მართული სივრცითი გადაადგილება (განსაზღვრული) გარკვეული კანონით, რომელიც ქმნის გამოსახულებას. ს. ახდენენ მექანიკური ან არამექანიკური მეთოდებით; 2. კომპიუტერულ საქმიანობაში – ტექსტის ან ფოტოს გადაღება სპეციალური პერიფერიული დანადგარის მიხედვით და ვიზუალური ინფორმაციის ჩაწერა; 3. რადიოლოგიაში – რადიოაქტიური პრეპარატების განაწილების გამოკვლევა, რომლებიც შეჰყავთ ადამიანის ან ცხოველის ორგანიზმში დიაგნოსტიკური, სამკურნალო ან გამოკვლევის მიზნით.

სკანსენი (შვედ. skansen) – ღია ცის ქვეშ მოწყობილი მუზეუმი, სადაც ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოტანილი და გამართულია საცხოვრებელი და დამხმარე ნაგებობები – შვედეთის დედაქალაქ სტოკჰოლმის გარეუბნის სახელის მიხედვით, სადაც პირველად (1891 წ.) მოაწყვეს ასეთი მუზეუმი (ნახ. 1).

ნახ. 1

სკარნი – მეტასომური ქანი, რომელიც შედგება კალციუმის, მაგნიუმისა და რკინის სილიკატებისაგან. მინერალოგიური და ქიმიური შემადგენლობის მიხედვით არსებობს ორი სახის: კირისა და მაგნეზიური. კირის სკარნებთან

დაკავშირებულია რკინის, სპილენძის, ვოლფრამის, მოლიბდენის, ტყვიის, თუთიისა და ბორის მადნების არსებობა, ხოლო მაგნეზიური სკარნებისათვის დამახასიათებელია მაგნიუმის შემცველი მინერალები: დიოფსიდი, ფორსტერიტი, ფლოგოპიტი, დოლომიტი, აპატიტი, სფენი, ორთიტი და სკაპოლიტი.

სკარპელი (იტალ. scarpello<ლათ. scarpellum პატარა დანა) – მოქანდაკის იარაღი ქვის სუფთად დამუშავებისათვის. ის არის ლითონის ღერო, რომლის ერთი ბოლო ნიჩაბივით არის გაფართოებული და აქვს ბასრი, გალესილი პირი, ხოლო მეორე (ბლაგვი) ბოლოდან ურტყამენ ხის ჩაქუჩს.

სკაფანდრი [ფრანგ. scaphandre<ბერძ. skaphē ნავი და anēr (andros) ადამიანი] – მყინთავის, კოსმონავტის, სტრატონავტის სპეციალური წყალშეუვალი კოსტიუმი, რომელსაც აქვს ჩაფხუტი და სასუნთქი აპარატი.

სკევომორფიზმი – ფიზიკური ორნამენტი ან დიზაინის ელემენტი, რომელიც გადმოღებულია სხვა ობიექტის ფორმიდან, მაგრამ დამზადებულია სხვა მასალასაგან ან სხვა მეთოდების გამოყენებით,

სკენა (ბერძ. skēnē კარავი, ფარდული) – ძველი ბერძნული თეატრის სასცენო ნაწილი.

სკენე – ძვ. ბერძნულ თეატრში სათავსი (დროებითი ხის ნაგებობა) პროსკენიუმის უკან, სადაც მსახიობები ტანისამოსს იცვლიდნენ (იხ. პროსკენიონი, ნახ. 1).

სკეტინგ-რინკი – მოასფალტებული მოედანი ან ხის იატაკი გორგოლაჭებიანი ციგურებით (სკეიტბორდებით) სარბენად.

სკვერი (ინგლ. square კვადრატის ფორმის მოედანი) – კეთილმოწყობილი და გამწვანებული ტერიტორია საცხოვრებელი განაშენიანების შიგნით (ნახ. 1. მაიაკოვსკის სახელობის სკვერი დიღმის მასივში, თბილისი, საქართველო).

ნახ. 1

სკიპი (ინგლ. skip<შესაძლებელია ძვ. ისლანდ. skopa გაქცევა<ისლანდ. skoppa გატარება) – ფხვიერი მასალების ამწე-გადამტანი რკინის ყუთი, რომელიც ავტომატურად იტვირთება და იცლება. სკიპით აღჭურვილია სკიპური გადასაადგილებელი ან სტაციონარული ამწეები. განტვირთვის ადგილზე ს. ავტომატურად აყირავდება ან გასასახსნელი ძირიდან განიტვირთება. ს. უწოდებენ აგრეთვე გრავიტაციული ბეტონშემრევის ჩამტვირთავ ციცხვს. გამოიყენება მადნის, ნახშირის, ქვიშის, ხრემის, ღორღისა და მისთ. ასაწევად.

ნახ. 1

სკიპიდარი – მკვეთრი სუნის მქონე მოყვითალო სითხე; წყალში უხსნადი; ადვილად იჟანგება ჰაერზე. მიიღება ფიჭვის მასალის გამოხდით წყლის ორთქლთან, აგრეთვე მერქნის მშრალი გზით გამოხდის ან გამხსნელების ექსტრაქციით. გამოიყენება ლაქსაღებავის, ცხიმის, ქაფურის გამხსნელად, მედიცინაში და სხვ.

სკლერენქიმა (ბერძ. skleros მაგარი და enchyma გავსებული, ქსოვილი) – მცენარეთა მექანიკური ქსოვილი; შედგება სქელკედლებიანი, წაგრძელებული და ბოლოებწაწვეტებული, გახვეებული უჯრედებისაგან.

სკლერომეტრი (ბერძ. skleros მაგარი და métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ ლითონებისა და მინერალების სიმაგრეს.

სკლერონი – ალუმინის შენადნობი თუთიასთან, სპილენძთან, მანგანუმთან და სხვა ლითონთან. იყენებენ მანქანათმშენებლობაში, საავიაციო მრეწველობაში.

სკლერონომური – სტაციონალური, ავტონომიური – დროსგან დამოუკიდებელი "სივრცით-დროით" კოორდინატთა სისტემაში.

სკლეროსკოპი (ბერძ. skleros მაგარი და skopein ყურება, შესწავლა) – ხელსაწყო ლითონებისა და სხვა მასალების სიმაგრის გასაზომად.

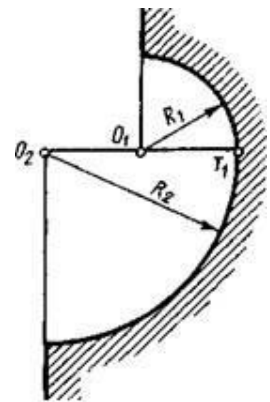
სკონტო – საქონელზე ფასდაკლება (3%-მდე) უშუალოდ ანგარიშსწორების დროს.

სკოპია (ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – რთული სიტყვის ბოლო შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს დაკვირვებას, რისამე ვიზუალურ შესწავლას.

სკოროდიტი (ბერძ. skorodon ნიორი) – მინერალი, დარიშხანის ნაერთი რკინასთან და ჟანგბადთან. წარმოადგენს ნედლეულს დარიშხანის მისაღებად. დარტყმის დროს გამოსცემს ნივრის სუნს.

სკორჩინგი (ინგლ. scorchen<ძვ. სკანდ. skorpna გაშრობა) – იხ. ვულკანიზაცია.

სკოცია (ინგლ. scotia<ბერძ. skotia სიბნელე, წყვდიადი) – კლასიკური არქიტექტურის შეზნექილი მრუდხაზოვანი მოხაზულობის არქიტექტურული ნატეხი, რომელიც მიიღება სხვადასხვა რადიუსის მქონე ორი რკალის შეუღლებით (ნახ. 1: O₁ – R₁ რადიუსის მქონე წრის ცენტრი; O₂ – R₂ რადიუსის მქონე წრის ცენტრი; T₁ – რკალების შეუღლების წერტილი). გამოიყენება სვეტის ბაზისში.

ნახ. 1

სკრაპი (ინგლ. scrap<ძვ. სკანდ. skrap ჯართი) – მეტალურგიული წარმოების ნარჩენი, რომელიც გამოიყენება ხელმეორედ გადასადნობად. ზოგჯერ ამ ტერმინით მოიხსენიებენ მთელ მეტალურგიულ და საყოფაცხოვრებო ჯართს.

სკრეპერი (ინგლ. skrapper<scrape ფხაჭნა, ფხეკა) – ციკლური მოქმედების მიწისმთხრელი სატრანსპორტო მანქანა, რომელიც აწარმოებს I-III კატეგორიის გრუნტის ფენებად მოჭრას, ტრანსპორტირებას და გადაყრას (ნახ. 1). სამუშაო ორგანოს წარმოადგენს ციცივი, რომლის

განტვირთვა შეიძლება იყოს გრავიტაციული, ნახევრად იძულებითი და იძულებითი. სკრეპერი არის: 1) მისაბმელი (მუხლუხა ან თვლიან ტრაქტორზე), ორღერძიანი შესრულების; 2) ნახევრად მისაბმელი (ორღერძიან ტრაქტორსა და გამწეზე); 3) თვითმავალი (ერთღერძიანი გამწის ბაზაზე).

ნახ. 1

სკრუბერი (ინგლ. scrubber წმინდა) – 1. მყარი და აირადი მინარევების დამჭერი აპარატი: 2. მოწყობილობა (აპარატი) მბრუნავი ღუმლებისა და საშრობი დოლების ნამუშევარი აირების მყარი ნაწილაკებისგან (მტვრისგან) გასაწმენდად. მასში გამოყენებულია სველი გაწმენდის მეთოდი. ამ ტიპის აპარატებს მიეკუთვნება ვერტიკალური სკრუბერი, რომელშიც აირის მოძრაობის სიჩქარე არ აღემატება 6 მ/წმ, ხოლო გაწმენდის ხარისხი შეადგენს 95-98%.

სკრუპულოზური [ლათ. scripulum (scriptulum) მცირე წონა, კენჭი] – 1. ზედმიწევნით ზუსტი; დაწვრილებითი; 2. წვრილმანური.

სკულპტურა (ლათ. sculpture გამოჭრა) – ქანდაკება, ნაქანდაკარი, ნატიფი, ნამერწი; სახვითი ხელოვნების ნაწარმოები, რომელსაც მოცულობითი ფორმა აქვს და სრულდება მკვრივი (ქვა) ან პლასტიკური (თიხა) მასალისაგან (ნახ. 1. სკულპტურა ქ. ბათუმის ზღვისპირა პარკში, საქართველო).

ნახ. 1

სკუფია (ინგლ. calotte<ბერძ. skuphia<ძვ. ბერძ. skyphos ფინჯანი, თევში, ჯამი) – 1. გუმბათის დამაგვირგვინებელი ნაწილი, რომელსაც ამავე სახელწოდების თავსაბურავის ფორმა აქვს; 2. წვეტიანი, რბილი, შავი ან იისფერი ნაკეცებიანი ქუდი, რომელსაც ატარებენ მართლმადიდებელი ეკლესიის როგორც თეთრი, ასევე შავი სამღვდელოების მსახურნი.

სლაბი (ინგლ. slab<შუასაუკუნ. ინგლ. slabbe, slabbe<წარმომავლობა გაურკვეველია) – მართკუთხა განივკვეთის მქონე დიდი, სქელი, ბრტყელი ქვის, ბეტონის ან ფოლადის ნამზადი (ნახ. 1).

ნახ. 1

სლაბინგი – დიდი საგლინავი დგანი, რომელშიც ხდება ფოლადის მსხვილი ზოდების გადამუშავება ბრტყელ ნამზადებად (სლაბებად).

სლოგანი (ინგლ. slogan ლოზუნგი, მოწოდება, დევიზი) – სარეკლამო ლოზუნგი, დევიზი, რომელიც შეიცავს სარეკლამო იდეის შემოკლებულ, ადვილად აღსაქმელ, ეფექტურ ფორმულირებას.

სმალტა (შუაფრანგ. smalt<იტალ. smalto ემალი, ჭიქური<ტერმინი გერმანული წარმომავლობისა) – 1. კობალტის მინა; მუქი ლურჯი მინა, რომელიც მზადდება სილიციუმის ორჟანგის, პოტაშისა და კობალტის ნაერთისგან (ჩვეულებრივ კობალტის ჟანგი ან კობალტის კარბონატი). ს. სინათლემდეგია, გამძლეა მჟავებისა და ტუტეების მიმართ. იყენებენ მოზაიკაში, სამკაულების, საყოფაცხოვრებო (ნახ. 1. ვაზა დამზადებული სმალტის მინისაგან) და სხვა ნაკეთობების დასამზადებლად; 2. ასეთი მინის დაქუცმაცებით მიღებული პიგმენტი. გამოიყენება მინის წარმოებაში, მხატვრობაში, კერამიკაში, სხვადასხვა სახის მასალების ზედაპირის შესაღებად. სმალტა უძველესი ცნობილი პიგმენტია, რომელსაც იყენებდნენ ძველ ეგვიპტეში; აღსანიშნავია, რომ შუასაუკუნეების ვენეციური ლურჯი მინის წარმოება სმალტის გამოყენებით ხდებოდა; 3. სილიციუმმჟავისა და კობალტისგან მიღებული კაშკაშა ცისფერი საღებავი.

ნახ. 1

სმარაგდი (ბერძ. smaragdos მწვანე მინერალი მალაქიტის მსგავსი) – 1. მწვანე ფერის მინერალი, ძვირფასი ქვა (ნახ. 1); ზურმუხტის ძველი სახელწოდება; 2. წიწვოვანი ჯიშის ხე კომპაქტურად შეკრული კონუსური ფორმის ვარჯით (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

სმარტფონი (კომპ.) (ინგლ. smartphone) – მობილური ტელეფონი, რომელიც კომპიუტერის მრავალ ფუნქციას ასრულებს. როგორც წესი, მას აქვს სენსორული ინტერფეისი, ინტერნეტთან წვდომა და აქვს განვითარებული ოპერაციული სისტემა, რომელსაც შეუძლია ჩამოტვირთული აპლიკაციების შესრულება.

სმერჩი – იხ. ტორნადო.

სმითსონიტი (ინგლ. smithsonite<ინგლისელი მინერალოგის დ. სმითსონის სახელის მიხედვით) – კარბონატების ქვეკლასის მინერალი, რომელიც გვხვდება გროვების სახით თუთიის საბადოებში სვალერიტთან, ჰემიმორფიტთან, გალენიტთან და კალციტთან ერთად. ძირითადად აქვს თეთრი შეფერილობა, თუმცა არსებობს ცისფერიც (ნიუ-მექსიკო, ჩრდ. ამერიკა), რომელიც გამოიყენება საიუველირო საქმეში.

სმოგი (ინგლ. smog<smoke ბოლი, კვამლი და fog ნისლი) – ჰაერის დაბინძურების ტიპი; შავი სქელი ნისლი, რომელიც ფორმირდება ბოლისა და ჭვარტლისაგან დიდ ქალაქებსა და სამრეწველო ცენტრებში (ნახ. 1).

ნახ. 1

სნიპ (რუს. СНиП) – რუსული სამშენებლო ნორმები და წესები.

სნოს ციხე (ლუდუშაურის ციხე) ინგლ. (Sno Castle) –

XVI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს ისტორიულ ხევში, სტეფანწმინდის მუნიციპალიტეტში, სოფელ სნოს განაპირას, მდინარე სნოსწყლის მარჯვენა ნაპირზე, კლდოვან გორაკზე (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: კოშკი, გალავანი.

ძნელად მისადგომი ციხე შედგება თითქმის წრიული გალავნისა და ერთადერთი 20 მ-მდე სიმაღლის კოშკისგან, რომლის შესასვლელი მიწიდან 6 მ-ის სიმაღლეზე იყო. ორ იარუსიანი გალავნის კედლები რელიეფის მიხედვით 4-10 მ სიმაღლისაა სათოფურებითა და სალოდეებით მომარჯვებული და, შესაბამისად, საბრძოლო დანიშნულება ჰქონდა. ს. სნო თერგის, მთიულეთისა და ფშავ-ხევსურეთის ხეობების თავშეყრის ადგილას მდებარეობდა და სნოს ციხე, არშის ციხესთან ერთად, საქართველოსათვის მნიშვნელოვან სტრატეგიულ საფორტიფიკაციო ნაგებობას წარმოადგენდა.

გადმოცემის მიხედვით სნოს ციხის მფლობელი ყოფილა არხოტის მხარის მმართველი შიოლა ლუდუშაური, საიდანაც მომდინარეობს შიოლაშვილების გვარი. სნო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორის მშობლიური სოფელია.

ნახ. 1

ნახ. 2

სოგმანი – ქვის ფილების, ხის ფიცრების ან ლითონის დეტალების დამაკავშირებელი მოგრძო ფორმის ჩანადგამი, რომელიც ძირითადად კუმშვაზე მუშაობს და თავის თავზე იღებს ძვრის ძალებსა და მგრეხ მომენტებს. იგი თავსდება წინასწარ ამოღებულ ბუდეში. ფორმის მიხედვით ს. არსებობს: სოლისებრი, პრიზმული, პარალელეპიპედური (ნახ. 1), სეგმენტური, ცილინდრული და სხვ. მზადდება მერქნისაგან (ხის კონსტრუქციებისათვის) და მაღალი სიმტკიცის ლითონებისაგან.

ნახ. 1

სოდა (ნატრონი, ნატრიუმის ბიკარბონატი, ნატრიუმის ჰიდროკარბონატი) (ფრანგ. saude<ლათ. salsus მარილიანი) – ნახშირმჟავას ნატრიუმის მარილების ზოგადი დასახელება. არსებობს მისი მრავალი სახეობა: კალციირებული Na_2CO_3 , საჭმელი (სასმელი) NaHCO_3 – ნატრიუმკარბონატი, აგრეთვე ბუნებრივი, კაუსტიკური, ნეიტრალური, საფეიქრო, წყლიანი და სხვ. კაუსტიკურ ს. ტექნიკასა და ყოფაცხოვრებაში უწოდებენ მწვავე ნატრს NaOH . სოდა გამოიყენება მინის, ქაღალდის, საღებავების, საპნისა და მისთ. წარმოებაში.

სოკოები (ლათ. Mucetes ანუ Fungi) – ცოცხალ ორგანიზმთა დიდი ჯგუფი, რომელთაც არ აქვთ ფესვი, ღერო და ფოთოლი, რის გამოც უმდაბლეს ან თალუსიან მცენარეებს მიაკუთვნებენ. მოიცავს 100 000 სახეობას, მათ შორის გვხვდება შეუიარაღებელი თვალით უხილავი ორგანიზმები – მიკრომიცეტები და დიდნაყოფსხეულიანი ქუდიანი სოკოები, აბედა სოკოები და სხვ. – მაკრომიცეტები. ს. არ აქვთ ქლოროფილი. ისინი ჰეტეროტროფული ორგანიზმებია, საკვებად ხმარობენ მზა ორგანულ ნივთიერებებს მკვდარი სუბსტრატებიდან (საპროფიტები) ან ცოცხალი ორგანიზმებიდან (პარაზიტები). ის, რაც სოკოების სახელწოდებითაა ცნობილი, ნაყოფსხეულია, ვეგეტატიური სხეული კი სუბსტრატშია ჩამალული და შედგება წვრილი, უმთავრესად თეთრი დატოტვილი ძაფებისაგან, რასაც მიცელიუმი ეწოდება. მიცელიუმის სახელცვლილებები გვხვდება სხვადასხვა ჭიმის ან გამსხვილების სახით, როგორცაა რიზომორფები, სკლეროციუმები და სხვ. ს. მრავლდება სპორებით და ვეგეტატიურად. სპორები თავისი წარმოშობის, ფორმისა და ფერის მიხედვით შეიძლება იყოს ერთუჯრედიანი და მრავალუჯრედიანი, უფერული და შეფერილი, ძაფისებრი, ცილინდრული, თითისტარისებრი, კვერცხისებრი, სფეროსებრი, ვარსკვლავისებრი და სხვ. ს. დიდ როლს თამაშობს ბუნებაში ნივთიერებათა ცვლის პროცესში, როგორც ორგანული ნივთიერებათა აქტიური დამშლელი. მათი მრავალი პარაზიტული სახეობა მცენარის, ცხოველისა და ადამიანის საშიშ დაავადებებს იწვევს. ზოგი სასარგებლოა (იყენებენ ვიტამინების, ანტიბიოტიკების, ლიმონმჟავასა და სხვათა მისაღებად). საფუარის ს. ხმარობენ სპირტის გამომხდის, პურის ცხობისა და ლუდის წარმოებაში. მშენებლობაში ს. უარყოფითი როლი აქვთ, რადგან მნიშვნელოვნად აზიანებენ ხის კონსტრუქციებს, შენობებს, ავეჯს და სხვ.

ნახ. 1

სოკო მადაროს (ლათ. Tapinella Panuoides) – სოკოს სახეობა, რომელიც შედგება მიცელიუმის, ზონრებისა და ნაყოფიერი

ტანისაგან. ღარიბი ბამბისმაგვარი წარმონაქმნი იშვიათად გვხვდება. აქვს მოყვითალო-მომწვანო ფერი. ჩნდება მაღალი ტენიანობის (50-70%) და ნორმალური ტემპერატურის პირობებში. ხეზე შეინიშნება წვრილი პრიზმისმაგვარი წითელი ან მურა-წითელი ოქროსფერი მპალას ფენების სახით (ნახ. 1).

სოკო საწყობის – სოკოს სახეობა, რომელიც ჩნდება გრუნტთან შეხებაში მყოფ მოჭრილ ხეებზე – მათი შენახვისას ტყეში, საწყობებში ან ხანგრძლივი ტრანსპორტირების დროს. ამ სოკოებს ზოგჯერ დეფექტურ მდგომარეობამდე მიყავთ ღია ჰაერზე მომუშავე ხის სამშენებლო კონსტრუქციები (სვეტები, ანძები, კოშკები, ხიდები) ან მათი ნაწილები.

სოკო სახლის (ლათ. *Serpula lacrymans*) – სოკოებს შორის ყველაზე მავნე და საშიში, რომელიც მერქანს არღვევს ხის კონსტრუქციების ექსპლუატაციის დროს (ნახ. 1). ასეთებია: ჩვეულებრივი, თეთრი, აფსკისმაგვარი და მალაროს სოკოები.

ნახ. 1

სოკო სახლის აფსკისმაგვარი – სოკოს სახეობა, რომელიც ხის ზედაპირზე ქმნის სუსტად განვითარებულ სოკოვან კოლონიას, ზონრებსა და ნაყოფიერ ტანს. დასაწყისში სოკოს ყვითელი ფერი აქვს, ხოლო დროთა განმავლობაში გადადის მოყავისფროში. ზონრების ფერი ყავისფერი ან შავია დიდი რაოდენობის წვრილი განშტოებებით. ნაყოფიერი ტანი (ანუ სოკო) ადვილად შეიძლება მოვადროთ ხეს. ეს სოკო ყველანაირ მერქანს აზიანებს.

სოკო სახლის თეთრი – სოკოს სახეობა, რომელიც ხის ზედაპირზე ქმნის სოკოვან კოლონიას, ზონრებსა და ნაყოფიერ ტანს, რომელთაგან, სიკვდილის შემდეგაც კი, სოკოს ლაქასა და ზონრებს თეთრი შეფერილობა აქვს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

სოკო ტყის – სოკოს სახეობა, რომელიც უჩნდება ცოცხალ ხეებს ტყეში (ნახ. 1) და ამდენად ხის კონსტრუქციებისთვის უშუალოდ საშიში არ არის. ტყის სოკოებით დაავადებული მერქანი დაბალი ხარისხის მასალას მიეკუთვნება, თუმცა მშენებლობაში მისი გამოყენება არ არის შეზღუდული.

სოკოს ნაყოფიერი ტანი – სოკოვანი ძაფების გადახლართული ქსოვილი (მიცელიუმი), რომელიც ეკვრის ხეს და დროთა განმავლობაში აზიანებს მერქანს, რადგანაც მერქანი სოკოს მკვებავ ნივთიერებას წარმოადგენს.

სოლარიმეტრი (ლათ. sol მზე და ბერძ. métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ მზიდან დედამიწაზე დაცემულ სხივურ ენერგიას.

სოლარის ზეთი – ნავთობის გამოხდის პროდუქტი, შუალედური ნავთსა და სამანქანო ზეთს შორის. იყენებენ როგორც საწვავს დიზელების, საცხს მსუბუქი მექანიზმებისათვის და სხვ.

სოლარიუმი (ლათ. solārium ბალკონი, ტერასა<ლათ. sol მზე) – 1. რომაული საცხოვრებელი სახლის სამხრეთ მხარეზე მოწყობილი ტერასა ან ბრტყელი სახურავი; 2. მზის აბაზანების მისაღებად განკუთვნილი ბაქანი; 3. მზის საათი.

სოლენოიდი (ბერძ. solēn მილი, მილაკი და ბერძ. -oeidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა<είδος სახე, ფორმა) – მავთულის სპირალი, რომელშიც უშვებენ ელექტრულ დენს მაგნიტური ველის შესაქმნელად.

სოლვატაცია (ლათ. solvo გახსნა) – გამხსნელის მოლეკულების გახსნილი ნივთიერების ან გაჯირჯვებული მყარი ტანის მოლეკულებთან (იონებთან) კავშირი.

სოლვატი (ლათ. solvo გახსნა) – გახსნილი ნივთიერების ნაერთი გამხსნელთან. მისი კერძო შემთხვევაა სოლვატის ჰიდრატი.

სოლვენტი [ლათ. solvens (solventis) გამხსნელი] – ნავთობის ან ქვანახშირის ნედლეულიდან გამოყოფილი მსუბუქი ნახშირწყალბადების ნარევი, ადვილად აალებადი სითხე. მიიღება ქვანახშირის კოქსისა და ნავთობის ფრაქციის პიროლიზის დროს. გამოიყენება ზეთების, ბიტუმის, კაუჩუკის, შარდოვანასა და მელამინფორმალდეჰიდური ოლიგომერების, ტერეფტალატური მჟავების პოლიეთერების, ნავთობის პოლიმერული ფისებისა და სხვათა გამხსნელად, აგრეთვე ბანერებზე გამოსახულების დასატანად, ვინილური თვითწებვადი ფირების, სამშენებლო ბადეების დასამზადებლად, სადებიზინფექციო საშუალებად და სხვ. ს. გამოირჩევა თბო- და ატმოსფერომედეგობით.

სოლი – 1. უმარტივესი იარაღი (დეტალი), რომელსაც აქვს ერთი ან ორი სამუშაო წახნაგი დახრილი ზედაპირების სახით (ნახ. 1). გამოიყენება მრავალგვარი დანიშნულებით, როგორცაა: სატეხი; დასაშლელი შეერთების დეტალი; დასაყენებელ-დასარეგულირებელი დეტალი მანქანების მონტაჟის დროს და სხვ. სოლურ შეერთებაში განივი ძალა 5-ჯერ აღემატება მასზე მოდებულ გრძივ ძალას, თუ სოლის კუთხე მცირეა და ხახუნის კოეფიციენტი ტოლია 0,1; 2. სამკუთხა კვეთის ხის ჩანადგამი, საჭიქი; ასეთივე ქვა ან ლითონის ღერო.

ნახ. 1

სოლიდოლი [ლათ. solidus მკვრივი და ol(eum) ზეთი] – სქელი საზეთი ნივთიერება მანქანა-მექანიზმებისათვის; ტავოტი. მუშაობის უნარს ინარჩუნებს 70°C ტემპერატურამდე.

სოლინარი – ძვ. წყალმილი.

სოლოლაკი (სალალაკი) – თბილისის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი უბანი ქალაქის სამხრეთ-აღმოსავლეთ განაპირა მხარეს, ამავე სახელწოდების მთის კალთაზე.

სოლყავარი – მერქნისგან (ნაძვი, ფიჭვი, ვერხვი, ლარიქსი) დამზადებული სოლისებრი ფიცარი, რომელსაც სქელი ნაწიბურის გასწვრივ აქვს ნარანდი. ბურულის მოწყობის დროს ერთი ფიცრის ვიწრო პირი ჩაიდგმება მეორეს კილოში. გამოიყენება ბურულების მოსაწყობად სასოფლო მშენებლობაში (ნახ. 1).

ნახ. 1

სომი – საჭექი; სოლისებრი საკამარე ქვა.

სორბენტი (ლათ. sorbentis შთანთქმელი) – მყარი ან თხევადი ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება აირების, ორთქლისა და გახსნილი ნივთიერებების შთანთქმისათვის. თხევად (იშვიათად მყარ) ს., რომელიც შთანთქავს აირსა და ორთქლს მთელი მოცულობით, ეწოდება აბსორბენტი. მყარი ს., რომელიც ახდენს აირის, ორთქლის ან გახსნილი ნივთიერების თავის ზედაპირზე კონცენტრაციას, ეწოდება ადსორბენტი. ყველაზე ფართოდ გამოყენებადი ადსორბენტებია: აქტიური ნახშირი, სილიკოგელი, ალუმინის ჟანგი. არსებობს ს., რომლებიც შთანთქმულ ნივთიერებასთან წარმოქმნის ქიმიურ შენაერთს (მაგ., ლითონების მყარი ჰიდროქსიდები, რომლებიც შთანთქავს ნახშირბადის ორჟანგს). ასეთ ს. ქემოსორბენტები ეწოდება. ს. განსაკუთრებული ჯგუფია – იონცვლადი ფისები (იონიტები).

სორბიტი (ინგლ. sorbite<ინგლისელი მეცნიერის გ. კ. სორბის სახელის მიხედვით) – რკინანახშირბადიანი შენადნობების სტრუქტურული მდგენელი. წარმოადგენს ფერიტისა და ცემენტიტის ნარევს, რომელიც წარმოიქმნება აუსტენიტისაგან გაცივების პროცესში დიფუზიური გარდაქმნის შედეგად. პერლიტისგან განსხვავდება წვრილი (დისპერსიული) სტრუქტურით, რაც უზრუნველყოფს ფოლადის მაღალ სიმტკიცესა და ცვეთამდეგობას.

სორბიტიზაცია – ფოლადის გაკაჟების ნაირსახეობა, საშუალო ნახშირბადიანი ფოლადის თერმული დამუშავება, რაც გამოიხატება მის გახურებაში 800-950°C-მდე; ამ ტემპერატურაზე დაყოვნებით და გარკვეული სიჩქარით გაცივებით (ძირითადად ზეთში, თბილ წყალში ან შეკუმშული ჰაერის ჭავლში). ს. შედეგად ფოლადი იძენს სორბიტის სტრუქტურას. ფართოდ გამოიყენება რელსებისა და სარკინიგზო ტრანსპორტის ბორბლების არტახების დასამზადებლად.

სორბცია (ლათ. sorbere შთანთქმა) – აირების, ორთქლისა და გახსნილი ნივთიერებების შთანთქმა მყარი სხეულებითა და სითხეებით. განასხვავებენ შემდეგი სახის სორბციებს: ადსორბცია, აბსორბცია, ქემოსორბცია, კაპილარული კონდენსაცია. სორბციული პროცესები ფართოდ გამოიყენება მრეწველობაში ქიმიური ნაწარმის, აირებისა და ა.შ. გასაწმენდად.

სორმაიტი – 1. მაღალნახშირბადოვანი და მაღალქრომოვანი რკინის შენადნობების სხმულთა ჯგუფი. გამოიყენება ხელსაწყოებისა და დეტალების სწრაფად ცვეთად ზედაპირებზე რაიმეს დასადუღებლად; 2. ელექტროდის სახეობა დამზადებული რკინის საფუძველზე.

სორსალი – სრესით დამრგვალებული ცომისებრი მასა.

სორტამენტი (ფრანგული სიტყვის, assortment-ის დამახინჯებული ფორმა<ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, ჩამომავლობა<ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – 1. გამოშვებული ნაკეთობების სორტების ნომენკლატურა; სახელმწიფო საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქციის სია, სადაც თავმოყრილია ყველა საჭირო გეომეტრიული მახასიათებელი ამ ნაწარმზე; 2. იხ. სორტიმენტი; ტერმინი უმეტესად მეტალურგიულ მრეწველობაში გამოიყენება.

სორტი (ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, ჩამომავლობა<ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – 1. თანრიგი, ხარისხი, სახეობა; 2. ელემენტების ფარდობითად მდგრადი და დამოუკიდებელი ერთობლიობა, რომელიც შეიძლება გამოიყოს ყველა განსახილველ სიმრავლეში (საგნების არეში); 3. კულტურული მცენარეების ჯგუფი, რომელსაც სელექციის შედეგად აქვს განსაზღვრული სასარგებლო ან დეკორატიული თვისებები, განსხვავებული ასეთივე სახის მცენარეების სხვა ჯგუფთან შედარებით.

სორტიმენტი (ფრანგული სიტყვის, assortment-ის დამახინჯებული ფორმა; ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, ჩამომავლობა<ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – 1. ერთგვაროვანი ნაკეთობების ან მასალების ნიშანთვისებათა (მაგ., სახეობა, კლასი, ხარისხი, ზომა) ერთობლიობა, რომლის მიხედვითაც ისინი მიეკუთვნებიან ამა თუ იმ სორტს; 2. ერთი და იმავე სახეობის პროდუქტის სხვადასხვა სორტების ერთობლიობა; 3. განსაზღვრული დანიშნულების ხე-ტყის მასალა; 4. ხე-ტყის მასალის წარმოებაში ტერმინი სორტიმენტი დამატებით აღნიშნავს მორების, ფიცრებისა და სხვ. მრგვალ, ნაპობ, დახერხილ ნამზადს, რომელიც გამოიყენება ამა თუ იმ ნაკეთობის დასამზადებლად.

სორტირება – რისამე განაწილება სორტებად; დახარისხება.

სოფა (ფრანგ. sofa<არაბ. suffah დასაჯდომი პლატფორმა) – ფართო დაბალი დივანი, რომლის საიდაყვეები საზურგის სიმაღლის დონისაა (ნახ. 1). ევროპაში გავრცელდა XVII საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიიდან. როგორ წესი, ს. დგამდნენ არისტოკრატიულ სასტუმროებში და სასახლეებში. სოფას კარკასი მზადდება ძვირფასი ჯიშის მერქნისგან (კედარი, ლარიქსი, წითელი ხე და სხვ.), გადასაკრავად გამოიყენება აბრეშუმის ქსოვილი ან ტყავი, ხოლო ბალიშების შიგთავსად – ცხვრის მატყლი ან ცხენის ძუა. (დამატებით იხ. დივანი).

ნახ. 1

სოფიზმი (ბერძ. sophisma ოსტატობა, უნარი, მოხერხება, სიბრძნე, ხრიკი, გაქნილი გამონაგონი) – ფორმალურად სწორი, მაგრამ არსებითად მცდარი დასკვნა, რომელიც ემყარება ცნებათა ორპეროვნებას, ამოსავალ დებულებათა განზრახ უმართებულოდ შერჩევას.

სოფიის კენჭი – იხ. მოზაიკა.

სოფიტი (იტალ. soffito ჭერი) – 1. კოჭის, თაღის, კამარის, ლავგარდნისა (ნახ. 1) და შენობის სხვა ნაწილების ქვევიდან ხილული, არქიტექტურულად დამუშავებული ზედაპირი; 2. თეატრში – ნათურები ან პროექტორი სცენისა და დეკორაციების გასანათებლად; 3. კარნიზში დაფარული მოწყობილობა, რომელიც გაფანტულ სინათლეს გამოსცემს.

ნახ. 1

სოციალური ქსელი (კომპ.) (ინგლ. social network) –

სპეციალური ვებ-საიტი ან სხვა აპლიკაცია, რომლის საშუალებითაც მომხმარებლები ერთმანეთთან ურთიერთობენ ინფორმაციის, კომენტარების, შეტყობინებების, სურათებისა და სხვ. მონაცემების განთავსებით. სოციალურ ქსელში ადამიანებს შეუძლიათ ისაუბრონ და გაუზიარონ ერთმანეთს იდეები, ინტერესები, შეიძინონ ახალი მეგობრები. ცნობილია, რომ ეს ტერმინი სამეცნიერო კონტექსტით პირველად გამოიყენა ავსტრალიის და ბრიტანეთის სოციალურმა ანთროპოლოგმა ჯონ არუნდელ ბარნსმა (John Arundel Barnes) 1954 წელს. თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული სოციალური ქსელებია: Facebook, Twitter, Google+, LinkedIn, Instagram, Pinterest, Reddit, Tumblr და სხვ.

სოციალური ჭრა – კანონმდებლობით გათვალისწინებული არაკომერციული მიზნით, მოსახლეობის, საბიუჯეტო ორგანიზაციის, საჯარო სამართლის იურიდიული პირის ხე-ტყით უზრუნველყოფისათვის შესაბამის ღონისძიებათა განხორციელება.

სოჭი (ლათ. Abies) – ტანმაღალი, მარადმწვანე, ვერცხლისფერი შეფერილობის ხე (ნახ. 1. კავკასიური სოჭი). თვისებებით ძალიან ჩამოჰგავს ნაძვს, თუმცა მასზე ოდნავ რბილია, არ აქვს

ნახ. 1

ფისსავალი გზები და არ შეიცავს ფისს. სიმკვრივე – 370-600 კგ/მ³. გავცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროში. საქართველოში მხოლოდ ერთი სახეობაა – კავკასიური სოჭი და ინტროდუცირებულია 13 სახეობა. დიდი რაოდენობითაა გავრცელებული ჩრდილოეთ ამერიკის წყნარი ოკეანის სანაპიროზე და აღმოსავლეთ აზიაში (განსაკუთრებით იაპონიაში). ს. მერქანი ძირითადად გამოიყენება ქაღალდის წარმოებაში, მშენებლობასა და მუსიკალური რეზონანსული ინსტრუმენტების დასამზადებლად. ის ლამაზი, დეკორატიული ხეა. ბაღებსა და პარკებში აშენებენ უმეტესად მის მტირალა, ხშირტოტიან და ნაირფერწიწვიან ფორმებს.

ნახ. 2

მსოფლიოში ს. 50-მდე სახეობაა ცნობილი, რომელთაგან შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი ჯიშები: ციმბირული (ნახ. 1), კავკასიის, ევროპული, ამურის, დუგლასის (ნახ. 2), თეთრი, მაკედონის, კილიკიის, სიცილიის, ნორდმანის (ნახ. 3), მარისის, კავაკამის, კორეული (ნახ. 4), ორფოთლიანი, ფრეიზერის, კორეის, სახალინის,

ვიჩის, დურანგო, გვატემალის, შენსიისკის, სემიონოვის, სუბალპური (ნახ. 5), გიკელი, ესპანური, ნუმიდის, ჩენგის, ფაბრის, ფორესტის, ჰიმალაიური და სხვ.

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

სოჭი ერთფეროვანი (ლათ. *Abies concolor*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 60 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 1,9 მ-მდე. ქერქი მაგარი და ღია ფერისაა (ნახ. 2). ნაქურთენიც ღია ფერისაა, გულს კი აქვს ყავისფერ-მოწითალო შეფერილობა (ნახ.3). მერქანი გამოირჩევა შედარებით უხეში სტრუქტურით.

არ აქვს სპეციფიკური გემო და სუნი. შრობის პროცესში არ იბრიცება. მდგრადია დარტყმითი დატვირთვების მიმართ. კარგად იჭერს წებოსა და საღებავს. ცუდად იჭერს ლურსმანს.

სიმკვრივე – 435-490 კგ/მ³; დრეკადობის მოდული – 10300 მპა; სიმტკიცის ზღვარი გაგლეჯაზე – 67,6 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 40,0 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების განივად – 3,65 მპა; შევლება სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 40,0 მპა; შევლება: რადიალური მიმართულებით – 3,3%, ტანგენციალური მიმართულებით – 7,0%. გავრცელებულია ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტის დასავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში.

ნახ. 1

თეთრი სოჭის წარმოებას კანადისა და აშშ-ის მრეწველობისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. მისი მერქანი მიეკუთვნება უნივერსალურ წიწვოვან ჯგუფს და წარმატებით გამოიყენება სხვადასხვა საშენი მასალის (დროებითი ხის კონსტრუქციები, ხის ტარა, კარისა და ფანჯრის ბლოკები, საიდინგი, ნივნივები, ყალიბები, კედლის კარკასები, სამშენებლო ფანერი, სადურგლო ნაკეთობები და სხვ.) დასამზადებლად, რომელთაგან ხაზგასმით შეიძლება გამოვყოთ საყრდენები და ხიმინჯები.

ნახ. 2

ნახ. 3

სოჭი ესპანური (ლათ. *Abies pinsapo*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 25 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 1 მ-მდე. ქერქი ყავისფერ-მონაციფრო ფერისაა. პირამიდის ფორმის ვარჯი შემკულია უიშვიათესი სილამაზის, 15-18 სმ სიგრძის, ზევით მიმართული მოწითალო გირჩებით, რაც მცენარეს ანიჭებს მაღალ დეკორატიულ გამომსახველობას (ნახ. 2). გავრცელებულია ესპანეთის რესპუბლიკის სამხრეთში (მალაგის პროვინცია) და მაროკოს სამეფოს ჩრდილოეთის მთებში. გვხვდება საქართველოში შავი ზღვის სანაპირო ზოლში. ძირითადად გამოიყენება, როგორც დეკორატიული მცენარე ბაღებისა და პარკების გასაშენებლად.

ნახ. 1

ნახ. 2

სოჭი თეთრი ევროპული (ლათ. *Abies alba*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1, ნახ.2). იზრდება სიმაღლით 30-65 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 2 მ-მდე. სიმკვრივე 480 კგ/მ³. გავრცელებულია კარპატებში, ცენტრალურ და სამხრეთ ევროპაში, იტალიის მთებში, ჩეხეთისა და პოლონეთის მაღლობებზე. გამოირჩევა მაღალი ტექნიკური თვისებებით, არა აქვს ფისსავალი გუბები, მედეგია ლპობისადმი, კარგად ექვემდებარება შრობას, ჭრას, ხერხვას, რანდვას, პობას. მშენებლობაში გამოიყენება, როგორც მოსაპირკეთებელი მასალა. ხარისხით ჩამოუვარდება ნაძვისა და ფიჭვის მასალას.

ნახ. 1

ნახ. 2

სოჭი კავკასიური (ლათ. *Abies Nordmaniana*) – მარადმწვანე, წიწვოვანი ხე. სიმაღლე – 50-60 მ, ვარჯი – კონუსისებრი, დახრილი; მთავარი ღეროს ქერქი – რუხი ნაცრისფერი. შეიცავს მთრიმლავ ნივთიერებებს, წიწვები – ეთერზეთებს. გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოში, აგრეთვე ქართლში – მდ. პატარა ლიახვის აუზამდე და თრიალეთის ქედზე სოფ. მანგლისამდე, ხარობს ზღ. დ. 800-2200 მ-მდე. დეკორატიულია (ნახ. 1). გამოიყენება მშენებლობაში, ქაღალდის წარმოებაში, საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად და სხვ. შესანიშნავი დეკორატიული ხეა ბაღებისა და პარკების გასაშენებლად.

ნახ. 1

სოჭი კორეული (ლათ. *Abies koreana*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 15 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 0,8 მ-მდე. ქერქი გლუვზედაპირიანი და ღია-ნაცრისფერია. ნაქურთენიც ღია ფერისაა, გულს კი აქვს შედარებით მუქი შეფერილობა. გავრცელებულია კორეის ნახევარკუნძულის სამხრეთში. ძირითადად დეკორატიული დანიშნულების მცენარეა. დეკორატიულობას ვარჯის კონფიგურაციის გარდა ანიჭებს იისფერი, ზევით მიმართული, გირჩები (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

სოჭი მძალა (ლათ. *Abies procera*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 65 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 2,5 მ-მდე. ყველაზე დიდი ხე ცოცხლობს აშშ-ის ნაციონალურ ნაკრძალში „გიფორდი“ (Gifford Pinchot National Forest) სიმაღლით 85 მ და ტანის დიამეტრით 8,6 მ. ქერქი ყავისფერ-მომწვანო ფერისაა სისქით 25 მმ-მდე. სიმკვრივე 480 კგ/მ³. გავრცელებულია აშშ-ის დასავლეთ ოკეანის სანაპიროს მცირე ტერიტორიაზე (ვაშინგტონის, ორეგონის და კალიფორნიის შტატები). მშენებლობაში გამოყენების ხაზით არავითარი შეზღუდვა არ აქვს.

ნახ. 1

სოჭი ციმბირული (ლათ. *Abies sibirica*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში, ლამაზი კონუსური ვარჯით (ნახ. 1). იზრდება სიმაღლით 30 მ-მდე. აქვს ყვითელი რბილი მერქანი. სიმკვრივე – 390-430 კგ/მ³; სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 67 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 39 მპა; სიმტკიცის ზღვარი სტატიკურ ღუნვაზე – 68,5 მპა; სიმტკიცის ზღვარი ახლეჩაზე: რადიალური – 6,4 მპა, ტანგენციალური – 6,5 მპა. გავრცელებულია ჩრდილო-დასავლეთ ციმბირში, ჩრდილო-აღმოსავლეთ ჩინეთში, ჩრდილო-აღმოსავლეთ ევროპაში, მონღოლეთში, ყაზახეთის რესპუბლიკაში. გამოიყენება მშენებლობაში, როგორც მორი და დახერხილი მასალა (ფიცრები, ძელაკები, ძელები), გემის გემბანის იატაკებისათვის, ფანერის, მუსიკალური ინსტრუმენტების, შპალების, მადაროს ბიგების და სხვ. დასამზადებლად.

ნახ. 1

სოხანე – ძვ. დატკეპნილი მიწის იატაკი.

სოხასტერი – ძვ. სადაყუდებლო. განდეგილის სადგომი.

სობტოროტი – შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი ისტორიულ ტაოში (ამჟამად თურქეთის რესპუბლიკის ფარგლებშია).

სპაიდერი (ინგლ. spider ობობა) – ავტომატური მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება ნავთობისა და აირის ჭაბურღილების რემონტისას, სატუმბი კომპრესორული მილების ჩავლების, შეკავების, განთავისუფლების პროცესების ავტომატიზაციისათვის.

სპეისერი (ინგლ. spacer<ლათ. spatium სივრცე) – იხ. დისტანციური ლარტყა.

სპეკალი – ძვირფასი ქვების საერთო სახელწოდება.

სპელეისტიკა – სპელეოლოგიის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ხელოვნურ გამოქვაბულებს.

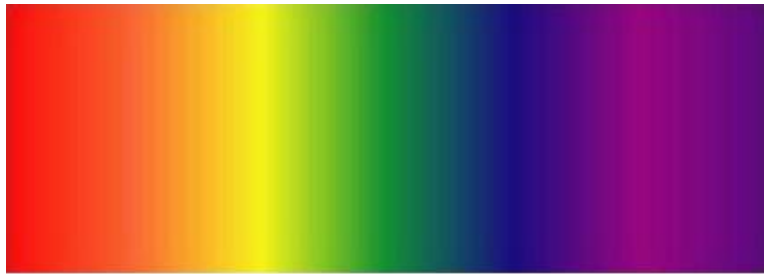
სპელეოლოგია (ბერძ. spēlaion გამოქვაბული და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – ბუნებისმეტყველების დარგი, რომელიც შეიწავლის ბუნებრივად წარმოშობილ მღვიმეებსა და ხელოვნურ გამოქვაბულებს. ადგენს მღვიმეების წარმოშობას, ასაკს, ევოლუციას, სტრუქტურას, მორფოლოგიასა და ეკოსისტემებს.

სპელესტოლოგია – ხელოვნური გამოქვაბულებისა და მიწისქვეშა ნაგებობების შესწავლა სპეციალისტების (არქეოლოგები, გეოლოგები, ისტორიკოსები და სხვ.) მიერ.

სპენი (ინგლ. spen) – ბრიტანული სიგრძის ერთეული 1 სპენი = 0,2286 მ.

სპექტრი (ლათ. spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე) – 1. სხვადასხვა მნიშვნელობების ერთობლიობა, რომელიც შეიძლება მიღებულ იქნეს ფიზიკური სიდიდეების მიერ. ყველაზე ხშირად მცნება "სპექტრი" გამოიყენება რხევით პროცესებთან მიმართებით. ამ პროცესებით განიხილება მარტივი ჰარმონიული რხევების ერთობლიობა, რომლებზეც შესაძლებელია

გაშლილი იქნეს რთული რხევითი პროცესი; 2. სხვადასხვა ფერის ზოლი, რომელიც მიიღება პრიზმაში ან სხვა გარდამტეხ გარემოში სინათლის სხივის გავლის დროს (ნახ. 1). არსებობს ს. სხვადასხვა სახეები: აკუსტიკური, ამპლიტუდური, აფეთქების, ბგერითი, ელექტრული სიგნალის, ვიბრაციული, ვიდეოსიგნალის, მაგნიტური, მეორეული, მზის სპექტრი, მოლეკულური, ნაპერწკლის, ოპტიკური, რადიოსიხშირული, რენტგენის, როტაციული, სიხშირული, ტემბრული, უწყვეტი, ფაზასიხშირული, ფაზური, შექცეული, შთანთქმის, წყვეტილი, ხაზოვანი, ხარისხოვანი, ხილვადი და სხვ.

ნახ. 1

სპექტრი ოპტიკური – განსახილველი სხეულის ოპტიკური გამოსხივების (გამოსხივების სპექტრი) ინტენსივობის განაწილება სიხშირეების ან ტალღების სიგრძის მიხედვით, ან შუქის შთანთქმის ინტენსივობა მისი გავლისას განსახილველ ნივთიერებაში (შთანთქმის სპექტრი). ოპტიკური სპექტრი არის ხაზოვანი, რომელიც შედგება ცალკეულ დისკრეტული სპექტრალური ხაზებისგან; ზოლოვანი, რომელიც შედგება ცალკეული დისკრეტული ჯგუფებისგან (მჭიდროდ განლაგებული სპექტრალური ზოლები); მთლიანი, რომელიც შეესაბამება შედარებით ფართო სპექტრში განლაგებული ყველანაირი სიხშირის მქონე შუქის გამოსხივებას ან შთანთქმას. ოპტიკურ სპექტრს განიხილავენ სპექტრული ხელსაწყოების დახმარებით, როგორცაა: სპექტროგრაფი, სპექტრომეტრი, სპექტროსკოპი, სპექტროფოტომეტრი.

სპექტროგრაფი (ლათ. specere ხედავ და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ოპტიკური ხელსაწყო, რომელსაც შეუძლია მიიღოს და რეგისტრაცია გაუკეთოს გამოსხივების სპექტრს. გამოიყენება სპექტრული ნივთიერებების სამეცნიერო კვლევებისა და ციური სხეულების გადაადგილებაზე დაკვირვებისათვის.

სპექტროსენსიტომეტრი – ოპტიკური ხელსაწყო ფოტომასალების სპექტრული მგრძნობელობის რაოდენობრივი განსაზღვრისათვის.

სპექტროსკოპი (ლათ. spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე და ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – ოპტიკური ხელსაწყო სპექტრული გამოსხივების ვიზუალური დაკვირვებისათვის. გამოიყენება ქიმიურ და მეტალურგიულ საწარმოებში ნივთიერების სწრაფი და ხარისხიანი სპექტრული ანალიზის ჩასატარებლად.

სპექტროსკოპია – მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის ელექტრომაგნიტური გამოსხივების სპექტრს, რომელსაც გამოასხივებს, შთანთქავს ან გააბნევს გამოსაკვლევი ნივთიერება. ელექტრომაგნიტური გამოსხივების ტალღის სიგრძის დიაპაზონის მიხედვით არსებობს სპექტროსკოპიის სახეები: რადიო, ოპტიკური, ინფრაწითელი, ულტრაიისფერი, რენტგენული და გამასპექტროსკოპია. თითოეულ ატომს ან მოლეკულას აქვს თავისი დამახასიათებელი სპექტრი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია ნივთიერების აგებულების დადგენა. ელემენტის სპექტრის ხაზების ინტენსივობა გამოიყენება მისი კონცენტრაციის საზომად (რაოდენობრივი ანალიზი).

სპექტროფოტომეტრი (ლათ. spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე, ბერძ. photo სინათლე და métron გაზომვა) – ბიოქიმიური პარამეტრების გასაზომი ხელსაწყო, რომელიც კომპიუტერიდან იმართება და აქვს ძალიან მაღალი სიზუსტე.

სპექტროპელიოგრაფი (ლათ. specere ხედვა, ბერძ. hēlios მზე და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – სპექტრული ასტრონომიული ხელსაწყო მზის დისკოს გადასაღებად მონოქრომატულ სინათლეზე. ს. გვეხმარება მზის ზედაპირზე ტალღებისა და მოცემულ სპექტრში გამოსხივების წარმოშობისა და მშთანთქმელი განათების აღმოსაჩენად.

სპექტროპელიოსკოპი – ასტროფიზიკური ინსტრუმენტი მზეზე ვიზუალური დაკვირვებისათვის მონოქრომატული განათების დროს. მისი მეშვეობით აკვირდებიან მზის აქტივობას.

სპექტრული ანალიზი – ობიექტის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი შემადგენლობის განსაზღვრის მეთოდთა ერთობლიობა, რომელიც ეფუძნება მატერიისა და გამოსხივების ურთიერთქმედებით წარმოქმნილი სპექტრის შესწავლას. ატომური და მოლეკულური სპექტრული ანალიზი საშუალებას იძლევა, განისაზღვროს საკვლევი ელემენტის ატომური და მოლეკულური შემადგენლობა.

სპეციალიზაცია – 1. წარმოების ორგანიზაციის რაციონალური ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს პროდუქციის ნომენკლატურის შემცირებასა და ნაკეთობის გამოშვების სერიულობას ამ წარმოებაში. ს. ხორციელდება მრეწველობის დარგებში, საწარმოთა ჯგუფებში, ცალკეულ საწარმოებში, მათ სამქროებსა და უბნებში. არსებობს საგნობრივი ს. – ერთნაირი დასახელების ნაწარმის მიხედვით (მაგ., ტელევიზორები, კომბაინები); ტექნოლოგიური – ტექნოლოგიური პროცესების ცალკეული სახეობების მიხედვით (მაგ., ლითონჩამომსხმელი კერამიკული წარმოება); დეტალური – ცალკეული ტიპის დეტალებისა და კვანძების წარმოების მიხედვით (მაგ., საბურავები, ბურთულსაკისრები). ს. უზრუნველყოფს წარმოების მექანიზაციასა და ავტომატიზაციას. ხელს უწყობს შრომატევადობისა და ღირებულების შემცირებას; 2. რაიმე სფეროში სპეციალური ცოდნის, უნარ-ჩვევების შექმნა; 3. შრომის ცალკეულ ოპერაციებად დაყოფა; 4. გონებრივ-ფიზიკური შესაძლებლობების კონცენტრირება საქმიანობის ცალკეულ მიმართულებაზე.

სპეციალიზაცია ტექნოლოგიური – ტექნოლოგიური პროცესის ცალკეული სტადიის ან ფაზის შესრულების გეგმაზომიერად გამოყოფისა და დამკვიდრების ოპერაცია ცალკე წარმოებად (მაგ., საკედლე პანელების დამზადება, ავეჯის ფურნიტურის წარმოება, მეტალოპლასტმასის კარ-ფანჯრების წარმოება და სხვ.).

სპეციალიზებული ბრიგადა – ერთი პროფესიის რგოლებისგან შედგენილი ჯგუფი, რომელიც განსაზღვრული სახის სამუშაოს ასრულებს (25-30 კაცი).

სპეციალისტი (ფრანგ. specialiste<ლათ. specialis ინდივიდუალური, კერძო) – ადამიანი, რომელსაც სპეციალური ცოდნა აქვს მეცნიერების ან ტექნიკის რაიმე დარგში; რაიმე სპეციალობის წარმომადგენელი.

სპეციალობა (გვიანდელი შუაინგლ. specialite<გვიანდელი ლათ. speciālitās განსაკუთრებული<ლათ. specialis ინდივიდუალური, კერძო) – 1. რაიმე საქმიანობა, ხელობა, პროფესია, რომელიც საგანგებო დახელოვნებას მოითხოვს; კვალიფიკაცია (მაგ., მშენებლის, სანტექნიკოსის, შემდუღებლის და ა.შ.); 2. მეცნიერების, ტექნიკის, ხელოვნების ან ოსტატობის ცალკე დარგი.

სპეციალური (ინგლ. special<ლათ. specialis ინდივიდუალური, კერძო) – 1. განსაკუთრებული, საგანგებო დანიშნულების მქონე; 2. რაიმე სპეციალობასთან დაკავშირებული; 3. ნაგებობის კონსტრუქცია, დეტალი, ნაკეთობა და სხვ., რომელიც მხოლოდ ამ ნაგებობისათვისაა განკუთვნილი.

სპეციალური (ზონალური) შეთანხმება – შეთანხმება, რომლის მიღება სავალდებულოა უძრავ ქონებაში (ობიექტში) ცვლილებების შეტანამდე, ამ ქონების (ობიექტის) ისეთი გამოყენებისას, რომელიც კანონით დადგენილი წესით მოითხოვს სპეციალურ (ზონალურ) შეთანხმებას.

სპეციალური გასართობი შენობა – სპეციალური გასართობი შენობა არის ნებისმიერი დროებითი ან მუდმივი შენობა ან მისი ნაწილი, რომელიც გამოიყენება გასართობი ან საგანმანათლებლო მიზნით და მასში განთავსებულია მექანიზმი ან სისტემა, რომელსაც ადამიანები გადაჰყავს ან უზრუნველყოფს სავალ გზებს სვლაგეზის გასწვრივ, გარშემო ან თავზე ნებისმიერი მიმართულებით ისე, რომ გასასვლელ საშუალებებთან მისვლა გამწვანებულია ვიზუალური თუ აუდიო გასართობების გამო ან საგანგებოდაა დახლართული და მწელად მისადგომი ატრაქციონის სახეობიდან ან გადასაადგილებელი საშუალებიდან გამომდინარე.

სპეციალური დანიშნულების მიწა – ტყის ფონდის ტერიტორიაზე მიწის კატეგორია, რომელიც გამოიყენება სატყეო მეურნეობის მომსახურებისა და წარმოების, სასარგებლო წიაღისეულისა და საშენი მასალების მოპოვების, აგრეთვე მებაღეობისა და მეღვინეობისათვის.

სპეციალური ფირნიში – ფირნიში, რომელიც ადასტურებს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში მრგვალი ხე-ტყის (მორის) კანონიერ წარმოშობას და დადგენილი წესით აღირიცხება მონაცემთა ერთიან ბაზაში.

სპეციალური ფუნქციები – ფუნქცია ან ფუნქციათა კლასი, რომელიც გამოიყენება ბუნებისმეტყველებისა და ტექნიკის მრავალი ამოცანის ამოხსნისას (მაგ., γ ფუნქცია, სფერული ფუნქცია, ცილინდრული ფუნქცია და სხვ.).

სპეციფიკა (ლათ. specificus თავისებური) – მხოლოდ მოცემული საგნის, ნაკეთობისა და მოვლენის დამახასიათებელი განსაკუთრებული, განმასხვავებელი ნიშანი.

სპეციფიკაცია (ლათ. specificatio<species ტიპი, სახე, სახესხვაობა და facio კეთება) – 1. ნაკეთობის ტექნიკური საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის ერთ-ერთი ძირითადი დოკუმენტი, რომელიც ცხრილის სახითაა შედგენილი. მასში მითითებულია ნაკეთობის ნაწილები (საამწყოზო ერთეულები), შემადგენელი ელემენტები, მასალები და მასები. ს. გამოიყენება ნაკეთობის დაკომპლექტებისათვის მათი აწყობისა და მონტაჟის დროს, აგრეთვე წარმოების დაგეგმვის დროს და სხვ. მიზნით; 2. რისამე სპეციფიკური თავისებურების განსაზღვრა და ჩამოთვლა. ს. შესრულების წესებს ადგენს სახელმწიფო სტანდარტი.

სპეციფიკაციის უწყისი – დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს მოცემული კომპლექსის ან კომპლექტის ყველა სპეციფიკაციის ჩამონათვალს.

სპეციფიკური (<ლათ. specificus თავისებური) – რაც დამახასიათებელია მხოლოდ გარკვეული საგნის ან მოვლენისათვის; თავისებური, განსაკუთრებული, სხვისგან განსხვავებული.

სპეციფიკური ტექნიკური დოკუმენტაცია – დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ, რომ თვისებების უცვლელობის შეფასებისა და ვერიფიკაციის სისტემა ჩანაცვლებულ იქნა სხვა მეთოდებით, და რომ აღნიშნული მეთოდების შედეგად მიღებული შედეგები ეკვივალენტურია სტანდარტებით გათვალისწინებული გამოცდის მეთოდების გამოყენებით მიღებული შედეგებისა.

სპიდომეტრი (ინგლ. speed სიჩქარე და ბერძ. métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომელიც უჩვენებს მანქანის მოძრაობის სიჩქარეს (კმ/სთ). არსებობს მაგნიტონდუქციური და მექანიკური. ათვლა ხორციელდება ან ტრანსმისიიდან ან ბორბლიდან. ძირითადად, სპიდომეტრთან ერთად ერთ კვანძში ეწყობა მანძილის ამოვლელი მექანიზმი (კმ).

სპილენძი (ლათ. cuprum<კუნძულ კვიპროსის სახელწოდების მიხედვით) – ქიმიური ელემენტი, მოწითალო-მოვარდისფრო რბილი და კარგად ჭედადი პლასტიკური ლითონი (ნახ. 1). აღინიშნება სიმბოლოთი Cu, ატომური ნომრით 29.

სიმკვრივე – 8920 ტ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 2,5-3; დნობის ტემპერატურა – 1083,4°C; დუღილის ტემპერატურა – 2567°C. გამოირჩევა მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობით. ს. გამოიყენება: მავთულისა (ნახ. 2) და დენგამტარი ნაწილების, ქიმიური აპარატების, მილების (ნახ. 3), არმატურის დასამზადებლად, საშენ მასალად, შენადნობების (თითბერი, ბრინჯაო, მელქიორი) წარმოებაში, ქიმიურ მრეწველობაში, გალვანურ ტექნიკაში, ფხვნილების მეტალურგიაში, საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

სპილენძის კარბონატები – სპილენძის ნახშირმჟავა მარილები. ბუნებაში გვხვდება ძვირფასი ქვების – მალაქიტისა და აზურიტის სახით.

სპილენძის შენადნობები – სპილენძის შენადნობები კალასთან, თუთიასთან, ალუმინთან, ტყვიასთან, ნიკელთან, მანგანუმთან, რკინასთან, ფოსფორთან, სილიციუმსა და სხვ. მალეგირებელი კომპონენტების დამატებით ს. შ. შეიძლება იყოს პლასტიკური, მტკიცე, ანტიფრიქციული, კოროზიამედეგი, მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობისა და სხვ.

სპილიტი [ინგლ. spilit<spilos (spilos spot) ლაქა, ფრიალო კლდე] – წვრილმარცვლოვანი ექსტრუზიული პალეოტიპური ბაზალტური შედგენილობის ქანი. გვხვდება იქ, სადაც ამოფრქვეული ვულკანური ლავა ჩაედინება ზღვაში. მის შემადგენლობაში შედის: კაჟმიწა (40%), ნატრიუმი, ბაზალტი, მანგანუმი, მაგნიუმი, რკინის ორჟანგი, ალუმინის ორჟანგი და სხვ. გამოიყენება საშენ მასალად.

სპირალი (ბერძ. speira ხვეულა) – 1. მათემ. მრუდი, რომელიც უსასრულო რაოდენობის ხვეულებს აკეთებს წერტილის ირგვლივ და თანდათან შორდება ან უახლოვდება ამ წერტილს (ნახ. 1); 2. ამ სახით დახვეული მავთული ან ზამბარა სხვადასხვა დანიშნულების. არსებობს სპირალის ნაირსახეობები: არქიმედეს ხვია, ლოგარითმული ხვია, ჰიპერბოლური ხვია და სხვ.

ნახ. 1

სპირალური კლასიფიკატორი – კლასიფიკატორი, რომელიც მიეკუთვნება მექანიკურ დამხარისხებელს, რომელსაც აქვს წყალში შემღვრევისა და განტვირთვის მექანიზმი სპირალის სახით. იყენებენ ქვიშების სველი მეთოდით გამდიდრებისათვის. ასეთი კლასიფიკატორები შეიძლება იყოს ერთ- და ორსპირალიანი.

ნახ. 1

სპირალური მილი – სითხის გასატობი კლაკნილა მილი ავზებში (საქვაბებში). არსებობს ფოლადის, სპილენძის (ნახ. 1), თუთიის, ალუმინის, მინისა და სხვ.

ნახ. 1

სპირალურობა – ხის მანკი. წარმოადგენს სპირალის მსგავს ხის ტანს, რომლის გადანაჭერი გვადლევს ხელოვნურ ირიბფენიანობას [ნახ. 1. ფიჭვის ერთ-ერთი სახეობის ხის (ლათ. Pinus contorta) გამოფიტული ღერო ძლიერი სპირალურობით]. სპირალურობა სიმრუდის ნაირსახეობაა.

სპირაჯო – 1. მცირე სიგრძისა და განივკვეთის გვირაბი; 2. გეოლ. პროცესი, რომლითაც ხდება მთის ქანის მსხვრევა და მაგმის აღმავალი მოძრაობის შეჩერება.

სპირტი (ლათ. spiritus სული) – ალკოჰოლი, ორგანული შენაერთების კლასი. ნახშირწყალბადების წარმოებული, ხასიათდება მოლეკულაში ერთი ან რამდენიმე ჰიდროქსილური ჯგუფის (-OH) არსებობით. შენაერთებს, რომლებშიც ეს ჯგუფი დაკავშირებულია ნახშირბადის ატომთან ეწოდება ფენოლები. OH – ჯგუფების რაოდენობით განასხვავებენ ერთ, ორ ან მრავალატომიან ს. OH ჯგუფთან შეერთებული ნახშირბადის ატომის ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ – პირველადს RCH₂OH, მეორეულს (R₂)CHOH და მესამეულს (R₃)COH. მნიშვნელოვანი სპირტებია: მეთილური CH₃OH, ეთილური ან ღვინის C₂H₅OH, ეთილენგლიკოლი CH₂(OH)–CH₂(OH), გლიცერინი CH₂(OH)–CH(OH)–CH₂(OH). ს. ფართოდ გამოიყენება გამსხნელებად ეთერების, წამლების, სინთეტიკური ფისებისა და სხვათა სინთეზისთვის. ზოგი ს. სურნელოვანი ნივთიერებია. ეთილური ს. მზადდება ალკოჰოლური სასმელები.

სპირტოვანი ლაქები – ლაქები, რომლებშიც გამსხნელებად გამოიყენება ეთილური სპირტი (იშვიათად ენბუთილური). სპირტოვან ლაქებს ამზადებენ ბუნებრივი (შელაქი, კოპალი, სანდარაკი, კანიფოლი) და სინთეტიკური (ფენოლალდეჰიდური) ფისების, მერქნის ეთილის საფუძველზე. აფსკწარმომქმნელი შემცველობით განასხვავებენ სპირტულ ლაქებს (30-40%) და პოლიტურას (10-20%). გამოიყენება ავეჯის, ტყავისა და სხვათა დასამუშავებლად.

სპლიტისიტმა – კონდიციონერი განცალკევებული ტიპის, რომელიც შედგება ორი ან მეტი გარე და ერთი ან რამდენიმე შიგა ბლოკისგან.

სპონგოლითი – წვრილფოროვანი ფხვიერი ან შეცემენტებული დანალექი ქანი. შედგება ოპალის, ზოგჯერ ქალცედონის ნაწილაკელობულებისა და ორგანული ღრუბლოვანი ნარჩენებისგან. გამოიყენება ცემენტის ჰიდრავლიკურ დანამატად, ნედლეულად აგურის წარმოებაში, აბრაზიულ მასალად და სხვ. ს. ძირითადი საბადოებია ბრაზილიასა და ავსტრალიაში. საქართველოში მოიპოვებენ თერჯოლის რაიონში (აჯამეთი, ნახშირღელე).

სპონსორი (ლათ. spondeo თავდებობა, გარანტიის მიცემა) – 1. ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც აფინანსებს ეკონომიკურ პროექტს, სოციალური ღონისძიებებს და სხვ.; 2. შემკვეთი, ორგანიზატორი, მსხვილი ღონისძიებების მომწყობი.

სპრედინგი – გეოდინამიკური პროცესი, რომელიც ნიშნავს ოკეანის ფსკერის გაზრდას, გაგანიერებას.

სპრინკლერი (ინგლ. sprinkler სარწყავი, გამშხეფებელი) – ავტომატურად ჩართვადი, წყლის გამშხეფი საცმი ხანძარსაწინააღმდეგო მოძრაგების სპრინკლერული სისტემების მიღებზე (ნახ. 1). ს. სარქველი დაფარულია ადვილად დნობადი მინადულით. ხანძრის დროს მინადული დნება და წნევის ქვეშ მყოფი წყალი იშხეფება სპრინკლერიდან და რამდენიმე კვ.მ.-ის ფართობს რწყავს, ასველებს.

ნახ. 1

სრა – სასახლე (მეფისა, თავადისა და სხვ.).

სრიალა – 1. რაც სრიალით მოძრაობს; 2. სწორი, გლუვი ზედაპირის მქონე.

სრიალი – 1. ხახუნის გამომწვევი მოვლენა, რომლის დროსაც ერთი სხეულის ერთი და იგივე წერტილი თანამიმდევრულად ეხება სხვა სხეულის სხვადასხვა წერტილებს; 2. გლუვი ზედაპირზე, წყალში ან ჰაერში მსუბუქი ნარნარი მოძრაობა.

სრიალის ხახუნი – წინააღმდეგობა, რომელიც ჩნდება ორი სხეულის ერთმანეთის მიმართ ფარდობითი სრიალის დროს. ერთ-ერთ მოხახუნე სხეულზე მოდებული ს. ხ. ძალა მეორე სხეულის მიმართ მისი ფარდობითი სიჩქარის საწინააღმდეგოდ არის მიმართული.

სრიალის ხახუნის ნორმალური წნევა – სრული წნევა მოხახუნე ზედაპირების მთელ ფართობზე.

სრულად დაკომპლექტებული სატრანსპორტო საშუალება – სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც ამა თუ იმ ტიპის მრავალეტაპიანი დამტკიცების პროცესის შედეგად, აკმაყოფილებს შესაბამის ტექნიკურ მოთხოვნებს.

სრული – 1. მთლიანი, მთელი, საბოლოო, გადამწყვეტი, მტკიცე, მსხვილი, დიდი, ფართო, განიერი; 2. რასაც (ვისაც) არაფერი უშლის ხელს, არ აზრკოლებს.

სრულუფლებიანი – 1. ყველა კანონიერი უფლების მქონე; 2. გარკვეული უფლებებით აღჭურვილი; 3. შეუზღუდველი ძალაუფლების მქონე.

სრულფასოვანი – მაღალი ღირსებისა, მაღალი ხარისხისა.

სრულყოფილი – დახვეწილი, გაუმჯობესებული.

სრუტე – ორი ზღვის ან ოკეანის შემაერთებელი წყლის ვიწრო სივრცე (მაგ., ბოსფორის, დარდანელის, გიბრალტარისა და სხვ.).

სტაბილიზატორი (ფრანგ. stabilisateur<ლათ. stabilis მდგრადი, მყარი) – 1. ცვალებადი აღზნების მოქმედების პირობებში დასარეგულირებელი სიდიდის საჭირო მნიშვნელობის გარკვეული სიზუსტით შენარჩუნების მოწყობილობა. ს. მუშაობის ხარისხი ფასდება დასარეგულირებელი პარამეტრის გადახრით მოცემული მნიშვნელობიდან; 2. პლასტმასის დანამატი, რომელიც ხელს უწყობს პლასტმასის თავდაპირველი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების შენარჩუნებას ხანგრძლივი ექსპლუატაციის პირობებში ანუ ამცირებს დესტრუქციის პროცესების სიჩქარეს სხვადასხვა ფაქტორების მოქმედებისას (ტემპერატურა, მზის რადიაცია). გამოიყენება ანტიოქსიდანტები (ეწინააღმდეგებიან ჟანგვას), ანტირადები

(აფერხებენ დაძველებას გამოსხივებისას), ინჰიბიტორები (ანელებენ ფოტოლიზის, ფოტოდაჟანგვისა და პლასტმასის გამყარების პროცესს), ფოტოსტაბილიზატორები და ა.შ.; 3. ავტომატიკაში – ხელსაწყო, რომელიც გარკვეული სიზუსტით ავტომატურად ინარჩუნებს მოცემულ რეგულირებად სიდიდეს, რომლის ცვლილება გამოწვეულია შემფოთებით. არსებობს: ელექტროდენის, ძაბვის, მაგნიტური ველის ტემპერატურის, კუთხური სიჩქარისა და სხვ. პარამეტრების ს. მისი ძირითადი სახეებია: პარამეტრული, რომელიც წარმოადგენს პარამეტრების არაწრფივად შემზღვეველს და სტაბილიზატორი უკუკავშირით. ს. დამახასიათებელია მოცემული პარამეტრებიდან შესაძლო გადახრები; 4. ავიაციაში – თვითმფრინავის ჰორიზონტალური ფრთასხმულობის აპარატი, რომელიც ემსახურება ფრენის გრძივი მდგრადობის უზრუნველყოფას; 5. დისპერსიულ სისტემებში (დისპერგატორი, ემულგატორი, ქაფწარმომქნელი) – ნივთიერება, რომელიც ანელებს კოაგულაციაში ფაზის დისპერსიისადმი მიდრეკილებას, დალექვის (სედიმენტაციის) შემნელებელი. არსებობს სტაბილიზატორის სახეები: აირიანი, აირსავსე, ალის, ბომბის, დენის, ელექტრონული, ელექტრონულ-მექანიკური, იარაღის, კამერტონიანი, კაჟბადიანი, კვარციანი, მაგნიტოსტრიქციული, მაგნიტური, მოძრავი, ნეონური, პიეზოელექტრული, სიჩქარის, სტაციონალური, ფერორეზონანსული, ძაბვის, ჰიდრაულიკური და სხვ.

სტაბილიზაცია – მდგრადი მდგომარეობა, განმტკიცება, მუდმივობა.

სტაბილიზაცია გრუნტის – გრუნტის თვისებების შეცვლა მისი სიმტკიცის გაზრდის მიზნით. მიმართავენ საგზაო საფუძვლების გასაუმჯობესებლად (გასამაგრებლად), რისთვისაც მასში შეაქვთ მინერალური დანამატები, ამუშავებენ გრუნტს მინერალური (ცემენტი, კირი) ან ორგანული (ბიტუმი) შემკვრელი მასალებით. გრუნტის გაუმჯობესების უმარტივესი მეთოდია თიხისა და ქვიშის ან ქვის მასალების ნარევის დამატება.

სტაბილური (ლათ. stabilis მდგრადი, მუდმივი, უცვლელი) – ის, რაც სტაციონალურად, მყარად, უცვლელად მიმდინარებს (მაგ., სტაბილური კურსი, სტაბილური განათება და სხვ.).

სტაგნაცია (ლათ. stagno ვაჩერებ, უმოძრაოს ვხდი) – წარმოების, ვაჭრობისა და სხვა ეკონომიკური პროცესების განვითარების შენელება, შეფერხება; ეკონომიკური ზრდის უკიდურესად დაბალი (3%-ზე ნაკლები) ტემპი ან ეკონომიკური ვარდნა; ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე დაბალი აქტივობის პერიოდი.

სტაგფლაცია (ინგლ. stagflation უძრაობა) – ეკონომიკის მდგომარეობა, როდესაც ერთმანეთს ერწყმის უძრაობა (სტაგნაცია) და ფულის გაუფასურება (ინფლაცია).

სტადია [ბერძ. stadion სტადი (სიგრძის საზომი)] – განსაზღვრული საფეხური, პერიოდი ან ეტაპი რაღაც პროცესების განვითარებაში, რომელთაც აქვთ თავისი ხარისხობრივი თავისებურებანი.

სტადიონი [ბერძ. stadion (სიგრძის საზომი); ასპარეზი, მოედანი] – სპორტული შეჯიბრებისა და ვარჯიშისთვის განკუთვნილი ნაგებობა, რომელსაც აქვს ფეხბურთის მოედანი, სარბენი ბილიკები და გარს ერტყმის მაცურებელთა ტრიბუნები. ს. შეიძლება გაიმართოს აგრეთვე სხვა ღონისძიებებიც, მაგ.: კონცერტი, ფესტივალი, კარნავალი და სხვ. ანტიკურ ხანაში სტადიონის სიგრძე დაახლოებით 175 მ იყო, ხოლო მოკლე და გრძივი გვერდების შეფარდება – მკაცრად 1:7.

მსოფლიოს უდიდესი სტადიონებია – 1. პირველი მაისის სახელობის სტადიონი (May Day Stadium), ქ. ფხენიანი, კორეის სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკა, ტევადობა 150 000 კაცი. მსოფლიოს უდიდესი სტადიონი (ნახ. 1). აშენდა 1989 წელს; 2. ინდოელი ახალგაზრდების

ნახ. 1

სტადიონი (Stadium of the Indian Youth ან Salt Lake Stadium), ტევადობა 120 000 კაცი, აშენდა 1984 წელს, ქ. კოლკატა (ყოფილი კალკუტა), ინდოეთის რესპუბლიკა (ნახ. 2); 3. მიჩიგანის სტადიონი ენ-არბორი (Michigan Stadium), ტევადობა 109 901 კაცი, აშენდა 1927 წელს, მიჩიგანის შტატი, აშშ; ამერიკის კონტინენტზე ყველაზე დიდი სტადიონი; 4. პენსილვანიის უნივერსიტეტის სასპორტო არენა (Beaver Stadium), ტევადობა 105 572 კაცი, აშენდა 1960

წელს, შტატი პენსილვანია, აშშ; სიდიდით მეორე სტადიონი აშშ-ში; 5. აცტეკას სტადიონი (Azteca), ტევადობა 105 064 კაცი, აშენდა 1968 წელს, ქ. მეხიკო, მექსიკის შეერთებული შტატები; ყველაზე დიდი სტადიონი ლათინურ ამერიკაში; 6. ნეილენდის სტადიონი (Neyland Stadium), ტევადობა 102 455 კაცი, აშენდა 1921 წელს, ქ. ნოქსვილი, შტატი ტენესი, აშშ; 7. ოჰაიოს სტადიონი (Ohio Stadium), ტევადობა 102 329 კაცი, აშენდა 1922 წელს, ქ. კოლუმბუსი, შტატი ოჰაიო, აშშ; ოჰაიოს უნივერსიტეტის სასპორტო არენა; 8. ბრაიანტ დენი სტადიონი (Bryant Denny Stadium), ტევადობა 101 821 კაცი, აშენდა 1928 წელს, ქ. ტუსკალუკა, შტატი ალაბამა, აშშ; ; 9. ბუკიტ ჯალილი (Bukit Jalil), ტევადობა 100 200 კაცი, აშენდა 1998 წელს, ქ. კუალა-ლუმპური, მალაიზია; 10. დარელ კ როიალი (Darrell K

ნახ. 2

Royal, ძველი სახელი Texas Memorial Stadium), ტევადობა 100 119 კაცი, აშენდა 1924 წელს, ქ. ოსტინი, შტატი ტექსასი, აშშ; ამერიკული ფეხბურთის საუნივერსიტეტო გუნდის სასპორტო არენა; 11. მელბურნის კრიკეტის მოედანი (Melbourne Cricket Ground), ტევადობა 100 018 კაცი, აშენდა 1954 წელს ზაფხულის ოლიმპიური თამაშების სამასპინძლოდ, ქ. მელბურნი, ავსტრალიის კავშირი; ყველაზე დიდი სტადიონი ავსტრალიის კონტინენტზე და ყველაზე

ნახ. 3

დიდი კრიკეტის სტადიონი მსოფლიოში; 12. კამპ ნოუ (Camp Nou), ტევადობა 99 453 კაცი, აშენდა 1957 წელს, ქ. ბარსელონა, ესპანეთის სამეფო; ყველაზე ტევადი სტადიონი ევროპაში; 13. სოკერ სიტი (Soccer City), ტევადობა 94 736 კაცი, აშენდა 1989 წელს, ქ. იოჰანესბურგი, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა; 14. როუზ ბოული (Rose Bowl), ტევადობა 94 392 კაცი, აშენდა 1922 წელს, ქ. პასადენა, შტატი კალიფორნია, აშშ; 15. ლოს-ანჯელეს მემორიალ კოლიზეუმი (Los Angeles Memorial Coliseum), ტევადობა 93 607

კაცი, აშენდა 1923 წელს, ქ. ლოს-ანჯელესი, შტატი კალიფორნია, აშშ; 16. სენფორდის სტადიონი (Sanford Stadium), ტევადობა 92 746 კაცი, აშენდა 1929 წელს, ქ. ათენი, შტატი ჯორჯია, აშშ); 17. ტაიგერ სტადიონი (Tiger Stadium), ტევადობა 92 542 კაცი, აშენდა 1924 წელს, ქ. ბატონ-რუჟი, შტატი ლუიზიანა, აშშ; 18. კოტონ ბოული (Cotton Bowl), ტევადობა 92 100 კაცი, აშენდა 1930 წელს, ქ. დალასი, შტატი ტექსასი; 19. აზადი (Azadi), ტევადობა 91623 კაცი, აშენდა 1971 წელს, ქ. თეირანი, ირანის ისლამური რესპუბლიკა; 20. უემბლი (Wembley), ტევადობა 90 000 კაცი, აშენდა 2007 წელს, ქ. ლონდონი, ინგლისი (ნახ. 3). გარდა ჩამოთვლილისა, შესანიშნავი სტადიონებია აშენებული: მილანში (სან სირო, იტალიის რესპუბლიკა); მადრიდში (სანტიაგო ბერნაბეუს სტადიონი, ესპანეთის სამეფო); პარიზში (სტად დე ფრანსი, საფრანგეთის რესპუბლიკა); რომში (სტადიო ოლიმპიკო, იტალიის რესპუბლიკა), მიუნხენში (ალიანც არენა, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა, ნახ. 5), მოსკოვში (ლუჟნიკები, რუსეთის ფედერაცია), მანჩესტერში (ოლდ ტრაფორდი, ინგლისი), ამსტერდამში (ამსტერდამ არენა, ნიდერლანდები), ათენში (ოლიმპიური სტადიონი, საბერძნეთის რესპუბლიკა), რიო-დე-ჟანეიროსა (მარაკანა, ბრაზილიის ფედერაციული რესპუბლიკა) და სხვ.

ნახ. 4

ნახ. 5

სტაკვირზე – ხის კარკასული ეკლესიის ტიპი გავრცელებული სკანდინავიაში XI საუკუნიდან (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

სტაკერი (ინგლ. stacker<stack დაწყობა თავარებად) – მოძრავი მანქანა-მექანიზმი (ნახ. 1), რომელიც გამოიყენება მოკლე ხის (ლითონის) მასალის თავარად დასაწყობად (დასაშტაბელებლად). გადაადგილდება გაგანიერებული რელსის მარგლით. თავარას (შტაბელის) სიმაღლე სტაკერში ზოგჯერ 30-35 მ აღწევს.

სტალაგმიტი (ბერძ. stalagmos წვეთი) – გამოქვაბულის ძირიდან კონუსისებურ სვეტად აღმართული შვერილი, რომელიც წარმოქმნილია თალიდან ჩამონადენი კირიანი წყლის წვეთებისგან (ნახ. 1. სტალაგმიტები ბაკენის კირქვის მღვიმეების სამეფო გამოქვაბულში, აღმოსავლეთ გიჰსლენდის რეგიონი, ვიქტორიის შტატი, ავსტრალიის კავშირი).

ნახ. 1

სტალაგნატი (სტალაქტონი, აგლომერაციული სვეტი) – კარსტულ მღვიმეებში სვეტი ჭერიდან იატაკამდე, რომელიც წარმოიქმნება სტალაქტიტისა და სტალაგმიტის შეერთებით, ან როცა სტალაქტიტი შეუერთდება იატაკს (ნახ. 1. სტალაგნატი კანგოს მღვიმეებში, სვორტბერგის მთისწინეთი, ქ. აუდსჰორნის სიახლოვეს, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა).

ნახ. 1

ნახ. 1

სტალაქტიტი (ბერძ. stalaktos ჩამონაწვეთი) – 1. დეკორატიული მოტივი "საწვეთური" – საფეხურებად განლაგებული პრიზმული ფიგურები, რაც ფართოდაა გამოყენებული ისლამურ არქიტექტურაში ლავარდანისა და სხვა გამოშვებული დეტალების დამუშავებისას; 2. გამოქვაბულის თალიდან კონუსისებურ სვეტად ჩამოგრძელებული შვერილი, რომელიც წარმოქმნილია ჩამოჟონილი კირიანი წყლის

წვეთებისგან (ნახ. 1. ჯენოლანის მღვიმე, ქ. ობერონი, ახალი სამხრეთ უელსის შტატი, ავსტრალიის კავშირი).

სტალინისტური არქიტექტურა (ინგლ. Stalinist Architecture) – ტერმინი, რომელიც საბჭოთა კავშირის არქიტექტურას დაერქვა დაწყებული 1933 წელს ბ. იოფანის საბჭოების სასახლის პროექტის ოფიციალური დამტკიცებიდან, 1955 წლამდე, როდესაც ნ. ხრუმჰოვმა დაგმო გასული ათწლეულების გადაჭარბებულობა და დაშალა საბჭოთა კავშირის არქიტექტურის აკადემია. ს. ა., როგორც ასეთი, არ არის არქიტექტურული სტილი თვითმყოფადი ფორმებით. უფრო ზუსტად ეს ტერმინი აღწერს არქიტექტურას, რომლის მეშვეობით სახელმწიფო მასებზე იდეოლოგიურ ზეგავლენას ახდენდა, იყენებდა რა ამგვარ კონსტრუქციებს სახელმწიფოს ძლიერების გამოხატვის საშუალებად.

ნახ. 1

პარადული მონუმენტალიზმის, პატრიოტული ხელოვნების დეკორაციებისა და ტრადიციული მოტივების კომბინაცია გახდა ზოგადად არქიტექტურაში საბჭოთა წვლილის ყველაზე მკაფიო ნიმუშები. შენობათა უმრავლესობა, სველი ბათქაშის მდიდრული ზედაპირის შიგნით, მარტივი აგურის წყობით იყო ნაგები. გამონაკლისს წარმოადგენდა ა. ბუროვის საშუალო ზომის ბეტონის ფილების სახლები და დიდი ზომის ნაგებობები, როგორცაა ე.წ. "შვიდი დობილი" (მოსკოვის სტალინისდროინდელი ცათამბჯენები), რომლებიც სიდიდის გამო მოითხოვდა ბეტონის გამოყენებას (ნახ. 1. საცხოვრებელი სახლი კოტელნიკოვის სანაპიროზე, ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია). 1917 წლამდე რუსული არქიტექტურული სცენა იყოფოდა ე.წ. "რუსკი მოდერნად" (არტნუვოს ადგილობრივი მიმართულება, განსაკუთრებით ძლიერი მოსკოვში) და ნეოკლასიკური აღორძინება (ძლიერი სანკტ-პეტერბურგში). ნეოკლასიკური სკოლის აღზრდილი არქიტექტორები იყვნენ ა.

ნახ. 2

შჩუსევი, ი. ჟოლტოვსკი, ი. ფომინი, ვ. შუკო და ა. ტამანიანი. რევოლუციის დროისათვის ისინი უკვე დამკვიდრებული პროფესიონალები იყვნენ ორმოცი წლის ასაკში, საკუთარი პრაქტიკით, სკოლებითა და მიმდევრებით. სწორედ ისინი გახდნენ ს. ა. მამები და მათ ეკუთვნით ამ პერიოდის საუკეთესო ნიმუშები. ქალაქგეგმარება ცალკე ვითარდებოდა. საბინაო კრიზისი დიდ ქალაქებში და ინდუსტრიალიზაცია მოშორებულ რეგიონებში მოითხოვდა მასობრივ საბინაო მშენებლობას, ახალი ტერიტორიების ათვისებასა და ძველი ქალაქების რეკონსტრუქციას.

თეორეტიკოსებმა შეიმუშავეს რამდენიმე სტრატეგიული მიმართულება, რომელიც გაცხოველებული პოლიტიზებული დებატების საგანი გახდა, თუმცა მცირე პრაქტიკული შედეგით. სტალინის პირადი გემოვნება არქიტექტურაში და ამ პროცესში ჩარევის მასშტაბი ძირითადად 1931-1933 წლების საბჭოების სასახლის პროექტის კონკურსის ირგვლივ ტრიალებს. სტალინმა ბ. იოფანი აირჩია ერთი პროექტისთვის, თუმცა ქვეყნის მშენებლობაში ყველა დანარჩენი კონკურენტი არქიტექტორიც დაასაქმა. დ. ხმელნიცკის სიტყვებით "შედარება ნაცისტურ არქიტექტურასთან გარკვეულწილად აქტუალურია, თუმცა ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავებით. სტალინს არასდროს აურჩევია ერთი არქიტექტორი ან ერთი სტილი, როგორც ჰიტლერმა აირჩია შპეერი. ვერცერთი ელიტური ჯგუფი ვერ გაიმარჯვებდა, ვერც კონსტრუქტივისტები და ვერც ტრადიციონალისტები. სტალინმა შექმნა საკუთარი შპეერი ყველაფრისაგან რაზეც ხელი მიუწვდებოდა". ასევე მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტიც, რომ დამოუკიდებელ ჯგუფთა დაშლამდე, სტალინის მეგაპროექტებმა ათასობით პროფესიული სამსახური შექმნა. შედეგად, ერთ დროს ხმამაღალი ახალგაზრდობა რეალურ პროექტებში დასაქმდა და მათი უფროსების მსგავსად, გამაღიზიანებელი პოლემიკისთვის ვეღარ მოიცალა. ერთბაშად ყველას უამრავი საქმე გაუჩნდა. ამ პერიოდის პირველი წლები აღინიშნა ცალკე მდგომი შენობების პროექტებით. მოსკოვის უზარმაზარი სივრცეების აღმშენებლობა გაცილებით ძნელი აღმოჩნდა ვიდრე ისტორიული უბნების დანგრევა. ამ პერიოდის სამი ყველაზე მნიშვნელოვანი შენობა დგას ერთსადაიმავე მოედანზე, სამივე აგებული 1931-35 წლებში, თუმცა თითოეული პროექტი დამოუკიდებლად დამუშავდა და

ნაკლები ყურადღება დაეთმო ადგილის საერთო ანსამბლს. სამივე შენობამ განვითარების საკუთარი ვექტორი განაპირობა მომდევნო ორი ათწლეულისთვის: 1. მოხოვაიას ქუჩის შენობა (არქ. ი. ჟოლტოვსკი), რომლის იტალიური რენესანსის მოტივები, დასაბამი გახდა ომის შემდგომი ექსტერიერის ფუფუნებისა (სტალინის იმპერიული სტილი). თუმცა მისი ზომა ეხამება მიმდებარე მე-19 საუკუნის შენობებს; 2. სასტუმრო "მოსკოვი" (არქ. ა. შჩუსევი) პროექტი, პირქუში და მძიმე, ყველაფერს მის ირგვლივ ჯუჯად წარმოაჩენს (ნახ. 2. სასტუმრო "მოსკოვი", ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია). განვითარების ეს მიმართულება მოსკოვისთვის ჩვეული არ ყოფილა, თუმცა მსგავსი ბუმბერაზი ნაგებობები ბაქოსა და კიევშიც გაჩნდა. მოსკოვის აივნების რომაული ვიწრო თაღები 1930-იან წლებში მთელ ქვეყანაში გავრცელდა. ომის შემდეგ ისინი უმეტესად სამხრეთულ ქალაქებში ჭარბობს, ამასობაში თითქმის სრულიად გაქრა მოსკოვის პროექტებში; 3. ა. ლანგმანის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის შენობა (ამჟამად სახელმწიფო დუმა): მოკრძალებული, თუმცა არა პირქუში ნაგებობა მკვეთრი ვერტიკალური დეტალურობით (ნახ. 3. სახელმწიფო დუმის შენობა, ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია). ეს სტილი, ამერიკული არტდეკოს გონებამახვილი ინტერპრეტაცია, მოითხოვდა ძვირადღირებული ქვისა და ლითონის მოპირკეთებას და ამგვარად მცირე გავრცელება პოვა – საბჭოების სახლი ლენინგრადში (დანგრეული 1941 წელს) და ტვერის ქუჩა მოსკოვში. 1932-1938 წლებში აღმოცენდა განვითარების განკერძოებული მიმართულება, სახელწოდებით "ადრეული სტალინიზმი" ან "პოსტკონსტრუქტივიზმი". მისი საფუძვლები

ნახ. 3

შეიძლება მოიძებნოს გამარტივებულ არტდეკოში (ვ. შუკოსა და ბ. იოფანის მეშვეობით), და თვითმყოფად კონსტრუქტივიზმში, რომელიც თანდათან ნეოკლასიციზმში გადადის (ი. გოლოსოვი, ვ. ვლადიმროვი). ეს შენობები ინარჩუნებს კონსტრუქტივიზმის მარტივ მართკუთხა ფორმებსა და ვრცელ მინის ზედაპირებს, მაგრამ ასევე შეიცავს ორნამენტულ აივნებს, პორტიკებსა და სვეტებს. 1938 წლისთვის ის მოდიდან გადადის და ომის დასრულებამდე აღარ წარმოჩენილა. ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი პროექტების განხორციელება სტილებისა და ზომების შეუსაბამობის საშიშროებას წარმოადგენდა. 1935 წლის ივლისში სახელმწიფო კომისიამ შეაფასა მიმდინარე პროექტების შედეგები და საბოლოოდ გამოსცა განკარგულება მოსკოვის გენერალური გეგმის შესახებ. ეს გეგმა მკაფიოდ ასახავდა სტალინის ურბანული განვითარების ხედვას: 1. ახალი განაშენიანება მთელი არქიტექტურული ანსამბლის შესაბამისად, უნდა განხორციელდეს და არა ცალკეული შენობებით; 2. ქალაქის კვარტლის ზომა უნდა გაიზარდოს მიმდინარე 1,5-2-დან 9-15 ჰა-მდე; 3. ახალი განაშენიანების სიმჭიდროვე არ უნდა აღემატებოდეს 400 ადამიანს ჰა-ზე; 4. შენობები უნდა იყოს არანაკლებ 6 სართულის; 7-14 სართული პირველი კატეგორიის ქუჩებში; 5. სანაპიროები პირველი კატეგორიის ქუჩებია, რომელთა ზონირება ხდება პირველი კატეგორიის ბინებისა და დაწესებულებებისთვის. ამ წესებმა ეფექტურად აკრძალა იაფფასიანი მასობრივი მშენებლობა ძველ ქალაქში, პირველი კატეგორიის ქუჩებზე და დასაბამი მისცა მოსკოვის ცენტრალური ნაწილის გეგმაზომიერ არქიტექტურულ განვითარებას, რომელმაც დღევანდელი გადასახედიდანაც კი, შესანიშნავი შედეგი გამოიღო. უშუალოდ სტალინის დავალებით, 1939 წელს მოსკოვის ჩრდილოეთით გაიხსნა სახალხო სამეურნეო მიღწევათა გამოფენა, სადაც 1,36 კვ. კილომეტრ ფართობზე 250 პავილიონი იქნა

აშენებული. პავლიონები იქმნებოდა საბჭოთა რესპუბლიკებისა და რეგიონების ეროვნულ სტილში; გამოფენაზე გასეირნება ამ უზარმაზარი სახელმწიფოს მრავალფეროვნების ეფექტურ ვიზუალურ შედეგს ქმნიდა. 1939 წლის პავლიონები არის სტალინის მონუმენტური პროპაგანდის ბოლო და ერთადერთი ნიშანი მათი თავდაპირველი გარემოთი. ამგვარ პროპაგანდისტულ ნიმუშებს მხოლოდ დროებითი დანიშნულება ჰქონდა. ომისშემდგომი არქიტექტურა, ხშირად გაიგივებული უნიფორმულ სტილთან, დაიყო სულ მცირე ხუთ განვითარების ვექტორად: 1. მაღალი კლასის საცხოვრებელი და საოფისე მშენებლობა ახლადამოცნებულ გამარჯვებულთა თაობისთვის – ომისშემდგომი ელიტისთვის; 2. ძლევამოსილი ინფრასტრუქტურის პროექტები (მეტრო ლენინგრადსა და მოსკოვში, ვოლგა-დონის არხი); 3. ომით დაზარალებული კიევის, სმოლენსკის, სტალინგრადის, ვორონეჟისა და ასობით მცირე ქალაქის აღდგენა; 4. ახალი, იაფი ტექნოლოგიების შემუშავება საბინაო კრიზისის დასაძლევად, რომელიც განსაკუთრებით მწვავედ დადგა 1948 წელს და ოფიციალური სახელმწიფო პოლიტიკა გახდა 1951 წლიდან; 5. ახალი ქალაქების მშენებლობა, განსაკუთრებით ციმბირში: ნოვოსიბირსკი, კემეროვო, ძერჟინსკი და სხვ. ს. ა. ბრწყინვალე ნიმუშად ითვლება მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი და უმდიდრესი მოსკოვის მეტრო, რომლის მშენებლობა დაიწყო 1931 წელს. მეტროს მშენებლობის მეორე ეტაპზე (1935 წლიდან) შეიქმნა ისეთი გამორჩეული ნიმუშები, როგორცაა: "მაიაკოვსკაია" (1938 წ.),

ნახ. 4

"ელექტროზავოდსკაია" და "პარტიზანსკაია" (1944 წ.). 1944 წლის სადგურები გახდა პირველი მუდმივი პატრიოტული ომის მემორიალები. ეს სადგურები გამარჯვებას მიემდგნა. ლ. პოლიაკოვის სადგური "ოქტიაბრსკაია" აიგო კლასიციტური ტაძრის იერზე, ბრწყინვალე თეთრ-ლურჯი საკურთხევლით რკინის ჭიშკარს მიღმა – სრული განდგომა ომამდელი ათეიზმისგან. ამ საკურთხევლის სანახავად მგზავრს უნდა გაევილო თაბაშირის დევიზების, ბრინჯაოს სასანთლებებისა და სამხედრო გამოსახულებათა გრძელი რიგი; სადგური "პარკ კულტური" წმინდა გოტიკური შანდლებით იყო მორთული; გმირულ შრომას მიემდგნა "კოლცევაიას" ხაზის მეორე მონაკვეთი და სხვ. სტალინის 1946 წლის იდეა, მოსკოვის პანორამა ცათამბჯენებით მოეფინა, იყო საფუძველი 1947 წლის იანვრის განკარგულებისა, რომლითაც

დაიწყო ექვსწლიანი სახალხო კამპანია. ოფიციალური საფუძვლის ჩაყრის ცერემონიისთვის (სექტემბერი, 1947 წ.), მონიშნული იყო ადგილი რვა ცათამბჯენისთვის (ერთი, "ზარიადნოე", არ აშენდა). ჩამოყალიბდა რვა საპროექტო ჯგუფი, რომელთაც ხელმძღვანელობდა მთავარ არქიტექტორთა ახალი თაობა (37-62 წლის ასაკის). გუნდის საქმიანობას თვალყურს პირადად სტალინი ადევნებდა. ყველა წამყვანი არქიტექტორი წინასწარი პროექტებისთვის 1949 წლის აპრილში სტალინის პრემიით დაჯილდოვდა. ცვლილებები და ჩასწორებები ხორციელდებოდა თითქმის მშენებლობის დასრულებამდე. ყოველი შენობა ზემტკიცე ფოლადის კარკასით იგებოდა, ბეტონის ჭერებით, ბლოკებითა და აგურის ტიხრებით. ცათამბჯენის პროექტები მოითხოვდა მრავალ ახალ მასალას (განსაკუთრებით კერამიკულს) და ტექნოლოგიას. ამ პრობლემათა გადაჭრამ მოგვიანებით ხელი შეუწყო ბინათმშენებლობისა

და ინფრასტრუქტურის განვითარებას. მსგავსი ცათამბჯენები აიგო ვარშავაში, რიგაში, კიევში, თბილისსა და სხვა ქალაქებში; 8-12 სართულიანი კომპლექსები ედგმებოდა 4-5 სართულის სიმაღლის ომისშემდგომი რეგიონული ცენტრების ნაგებობებს (ნახ. 4. მეცნიერებათა აკადემიის შენობა რუსთაველის გამზირზე, თბილისი, საქართველო). სტალინის პრემიამ 1949 წლისთვის (გამოცხადდა 1950 წლის მარტში) გამოააშკარავა სტალინისტური არქიტექტურის მკაფიო, თანამედროვე მიმართულება – ექსტრავაგანტული, ძვირი შენობები კვლავაც განდიდებული იყო, მაგრამ ასევე უპირატესი იყო სტალინისტური სტილის ხელმისაწვდომობისთვის მცდელობა. ის ასევე ხაზს უსვამდა იმ დროის კლასების ფენებად დაყოფას შესაბამისი საცხოვრებელი ფართობის განაწილების მიზნით. ეროვნულ რესპუბლიკებს უფლება ჰქონდათ საკუთარი სტალინისტური სტილები განეითარებინათ, მეტნაკლები თავისუფლებით. როდესაც ადგილობრივი ძალები არასაკმარისი იყო, იგზავნებოდა რუსი არქიტექტორები (ა. შჩუსევმა დააპროექტა ტაშკენტის აღმოსავლური იერის თეატრი; ა. ტამანიანი, ერევნის მთავარი არქიტექტორი, იყო მთავარი განმხორციელებელი სტალინისტური არქიტექტურის სომხური ნაირსახეობისა და სხვ.). სტალინისტური არქიტექტურა ომისშემდგომ პერიოდში ევროპის აღმოსავლეთში გავრცელდა. ლ. რუდნევის ვარშავის კულტურის სასახლე, საბჭოთა ხალხის საჩუქარი პოლონეთს, სავარაუდოდ ამგვარი სტილის ექსპორტის ყველაზე შთამბეჭდავი ნიმუშია (ნახ. 5. ვარშავის კულტურის სასახლე, პოლონეთი). ზოგი მათგანი დაცული ძეგლი გახდა, მათ შორის სტალინალე ბერლინში, ძირითადად დაპროექტებული ყოფილი მოდერნისტების ჰერმან ჰენსელმანისა და რიხარდ ჰაულიკის მიერ. ახალი ქალაქები მსგავსად ნოვა ჰუტასი პოლონეთში, სტალინვაროსი უნგრეთში და სტალინშტადტი გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში კლასიციკური სტალინიზმის ესტეტიკის დანერგვის ადრეული მცდელობები იყო. დამთრგუნველი სიდიადის ცენტრალური შენობების ნიმუშებია კასა სკანტეი (რუმინეთი) და ლარგოს კომპლექსი სოფიაში (ბულგარეთი). ყველა ეს პროექტი სტალინის ეპოქას ეკუთვნოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგი მათგანი მისი გარდაცვალების შემდეგ დასრულდა. პარლამენტის უზარმაზარი შენობა ბუქარესტში (1984 წ) ამ სტილის ყველაზე გვიანდელი ნიმუშია. აღმოსავლეთ აზიაში მოიძებნება რამდენიმე ნიმუში ჩრდილო კორეასა და ჩინეთში, მაგ., შანხაის საგამოფენო ცენტრი, თავდაპირველად აგებული როგორც ჩინეთ-საბჭოთა მეგობრობის სასახლე. სტალინისტური სტილი გამოყენებული იყო საბჭოთა საელჩოებში საზღვარგარეთ, მათ შორის აღსანიშნავია საელჩო ჰელსინკიში (ფინეთი). ს. ა. სტილს მიეკუთვნება რუმინეთის პარლამენტის სასახლე ბუქარესტში; რუსეთის თეთრი სახლი, ტრიუმფის სასახლე, გალს-ტაუერი (რუსეთის ფედერაცია) და სხვ.

ნახ. 5

სტანდარტი (ინგლ. standard ნორმა, ნიმუში, საზომი) – 1. კონსენსუსის საფუძველზე შემუშავებული და სტანდარტების ორგანოს მიერ რეგისტრირებული დოკუმენტი, რომელიც საყოველთაო და მრავალჯერადი გამოყენებისათვის ადგენს წესებს, ზოგად პრინციპებს ან მახასიათებლებს სხვადასხვა საქმიანობისათვის (მოქმედებისათვის) ან მისი შედეგებისათვის გარკვეულ სფეროში ოპტიმიზაციის მიზნით. ს. დაცვა სავალდებულო არ არის. ის ასევე

შეიძლება მოიცავდეს ან ექსკლუზიურად ეხებოდეს ტერმინოლოგიის, სიმბოლოების, შეფუთვის, ნიშანდების ან ეტიკეტების მოთხოვნებს საქონლის, პროცესის ან წარმოების მეთოდის მიმართ; 2. სტანდარტიზაციის ობიექტებისათვის ნორმების, წესების, მახასიათებლების კომპლექსის შესახებ დოკუმენტი, რომელიც ეხება სხვადასხვა სახეობის საქმიანობას ან მის შედეგებს და მიზნად ისახავს გარკვეულ სფეროში ოპტიმალური წესრიგის მიღწევას, შემუშავებულია კონსენსუსის საფუძველზე და დამტკიცებულია უფლებამოსილი ორგანოს მიერ; 3. ნიმუში, ეტალონი, მოდელი, რომელიც მიიღება ძირითადად სხვა მის მსგავს ობიექტთან შესადარებლად. ს. როგორც ნორმატიულ-ტექნიკურმა დოკუმენტმა შეიძლება მოიცვას, როგორც პროდუქცია, ასევე ობიექტი. არსებობს საერთაშორისო, რეგიონული, ნაციონალური და ცალკეული ორგანიზაციების ს. სისტემის სტანდარტიზაციის მიხედვით სტანდარტი შეიძლება დავყოთ თემებად: ხარისხის, სოციალური, განათლების, ტერმინოლოგიის, ტექნიკური მოთხოვნების, შრომის უსაფრთხოების, სახანძრო უსაფრთხოების, დოკუმენტაციის გაფორმების, ეკოლოგიის, შინაური ცხოველების ჯიშებისა და სხვ.

სტანდარტი დეკლარირებული – სტანდარტი, რომელსაც მწარმოებელი იყენებს და რომლის გამოყენების შესახებაც მიუთითებს, მათ შორის, საწარმოს შიგა სტანდარტზე.

სტანდარტი რეგიონული – სტანდარტების საერთაშორისო რეგიონული ორგანიზაციის მიერ მიღებული სტანდარტი.

სტანდარტი საერთაშორისო – სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მიღებული სტანდარტი.

სტანდარტი საქართველოს – საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტოს მიერ რეგისტრირებული სტანდარტი, რომელიც შეიძლება მიღებულ იქნეს როგორც საერთაშორისო ან რეგიონული სტანდარტის საფუძველზე, ისე შესაბამისი ტექნიკური კომიტეტის მიერ.

სტანდარტი სახელმწიფო – სტანდარტი, რომელიც მიღებული ან დამტკიცებულია სახელმწიფოს სათანადო ორგანოების მიერ და სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე გამოშვებულ პროდუქციაზე ვრცელდება. საქართველოში სტანდარტების შემუშავებას, რეგისტრაციასა და ამ სტანდარტების გავრცელებას ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს საჯარო სამართლის იურიდიული პირი (სსიპ) საქართველოს სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტო. საქართველოში მოქმედი სტანდარტების სახეებია: საქართველოს სტანდარტი, საერთაშორისო/რეგიონალური ორგანიზაციის სტანდარტი, სახელმწიფოთაშორისო სტანდარტი და საწარმოს შიგა სტანდარტი. სტანდარტის შემუშავება (რეგისტრაცია) ხდება დაინტერესებული პირის მიმართვის საფუძველზე შესაბამისი ტექნიკური კომიტეტის საშუალებით და შემდეგ წარმოებს მისი რეგისტრაცია საქართველოს სტანდარტების რეესტრში.

სტანდარტი უცხო ქვეყნის – სტანდარტი, რომელიც მიღებული ან აღიარებულია სხვა ქვეყნის მიერ.

სტანდარტიზაცია – 1. სტანდარტის დადგენისა და გამოყენების პროცესი, რომლის მიზანია სამეურნეო და სამრეწველო მოღვაწეობის მოწესრიგება ნაკეთობების რაციონალური ნომენკლატურის დადგენითა და მათდამი მოთხოვნებით. ს. ქმნის სერიული და მასობრივი

წარმოების წინაპირობას, ხელს უწყობს სპეციალიზაციას და მაშასადამე, მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დანერგვას წარმოებაში; 2. სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ნორმების თანამიმდევრობა; 3. გადატ. შაბლონურობა, ტრაფარეტულობა.

სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია (ისო) (ინგლ. International Organization for Standardization, ISO) – საერთაშორისო სტანდარტის მიმღები ორგანო, რომელიც შედგება სხვადასხვა ქვეყნის სტანდარტების ორგანიზაციების წარმომადგენლებისგან. ორგანიზაცია დაარსდა 1947 წლის 23 თებერვალს. ის მთელ მსოფლიოში ავრცელებს კერძო სამრეწველო და კომერციულ სტანდარტებს. ორგანიზაციის მთავარი ოფისი მდებარეობს ქ. ჟენევაში (შვეიცარია). მიღებულია, რომ ორგანიზაციის დასახელების აბრევიატურა ყველა ქვეყნისთვის ერთნაირია "ისო" და შეესაბამება ბერძნულ სიტყვას $\sigma\varsigma$ – თანაბარი. ისო-ს მოქმედების სფერო ეხება ყველა დარგს, გარდა ელექტროტექნიკის და ელექტრონიკისა, რომლებიც შედის საერთაშორისო ელექტროტექნიკური კომისიის კომპენტეციაში. ოფიციალური ენებია: ინგლისური, ფრანგული და რუსული. მის შემადგენლობაში შედის მსოფლიოს 165 ქვეყნის სტანდარტიზაციის ნაციონალური ორგანიზაციები. ხელმძღვანელი ორგანოებია: გენერალური ანსამბლეა, საბჭო და ტექნიკური ბიურო, სამუშაო ორგანოებია: ტექნიკური კომიტეტები, ქვეკომიტეტები და ტექნიკური საკონსულტაციო ჯგუფები.

სტანდარტული – 1. რაც სტანდარტს შეესაბამება; ტიპობრივი; 2. გადატ. შაბლონური, ტრაფარეტული.

სტანდარტული ნიმუში – ერთეული სიდიდის კვლავწარმოების ზომა, რომელიც ახასიათებს ნივთიერების თვისებებს ან შემადგენლობას. ს. ნ. იყენებენ მეტროლოგიურ სამუშაოებში ნედლეულისა და პროდუქციის ხარისხის კვლევისას; მეცნიერებაში ლაბორატორიული გამოცდების ჩასატარებლად და სხვ. ს. ნ. სახეები, საერთო მოთხოვნები და წესები გაწერილია ქვეყნის ნორმატიულ და ტექნიკურ დოკუმენტაციაში.

სტანდარტული ტემპერატურული რეჟიმი – ტემპერატურის ცვლილების რეჟიმი კონსტრუქციების ცეცხლმედეგობაზე გამოცდის დროს, რომელიც დადგენილია სტანდარტით. საერთაშორისო ნორმების თანახმად "სტანდარტული ხანძრის" შესაბამისი ტემპერატურა გამოითვლება ფორმულით $T = T_0 + 345I_g(8\tau+1)$, სადაც T არის ხანძრის ტემპერატურა, °C; T_0 – საწყისი ტემპერატურა, °C; τ – დრო ხანძრის დაწყებიდან, წთ. მიღებულია, რომ ყველა სახის გამოცდა ცეცხლმედეგობაზე უნდა ჩატარდეს ამ ტემპერატურის შესაბამისად.

სტანცები (ლათ. stanza ოთახი) – ოთახები ვატიკანში, რომლებიც 1508-1517 წლებში რაფაელმა და მისმა მოსწავლეებმა მოხატეს (Stanze di Raffaello): სტანცა დელ ინჩენდიო დი ბორგო (Stanza dell'Incendio di Borgo), სტანცა დელლა სენიატურა (Stanza della Segnatura), სტანცა დელიოდორო (Stanza d'Eliodoro). ამ ოთახების ყოველი კედელი ფრესკულ კომპოზიციას უკავია ანუ ყოველ ოთახში ოთხი ფრესკული კომპოზიციია. სტანცების საუკეთესო ფრესკად და რაფაელის უდიდეს ნაწარმოებად მიჩნეულია "ათენის სკოლა" – რენესანსული ხელოვნების ერთ-ერთი შედეგრი (ნახ. 1).

ნახ. 1

სტაჟიორი (ფრანგ. stagiaire სტაჟიორი) – ახალ სამუშაოზე მოწყობილი პიროვნება. მისი შესაძლებლობებისა და უნარის, შეფასებისა და გამოცდილების ათვისების მიზნით, იგი განსაზღვრული დროის პერიოდში მუშაობს შესაბამის ორგანიზაციაში.

სტარტერი (ინგლ. starter<start დაწყება, საქმეში გაშვება) – 1. ავტომატური მოწყობილობა სატრანსპორტო საშუალების ასამუსავებლად (გასაშვებლად); მოქმედების პრინციპის მიხედვით არსებობს: ინერციული, პირდაპირი მოქმედების და კომბინირებული. ს. მართვა შესაძლებელია უშუალოდ პედალზე ფეხის დაჭერით ან დისტანციურად ხელით; 2. შუქტექნიკაში – მოწყობილობა ლუმინესცენციური ნათურის ასანთებად; 3. სარკინიგზო მართვის სიგნალი სადგურიდან (ან სხვა ადგილიდან) მატარებლის გასაშვებლად; 4. ადამიანი, რომელიც იძლევა შეჯიბრის დაწყების სიგნალს; 5. თემა, საკითხი ან სხვა ელემენტი, რომელიც საჭიროა რაიმე კურსის შესწავლის დასაწყებად.

სტატიკა (ბერძ. statikós იძულებით დადგომა, დაყენება) – მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ძალთა ერთი სისტემის გარდაქმნას მის ეკვივალენტურ სხვა უფრო მარტივ სისტემადა და ნივთიერი სხეულების წონასწორობის პირობებს მასზე მოდებული ძალების მოქმედებისას.

სტატიკურად რკვევადი სისტემა – მექანიკურ სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების ძალთა რაოდენობა ტოლია მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობისა.

სტატიკურად ურკვევი სისტემა – მექანიკურ სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების ძალთა რაოდენობა მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობაზე მეტია.

სტატიკური მომენტი – მექანიკური სისტემის სტატიკური მომენტი წერტილის (სიბრტყის, ღერძის) მიმართ წარმოადგენს სიდიდეს, რომელიც მათემატიკურად გამოისახება სისტემის (სხეულის) თითოეული წერტილის მასისა და მისი შესაბამისი რადიუს-ვექტორის (მოცემულ სიბრტყემდე მანძილის) ნამრავლის ჯამით (ინტეგრალით). ნაკვთის (განივი კვეთის, ფიგურის) სტატიკური ღერძული მომენტი ეწოდება გეომეტრიულ მახასიათებელს, რომელიც გამოითვლება გამოსახულებით: o_x ღერძის მიმართ $S_x = \int y dA$; o_y ღერძის მიმართ $S_y = \int x dA$, სადაც y არის მანძილი ელემენტალური dA ფართობიდან o_x ღერძამდე; x – მანძილი ელემენტალური dA ფართობიდან o_y ღერძამდე (იხ. ინერციის მომენტი, ნახ. 1). მარტივად რომ ვთქვათ, განივი კვეთის (ნაკვთის, ფიგურის) სტატიკური მომენტი რაიმე ღერძის მიმართ, არის ამ განივი კვეთის ფართობის ნამრავლი განივი კვეთის სიმძიმის ცენტრიდან ღერძამდე მანძილზე. განზომილებაა: $სმ^3$; $დმ^3$; $მ^3$. თუ ფიგურა შედგენილია ცალკეული მარტივი ფორმის (სამკუთხედი, კვადრატი, მართკუთხედი და ა.შ.) ნაკვთებისგან, რომელთა სიმძიმის ცენტრების მდებარეობა ცნობილია, მაშინ მთელი ფიგურის ს. მ. ტოლია ამ ცალკეული ნაკვთების ს. მ. ჯამისა, რაც ეფუძნება განსაზღვრული ინტეგრალის თვისებას. ინერციის მომენტის ცნება ფართოდ გამოიყენება მექანიკისა და ტექნიკის მრავალი ამოცანის ამოხსნისას.

სტატიკური მუშაობა – ადამიანის სხეულის დამაბვა სივრცეში სხეულის, ხელების ან ფეხების გადაადგილების გარეშე.

სტატიკური სიმტკიცის ზღვარი – მუდმივი მექანიკური ძაბვის ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა დაარღვევს ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისგან.

ზოგჯერ მას რღვევის დროებით წინააღმდეგ უწოდებენ ანუ ის არის ძაბვა, შესაბამისი უდიდესი ძალისა, რომელიც წინ უსწრებს ნიმუშის რღვევას სტატიკური მექანიკური გამოცდისას. ტერმინი წარმოადგება მოსაზრებიდან, რომლის მიხედვით მასალას შეუძლია უსასრულოდ დიდხანს გაუძლოს ნებისმიერ სტატიკურ დატვირთვას, თუ ის აღძრავს ძაბვას, რომელიც ნაკლებია სტატიკურ სიმტკიცის ზღვარზე ანუ არ აჭარბებს დროებით წინააღმდეგობას. დროებითი წინააღმდეგობის შესაბამისი დატვირთვისას კი მასალა დაირღვევა დროის სასრულ მომენტში.

სტატისტი (ბერძ. statós მდგომარე) – 1. ადამიანი, რომელიც პასიურად მონაწილეობს რამეში; 2. უსიტყვო როლების შემსრულებელი მსახიობი.

სტატისტიკა (ბერძ. statizein დამტკიცება, ჩვენება; ლათ. status მდგომარეობა) – 1. მეცნიერება მონაცემების შეგროვების, დამუშავების, ანალიზისა და მათზე დაყრდნობით დასკვნების გაკეთების შესახებ; 2. შემთხვევით სიდიდეებზე დაკვირვების შედეგების ფუნქცია; 3. საზოგადოებრივი მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის მასობრივი საზოგადოებრივი მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივ მხარეს თვისებრივ მხარესთან მჭიდრო კავშირში ადგილისა და დროის განსაზღვრულ პირობებში; 4. მათემატიკის დარგი, რომელიც მიძღვნილია სტატისტიკური მონაცემების სისტემატიზაციის, დამუშავებისა და კვლევის მათემატიკური მეთოდებისადმი მეცნიერული და პრაქტიკული დასკვნების გასაკეთებლად.

სტატისტიკა მათემატიკური – სტატისტიკის ქვედარგი, რომელიც ამ დარგის თეორიულ ასპექტებს სწავლობს.

სტატისტიკოსი – ადამიანი, რომელიც კარგადაა გათვითცნობიერებული სტატისტიკური ანალიზის მეთოდებში და შეუძლია მათი პრაქტიკულად გამოყენება.

სტატისტიკური თერმოდინამიკა – სტატისტიკური ფიზიკის განყოფილება, რომელიც სწავლობს თერმოდინამიკური სისტემის მახასიათებლებს.

სტატისტიკური მეთოდი – მეთოდი, რომლითაც ხდება ამა თუ იმ მონაცემების დამუშავება სხვადასხვა მაჩვენებლების (კოეფიციენტების) დადგენის მიზნით.

სტატისტიკური ფიზიკა – თეორიული ფიზიკის განყოფილება, რომელიც სწავლობს დიდი რაოდენობის ნაწილაკებისგან შემდგარი სისტემის თვისებებს.

სტატორი (ლათ. stator უძრავად მდგარი) – 1. ელექტრომანქანის (გენერატორი, ძრავა, ტურბინა) უძრავი ნაწილი, რომლის შიგნით ბრუნავს მოძრავი ნაწილი – როტორი.

სტატუა (ლათ. statua) – ქანდაკების ერთ-ერთი ძირითადი სახეობა. ადამიანის ან ცხოველის ფიგურა, რომელსაც, ჩვეულებრივ, დგამენ კვარცხლბეკზე (ნახ. 1. თავისუფლების მონუმენტური სტატუა, თბილისი, საქართველო).

სტატუეტი – მცირე ფორმის სტატუა.

ნახ. 1

სტატუსი (ლათ. status მდებარეობა, მდგომარეობა) – 1. სახელმწიფოს, საერთაშორისო ორგანიზაციის, თანამდებობის პირის ან მოქალაქის სამართლებრივი მდგომარეობა; 2. სოციალურ კავშირთა სისტემაში ადამიანის მიერ დაკავებული რეალური ან მოსალოდნელი ადგილი ანუ ინდივიდის რანგი. იგი შეიძლება იყოს ფორმალური და არაფორმალური. პირველი განისაზღვრება დაკავებული თანამდებობით, ხოლო მეორე – პიროვნული თვისებებით, როგორცაა: ასაკი, ცოდნა, გამოცდილება, კულტურა, კავშირები, ზნეობრივი თვისებები და ა.შ.

სტაციონალური (ლათ. stationarius უძრავი) – მუდმივი, ერთ ადგილას მოთავსებული, არამოდრავი.

სტაციონალური დამაგრება – დამაგრების სახეობა, რომლის დანიშნულებაცაა, მოახდინოს გადახურვის მზიდი კონსტრუქციების ერთ მთლიან, ხისტ სისტემად გადაქცევა და უზრუნველყოს ქარის დატვირთვით წარმოქმნილი ძალების მიღება და გადაცემა საყრდენებისათვის, რომლებიდანაც ეს ძალები გრძივი და შვეული დახრილი კავშირების (სვეტებს შორის) საშუალებით გადაეცემა საძირკველს.

სტაციონალური მდგომარეობა – სისტემის მდგომარეობა, როდესაც მისი ზოგი მნიშვნელოვანი თვისება დროში არ იცვლება.

სტაციონალური ძრავა – ძრავა, დამაგრებული უძრავ ხისტ საყრდენზე (საძირკველზე), რომელსაც მოძრაობაში მოყავს სტაციონალური დანადგარი.

სტაციონარული ევრანი – ელექტროდანადგარის კონსტრუქციის აუცილებელი ნაწილი, რომელიც იცავს პერსონალს საექსპლუატაციო სამუშაოების (დანადგარის დათვალიერება, ოპერატიული გადართვა და ა.შ.), ამომრთველების მიმდინარე და კაპიტალური შეკეთების დროს. ს. ე. მზადდება ლითონის ბრტყელი ფარების სახით. ეს შეიძლება იყოს წინაფრა, ფარდული, ტიხარი, შეკიდებული ფარი და სხვ. სტენდი – მანქანების, ხელსაწყოებისა და სხვათა ასაწყობი ან გამოსაცდელი სპეციალური დანადგარი. ცნობილია მოძრავი და უძრავი სტენდები, საამწყობო, საცდელი, უნივერსალური და სხვ. სტენდებზე გამოიყენება სპეციალური დამტვირთველები, შეხამებული საექსპლუატაციო რეჟიმთან.

სტაციონარული ქვაბი – საძირკველზე უძრავად დაყენებული ქვაბი.

სტეარტი (ინგლ. stearyt საპნის ქვა) – ქანის მინერალური შრე სილიკატების ქვეკლასიდან. ტალკის მკვრივი სახესხვაობა. გამოიყენება ცეცხლგამძლე და ელექტროსაიზოლაციო მასალად.

სტეკა (იტალ. stecca ჩხირი, პატარა ღერო) – ხის (მუხა, კოპიტი, ბზა, აკაცია, წიფელი, ლარიქსი და სხვ.), ძვლის ან ლითონის საჭრისი, ნიჩბისებრი გაფართოებული ბოლოთი, რომელსაც მოქანდაკეები იყენებენ თიხის ან პლასტილინისგან რისამე ძერწვისას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

სტელა (ბერძ. stēlē ბოძი, სვეტი) – ვისამე ან რისამე უკვდავსაყოფად აღმართული მემორიალური ნაგებობა, რომელიც წარმოადგენს შვეულად დაყენებულ ქვის ფილას (სვეტს) წარწერით ან რელიეფური გამოსახულებით (ნახ. 1. სტელა ქვირიგუა, მაიას ცივილიზაცია, სამხრეთ ამერიკა).

სტელაჟი (გერმ. stellage<ნიდერლ. stellen დადგმა, მოთავსება) – მრავალპარუსიანი მოწყობილობა, რომელიც შედგება ვერტიკალური დგარების ან კედლებისგან თავისი თაროებით, ყუთებით, კრონშტეინებით და რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა მასალების დასაწყობებისა და

ნახ. 1

შენახვისათვის, აგრეთვე გასაშრობი მასალების დასადებად (მაგ., აგური, ტორფი). ს. შეიძლება იყოს მბრუნავი (მაგ., სამედიცინო ინსტრუმენტებისთვის, წამლებისთვის), სტაციონალური (ნახ. 1) და გადასაადგილებელი (მექანიკური ან ელექტრული ამძრავით) ტვირთებისთვის, რომელთა გაცემა ხდება გარკვეულ ადგილებში.

სტელიტი (ინგლ. stellite<ლათ. stella ვარსკვლავი) – კობალტის ან ნიკელის საფუძველზე შექმნილი მაგარი შენადნობების ჩამოსხმული დანადნობების ჯგუფის საერთო სახეწოდება, რომელშიც ასევე შედის ქრომი, ვოლფრამი, სილიციუმი და სხვ. ელემენტები. ახასიათებთ მაღალი სიმკვრივე, თბო-, ცვეთა- და კოროზიამდედგობა. გამოიყენება მანქანა-დანადგარებისა და ხელსაწყოების ზედაპირის დასაფარავად მათი ცვეთამდედგობის გასაუმჯობესებლად. ს. არ არის ჭედადი და არ ექვემდებარება ჩვეულებრივ ჭრას.

სტემალიტი (ემელიტი) – სხვადასხვა ფაქტურის მქონე ფურცლოვანი მინა, რომელიც ერთი მხრიდან დაფარულია ყრუ (გაუმჭვირი) კერამიკული საღებავით. ს. დეკორატიული თვისება – მკვეთრი, გაუხუნებელი ფერი, ზედაპირის მაღალი ხარისხი – შეხამებულია ატმოსფერულ ნალექებთან, დიდ მედეგობასთან, სიმტკიცესა და ზედაპირულ სიმყარესთან. გამოიყენება შენობა-ნაგებობების გარე და შიგა მოპირკეთებისთვის და მრავალფენიანი შესაკიდებელი პანელების დასამზადებლად.

სტენდერი (ინგლ. stander<ბერძ. histánai სტენდის გაკეთება) – 1. ასავსებ-დასაცლელი მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება თხევადი პროდუქტების (წყალი, ნავთობი, ნავთობპროდუქტები) დასატვირთ-გადმოსატვირთი

ნახ. 1

ოპერაციების შესასრულებლად (ნახ. 1: 1-ნაპირის უძრავი მილოვანი ნაწილი; 2-ნაპირის მოძრავი მილოვანი ნაწილი; 3-ტანკერისზედა მოძრავი ნაწილი; 4-სახსრული შეერთება; 5-საპირწონე; 6-პანტოგრაფის სისტემა; 7-სპეციალური

მუფტა სტენდერის ტანკერის მილყეთან მისაერთებლად); 2. მოსახსნელი მოწყობილობა სახანძრო ჰიდრანტზე წყლის ასაღებად.

სტენდი (ინგლ. stand<ძვ. ინგლ. standan დგომა) – 1. დაფა ან კედლის ნაწილი, რომელზეც გამოფენის ექსპონატებია მოთავსებული (ნახ. 1. ელექტროგიტარების საგამოფენო სტენდი); 2. ქარხანაში ან ლაბორატორიაში: აწყობილი მანქანების, აპარატების გამოსაცდელი დანადგარი ან ადგილი; 3. ლითონის კონსტრუქციების ასაწყობი და შესადუღებელი მოწყობილობა; 4. მოედანი სასტენდო სროლისთვის. სტენდის სახეებია: დახრილი, ვერტიკალური, მოძრავი, მრგვალი, საამწყობო, სამუხრუჭო, სარეკლამო, სატრანშეო, საცდელი, საცივებელი, სტაციონალური, უნივერსალური, უძრავი, ჰორიზონტალური და სხვ.

ნახ. 1

სტერადიანი (ინგლ. stéradian<ბერძ. stereós სივრცითი და radian რადიანი) – სივრცითი კუთხის საზომი ერთეული – სივრცითი კუთხე, რომელიც ამ კუთხის წვეროზე შემოწერილ R რადიუსის სფეროზე ამოჭრის ზედაპირს, რომლის ფართობი რადიუსის კვადრატის (R^2 -ის) ტოლია. სრული სფერო შეიცავს 4π სტერადიანს. სივრცითი კუთხე არ შეიძლება იყოს 4π სტერადიანზე მეტი. ტერმინი 1881 წელს პირველად გამოიყენა ამერიკელმა მათემატიკოსმა ჯ. ჰოლსტედმა.

სტერეობატი (კრეპიდომა) (ფრანგ. stéréobate<<ბერძ. stereós მყარი, მტკიცე და batēs ფუძე, საფუძველი; საწყისი, საბაზისო, ამოსავალი წერტილი<baïnein სიარული, ფეხით სეირნობა) – ანტიკური შენობის ან სვეტნარის საფეხურებად დაყოფილი ცოკოლი, რომელიც შენობის ოთხივე მხარეს გამოდის (იხ. ორდერი იონიური, ნახ. 1. პოზ. 10).

სტერეომეტრია (ბერძ. stereós მყარი, მტკიცე და métron გაზომვა) – გეომეტრიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს სივრცითი ფიგურების (მაგ., პრიზმა, პირამიდა, სფერო და სხვ.) თვისებებს. ს. ძირითადი ცნებებია: წერტილი, წრფე, სიბრტყე, მანძილი, სიმრავლე, ასახვა და სხვ.

სტერეოსკოპი (ბერძ. stereós მყარი, მტკიცე და skopein ყურება, შესწავლა) – ოპტიკური ხელსაწყო, რომლის მეშვეობით ადგილის ან ცალკეული საგნის ფოტოსურათს სივრცულად აღიქვამენ.

სტერილიზაცია – ნივთიერებაში, მასალაში, სხეულში მიკროორგანიზმების მოსპობა გამოხარშვით, გაორთქლით, ფილტრაციით, ტემპერატურით, დასხივებით, ქიმიურ ნივთიერებათა ზემოქმედებითა და სხვ. ს. ფართოდ გამოიყენება ხის კონსტრუქციებისა და ავეჯის წარმოებაში.

სტერილური (ლათ. sterilis უნაყოფო) – მთლიანად განთავისუფლებული მიკროორგანიზმებისაგან სტერილიზაციის გზით.

სტერლინგი (ინგლ. sterling) – 1. ძველებური ინგლისური ვერცხლის მონეტა; იჭრებოდა XII საუკუნიდან; 2. ინგლისური ოქროს ან ვერცხლის ფულის სინჯის დაკანონებული სტანდარტი. გირვანქა სტერლინგი – დიდი ბრიტანეთის ფულადი ერთეული, უდრის 100 პენსს.

სტეკიომეტრია (ბერძ. stoikheion element და métron გაზომვა) – კანონების, წესებისა და ტერმინების სისტემა, რომელიც არეგულირებს ქიმიურ რეაქციებში ნივთიერების შემადგენლობისა და ნივთიერების მასებს შორის რაოდენობრივი თანაფარდობის გაანგარიშების საკითხებს.

სტიბადიუმი (ლათ. stibadium ნახევარწრიული სასადილოს სოფა<ბერძ. stibas ნამჯის, ჩალის, ლერწმის ან ფოთლების საწოლი) – ძველ რომში სასადილო ოთახის ნახევარწრიული ფორმის დივანი ან ტახტი, რომელზეც ერთდროულად ეტეოდა 6-7 ადამიანი.

სტიბიუმი (ანტიმონიუმი, სურმა) [მოძვ. ინგლ. stibine სტიბნიტი<ლათ. stibium შავი სტიბიუმი (სტიბიუმის ტრისულფიდი)<შესაძლ. ბერძ. stibi კოსმეტიკური ფხვნილი] – ქიმიური ელემენტი, სიმბოლო Sb, ატომური ნომერი 51, სტიბიუმის მადანი, მბრწყინავი ნაცრისფერი გაუმჟვირვალე მეტალოიდი. სტიბიუმის მინერალების ბუნებრივი დანაგროვი. სიმკვრივე – 6697 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 630,63°C; დუღილის ტემპერატურა – 1635°C. გავრცელებულია დაბალ და საშუალოტემპერატურულ ჰიდროთერმულ მარღვებში ვერცხლის, კობალტის და ნიკელის მადნებთან ერთად, ასევე რთული შემადგენლობის სულფიდურ მადნებში. გამოიყენება ნახევარგამტარებში დიოდების, ინფრაწითელი დეტექტორების, ჰოლის ეფექტის მოწყობილობების წარმოებისას. არის ტყვიის შენადნობების კომპონენტი, რომელიც ზრდის მის სიმაგრეს და მექანიკურ სიმტკიცეს. გამოყენების დარგებია: ბატარეები, ანტიფრიქციული შენადნობები, ტიპოგრაფიული შენადნობები, სასროლი იარაღები და ტრასირებული ტყვიები, კაბელების გარსები, ასანთი, მედიკამენტები, წამლები, სარჩილავი მასალა და სხვ. კალასთან და სპილენძთან ერთად სტიბიუმი წარმოქმნის ლითონურ შენადნობს - ბაბიტს, რომელსაც გააჩნია ანტიფრიქციული თვისებები და გამოიყენება სრიალის საკისრებში. სტიბიუმის ნაერთები ოქსიდების, სულფიდების ფორმით, ნატრიუმის ანტიმონატი და სტიბიუმის ტრიქლორიდი გამოიყენება ცეცხლგამძლე ნაერთების წარმოებაში, კერძოდ: კერამიკული მინანქარი, მინა, საღებავების და კერამიკული ნაკეთობები. სტიბიუმის სულფიდი არის ასანთის თავის ერთ-ერთი ინგრედიენტი.

სტიბნიტი (ანტიმონიტი) [მოძვ. ინგლ. stibine სტიბნიტი<ლათ. stibium შავი სტიბიუმი (სტიბიუმის ტრისულფიდი)<შესაძლ. ბერძ. stibi კოსმეტიკური ფხვნილი] – სტიბიუმის კრიალა, სულფიდური მინერალი ქიმიური ფორმულით Sb_2S_3 (71,38% Sb და 28,62% S); სიმკვრივე – 4500-4600 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 2-2,5. შედგენილობაში ხშირად შედის სხვა მინარევებიც, როგორცაა As, Bi, Pb, Fe, Cu, Au, Ag. მყიფე, რუხი ფერის, კრისტალური აგებულებისა და მეტალური ბრწყინვალეების მქონე რუხი ფერის ნივთიერება (ნახ. 1. სტიბნიტი იჩინოკავას მაღაროდან, ქ. საიჯო, ეკიმეს პრეფექტურა, იაპონია), რომელიც ბუნებაში გვხვდება თავისუფალი ან კომბინირებული სახით სტიბიუმ-ვერცხლისწყლის მადნებში. სტიბნიტი მეტალოიდ სტიბიუმის (ანტიმონიუმის) და მისი შენაერთების მიღების ძირითადი წყაროა.

ნახ. 1

სტილბი (ბერძ. stilbō ვკაშკაშებ, ვბრწყინავ) – სიკაშკაშის ერთეული ერთეულთა CGS სისტემაში.

სტილეტი (იტალ. stiletto<ლათ. stilus მჭრელი ინსტრუმენტი) – ცივი იარაღი, ხანჯალი, ზოგჯერ სამი პირის მქონე.

სტილი (ფრანგ. style<ბერძ. stylos მახვილწვერიანი საწერი ჩხირი) – 1. ხელოვნებაში – გარკვეული ეპოქის, ერის, მიმართულების ან ცალკეული შემომქმედის დამახასიათებელი გამომხატველი ხერხების, მხატვრული თავისებურებების ერთობლიობა, რაც შეპირობებულია იდეური, საზოგადოებრივ-ისტორიული შინაარსის ერთიანობით; 2. ენობრივი თავისებურებანი, რომლებიც ახასიათებს ამა თუ იმ მწერალს, ლიტერატურულ მიმდინარეობას, ჟანრს; 3. ქცევის ან მოქმედების თავისებურებანი, მანერა; 4. მასის (წონის) ერთეული XVII-XVIII საუკუნეების ირანსა და საქართველოში; შეადგენდა ლიტრის 1/20 ნაწილს.

სტილიზაცია – 1. გასული წლების არქიტექტურული სტილების იმიტაცია, მიბაძვა, ცნობილი ოსტატის სტილის მიმსგავსება ან წარსულის არქიტექტურული ძეგლის ფორმალური გადმოტანა (გადმოთამაშება). ს. როგორც წესი მოკლებულია ორიგინალის სიღრმისეულ შინაარსს, სტილის ბუნებრიობას, ფორმასა და შინაარსს შორის ორგანულ კავშირს; 2. პირობით, დეკორაციულ ფორმათა გამოყენება ხელოვნებაში.

სტილიზაცია არქიტექტურაში – ძველი მხატვრული მიმართულების (სტილის) მიბაძვა, გამოხატული გარე დეკორატიულ-გამოყენებითი ფორმების გადაღებაში, რომელიც არ შეესაბამებოდა უფრო თანამედროვე ხუროთმოძღვრების ნაწარმოებების ფუნქციებსა და კონსტრუქციებს; ასეთი ფორმალური ტენდენციების გაჩენა გამოიწვია არქიტექტურაში რომანტიკულმა მიმდინარეობამ.

სტილობატი (ბერძ. stylos კოლონა და batēs ფუძე, საფუძველი; საწყისი, საბაზისო, ამოსავალი წერტილი) – 1. ანტიკურ არქიტექტურაში, ძველი ბერძნული ტაძრის საფეხურისებრი ცოკოლის სტერეობატის ზედაპირი (იხ. ორდერი იონიური, ნახ. 1, პოზ. 9); 2. სვეტნარის საყრდენი ქვის ფილა (ნახ. 1. სვეტების ქვეშ პირველი ჰორიზონტალური ქვის ფილა არის სტილობატი, ქვედა ორი – სტერეობატი); 3. კედლის ცოკოლის სიბრტყიდან გამოშვებული კიბური ზედაპირი.

ნახ. 1

სტილოსი (ლათ. stylus საწერი ჩხირი) – ძვლის ან ლითონის წვერწამახული ჩხირი, რომელიც გამოიყენებოდა ძველად საწერ იარაღად.

სტილოსკოპი (ინგლ. steel ფოლადი და ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – სპექტროსკოპი, რომელიც გამოიყენება ფოლადისა და შენადნობების ქიმიური შემადგენლობის გამოსხივების სპექტრების ვიზუალური დაკვირვებისათვის. ნივთიერების ნიმუში ორთქლდება ნაპერწკლოვან ან რკალურ განმუხტვაში და წარმოქმნილი გამოსხივების სპექტრს აკვირდებიან მონოქრომატორის უკან დამაგრებულ ოკულარში, რომლის სკალაზე დატანილია დანაყოფები, რომლებიც შეესაბამება აუცილებელ კომპონენტებს (რკინა, ნიკელი, სპილენძი, კობალტი, მაგნიუმი და სხვ.).

სტირენი (ვინილბენზოლი) [ინგლ. styrene<ბერძ. styrax სტირენი და -ēnē ბოლოსართი, რომელიც აღნიშნავს დაწყებას ან წყაროს] – არომატული ნახშირწყალბადი, რომელიც ადვილად განიცდის პოლიმერიზაციას და წარმოქმნის მაგარ მინისებრ მასას; ფართოდ იყენებენ პლასტმასებისა და სინთეზური კაუჩუკის წარმოებაში, აგრეთვე პოლიეთერული ფისების გამხსნელად.

სტიუდენტის განაწილების კვანტილი (სტიუდენტის კოეფიციენტი) (ინგლ. studentis distribution quintiles) – 1. რიცხვითი მახასიათებელი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება მათემატიკური სტატისტიკის ამოცანებში, ისეთებში, როგორცაა სარწმუნო ინტერვალების აგება (სარწმუნოების ზღვრების) და სტატისტიკური ჰიპოთეზების შემოწმება. ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობები მოცემულია სპეციალურ ლიტერატურაში ცხრილის სახით; 2. დამოუკიდებელი შემთხვევითი სიდიდეები.

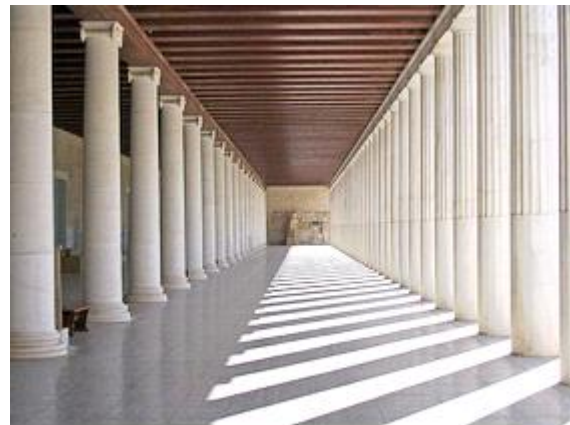
სტიქია (ბერძ. stoicheion ელემენტი) – 1. იგივეა, რაც სტიქიონი; 2. გადატ. ვისიმე მოქმედების, მოღვაწეობის ჩვეული, კარგად ცნობილი, საყვარელი არე, გარემო.

სტიქიონი – ბუნების მძლავრი მოვლენა, დამანგრეველი ძალა (ქარიშხალი, სმერჩი, ხანძარი, წყალდიდობა, მიწისძვრა, მეწყერი და სხვ.).

სტიქიური – 1. სტიქიით, სტიქიონით გამოწვეული; 2. გადატ. არაორგანიზებული, შეგნებული ხელმძღვანელობის გარეშე მიმდინარე.

სტიქიური უბედურება – 1. კატასტროფული ხასიათის უბედურება, რომელსაც თან ახლავს ადამიანთა მსხვერპლი და მნიშვნელოვანი ზარალი, გამოწვეული დამანგრეველი ბუნებრივი და ბუნებრივ-ანთროპოგენური პროცესებით. ასეთ პროცესებს განეკუთვნება: წყალდიდობა, ტაიფუნი, მიწისძვრა, ვულკანის ამოფრქვევა, გვალვა, ცუნამი, მეწყერი, ღვარცოფული ნაკადი, თოვლის ზვავი და სხვ. უკანასკნელ პერიოდში, წარმოებისა და მოსახლეობის სიმჭიდროვის ზრდასთან ერთად, შეინიშნება სტიქიური უბედურებით გამოწვეული ადამიანების მსხვერპლთა და ეკონომიკური ზარალის რაოდენობის განუწყვეტლივი ზრდა; 2. სწრაფად (ხშირად მოულოდნელად) განვითარებული კრიზისული ლოკალური ან რეგიონული ეკოლოგიური სიტუაცია, რომლის დროსაც არახელსაყრელად მოქმედებს ერთდროულად სამი ფაქტორი: ექსტრემალური გეოფიზიკური მოვლენა, დედამიწის ზედაპირზე ამ მოვლენით გამოწვეული ზემოქმედება და მოსახლეობის უუნარობა საკმარისი წინააღმდეგობა გაუწიოს ამ ზემოქმედებას.

სტოა (ბერძ. stoa<steg დახურვა, ხურავს) – 1. ანტიკური საბერძნეთის საზოგადოებრივი დანიშნულების ნაგებობა, კედლის გასწვრივ ერთ ან ორ რიგად განლაგებული, შენობაში შემალული სვეტნარი (ნახ. 1. ძველი ათენის აგორის რეკონსტრუირებული ათალოსის სტოა, საბერძნეთის რესპუბლიკა); 2. კარიბჭე, ნართექსი; სვეტებიანი, გვერდლია, კამაროვანი ნაგებობა – ტაძრის მთავარი შესასვლელი ან გარემოსავლელი. დროთა განმავლობაში სტოას პირვანდელი სახე შეიცვალა და სვეტებს შორის ადგილი კედლით ამოშენდა.

ნახ. 1

სტოკერი (ინგლ. stoker<stoke საცეცხლეს დატვირთვა) – მოწყობილობა, რომელიც მექანიკურად ასრულებს ზოგი სახის სამუშაოს – ყრის სათბობს ორთქლმავლის საცეცხლეში, აწვდის ნედლეულს ან დეტალებს დამამუშავებელ საჭრისს, ტვირთავს ავტომობილს და სხვ.

სტოკნოტი – დახერხილი ხის მასალისადმი წაყენებული დაწვრილებითი სპეციფიკაცია მისი საზღვარგარეთ ექსპორტისას. მასში შედის: სტოკნოტის ნომერი, დატვირთვის პორტის დასახელება, ჯიში, ზომები, სორტი, დატვირთვის დრო და დახერხილი მასალის საერთო რაოდენობა სორტების მიხედვით. აგრეთვე, მიეთითება მისაწოდებელი მასალის სახე – პაკეტებად შეკრული ან დაყრილი.

სტორნო (იტალ. storno ანგარიშის გადაყვანა) – ბუღალტრული ანგარიშის გატარება, როგორც წესი, გათვალისწინებული შეცდომით წარმოებული ჩანაწერის გასასწორებლად.

სტოქასტიკური პროცესი – შემთხვევითი, ალბათური პროცესი.

სტოქასტური ევექტი – რადიაციულად ინდუცირებული (გამოსხივებით გამოწვეული) ზემოქმედება ადამიანის ჯანმრთელობაზე, რომლის წარმოქმნის ალბათობა იზრდება გამოსხივების უფრო მაღალი დოზებისას, ხოლო მათი გამოხატულების (თუ კი აქვს მას ადგილი) სიმძიმე არ არის დამოკიდებული დოზაზე.

სტრატეგია (ბერძ. stratos ჯარი და agō მიმყავს) – რაიმეს წარმოების გრძელვადიანი გეგმა.

სტრატეგრაფია – (ლათ. stratum საფარი, საწოლის გადასაფარებელი, საბანი და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – გეოლოგიის დარგი, რომელიც შეისწავლის გეოლოგიური წარმონაქმნების (ნახ. 1. გეოლოგიური ფენები, ქ. სალტა, არგენტინის რესპუბლიკა) ჩამოყალიბების თანამიმდევრობას და მათ პირვანდელ სივრცით ურთიერთდამოკიდებულებას.

ნახ. 1

სტრატეგრაფია ეწოდება აგრეთვე ამა თუ იმ ქვეყნის ან რეგიონის გეოლოგიური წარმონაქმნების განლაგების თანამიმდევრობის აღწერას (მაგ., ალპების სტრატეგრაფია, კავკასიის სტრატეგრაფია, ანდების სტრატეგრაფია და ა.შ.). დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში პალეონტოლოგიური ან ლითოლოგიური მონაცემების საფუძველზე გამოყოფენ ადგილობრივ სტრატეგრაფიულ ერთეულებს: სერიებს, წყებებს, დასტებს, ჰორიზონტებს და სხვ. ს. დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს გეოლოგიური აგეგმვისა და სასარგებლო წიაღისეულის საბადოთა ძებნისა და ძიებისათვის.

სტრატოსფერო (ლათ. stratum ფენა, შრე და sphaira ბურთი, სფერო) – ატმოსფეროს ნაწილი, რომელიც მდებარეობს ტროპოსფეროს ზევით.

სტრიკტინერი – ერთგვარი პნევმატიკურბორბლებიანი კონტეინერი ტვირთის გადასატანად საავტომობილო გზებზე.

სტრიმი – 1. პატარა ვიწრო მდინარე; 2. სითხის, ჰაერის ან აირის უწყვეტი ნაკადი.

სტრობოსკოპი (ბერძ. strobos ტრიალი, უსისტემო მოძრაობა და skopein ყურება, შესწავლა) – ხელსაწყო პერიოდულად მოძრავი ობიექტის ერთი და იმავე მდგომარეობის წყვეტილი დაკვირვებისათვის. ობიექტი ამის გამო წარმოგვიდგება უძრავად. ხელსაწყო აგრეთვე

გამოიყენება ობიექტის მოჩვენებით უწყვეტ მოძრაობაზე დასაკვირვებლად, რომელიც სინამდვილეში შედგება მოძრაობის ცალკეული ფაზების წყვეტილი გამოსახულებებისაგან. ს. პრინციპს იყენებენ კინოში.

სტრობოსკოპული ეფექტი – სინათლის პულსაცია (ფეთქებადობა) ძაბვის სიხშირეზე ორჯერ მეტი სიხშირით. ამ დროს გზაზე მოძრავი საგნები ადამიანის (მძღოლის) მიერ აღიქმება, როგორც გაორებული, გასამებული ან საწინააღმდეგო მიმართულებით მოძრავი ან უფრო მცირე სიჩქარით მოძრავი ან უძრავი საგნები. მოძრავი საგნების მიმართ ასეთი მხედველობითი შთაბეჭდილება ძალზე სახიფათოა მძღოლებისა და ფეხით მოსიარულეთათვის და იწვევს თვალის სწრაფ დაღლას.

სტროტექსი – თბო- და ჰიდროსაიზოლაციო მემბრანა, რომელიც შეიცავს პოლიეთილენს, დაარმირებულს პოლიპროპილენის ბადით. გამოირჩევა მონტაჟის სიმარტივითა და სისწრაფით. გამოიყენება შენობის სახურავის, ჭერის, კედლების საიზოლაციოდ.

სტრუქტურა (აგებულება) (ლათ. structure მშენებლობა, განლაგება, წესრიგი) – 1. მონაცემების ერთობლიობა მასალის აგებულებაზე, აღნაგობაზე, სტრუქტურული ელემენტების განლაგებაზე, მათ რაოდენობრივ თანაფარდობასა და ურთიერთკავშირზე, რომლებიც ქმნიან ერთიან მთლიანს (მაგ., ტანის აგებულება, ლითონის სტრუქტურა, გრუნტის მარცვლოვანი აგებულება და მისთ.); მაგ., ლითონის კრისტალური გისოსის სტრუქტურა, ბეტონის ქვის სტრუქტურა, მერქნის სტრუქტურა და სხვ; მასალის სტრუქტურის უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია სიმკვრივე, რომელთანაცაა დაკავშირებული სიმტკიცე და სხვა თვისებები. მასალის სტრუქტურის შესწავლისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ „მასშტაბის დონე“. „მასშტაბის დონის“ და შესწავლის მეთოდების მიხედვით არჩევენ: მაკროსტრუქტურას – აგებულებას, დანახულს ოპტიკურ მიკროსკოპში შეუიარაღებელი თვალით; მიკროსტრუქტურას – აგებულებას ატომურ-მოლეკულურ-იონურ დონეზე, რომელიც შეისწავლება ელექტრონული მიკროსკოპის, რენტგენოსტრუქტურული ანალიზის, ტერმული, ქრომატოგრაფიული, სპექტროსკოპული და სხვა მეთოდებით. ულტრამიკროსტრუქტურის დონეზე შეისწავლება ნივთიერების კრისტალური, ამორფული აგებულება, ქიმიური კავშირების სახეობანი და სხვ.; 2. ობიექტის მდგრადი კავშირების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს მის მთლიანობას და ძირითადი თვისებების (მახასიათებლების) შენარჩუნებას გარე და შიგა ცვლილებების პირობებში; 3. სივრცითი გადახურვის სახეობა (ღეროვანი სისტემა). მშენებლობაში გავრცელებული სტრუქტურის სახეებია: ანომალური, ბადისებრი, ბეტონის, ბოჭკოვანი, გაუმჯობესებული, გეოლოგიური, გისოსის, დაფუჭილი, დაშლილი, ერთგვაროვანი, ზოლოვანი, იზომეტრიული, კარკასული, კლისტალური, ლითონის, ლითონური, მარცვლოვანი, მთის ქანების, მინის, მკვრივი, მოზაიკური, მოწესრიგებული, მსხვილმარცვლოვანი, ნემსოვანი, ნიადაგის, ოლითური, პერლიტური, პწკაროვანი, სადაფისებრი, საშუალომარცვლოვანი, საწყისი, სუბკრისტალური, ტალღისებრი, ტოლმარცვლოვანი, ტორსული, უჯრედოვანი, ფარულკრისტალური, ფირფიტოვანი, ფიქლის, ფიჭური, ქერცლოვანი, ქსოვილთა, შენადნობთა, შერეული, შინაგანი, შრეული, ცემენტის, ხის, წვრილმარცვლოვანი, წვრილქერცლოვანი, წრობისა და სხვ.

სტრუქტურა ბეტონის – ბეტონის სტრუქტურა ნედლ და გამყარებულ მდგომარეობაში ერთნაირია, ამიტომ მისი კლასიფიკაციისათვის მნიშვნელობა აქვს ცემენტის ქვის შემცველობასა და განთავსებას ბეტონში. შესაბამისად, ბეტონის თვისებების განმსაზღვრელია სიმკვრივე და ფორიანობა. სხვა ყველა თანაბარი პირობებისას, მოცულობა და ფორიანობის

ხასიათი განსაზღვრავს ბეტონის ძირითად ტექნიკურ თვისებებს, როგორცაა ხანგამძლეობა, მედეგობა სხვადასხვა პირობებში და სხვ., ამიტომ ბეტონის სტრუქტურა კლასიფიცირდება მისი სიმკვრივის მიხედვით. მისი სახეებია: 1. მკვრივი სტრუქტურა, შედგენილი მყარი მასალის უწყვეტი მატრიცისაგან (მაგ., ცემენტის ქვა), რომელშიც შერეულია სხვა მყარი მასალის მარცვლები (შემვსები), მტკიცედ დაკავშირებული მატრიცის მასალასთან. ასეთ სტრუქტურას, თავის მხრივ, შესაძლებელია ჰქონდეს შემვსების სხვადასხვა განაწილება: პირველი, როცა შემვსების მარცვლები გამოყოფილია ერთმანეთისგან ცემენტის ქვის თხელი ფენით, და მეორე, შემვსების "მცურავი" განლაგება, როცა მარცვლები განლაგებულია ერთმანეთისაგან საკმაოდ დაშორებით; 2. მკვრივი სტრუქტურა ფოროვანი შემვსებით; 3. უჯრედოვანი სტრუქტურა, როცა მყარი მასალის უწყვეტ გარემოში განაწილებულია სხვადასხვა ზომის ფორები, პირობითად ჩაკეტილი უჯრედების სახით; 4. მარცვლოვანი სტრუქტურა, რომელიც წარმოადგენს ერთმანეთთან გადაბმულ მყარი მასალის მარცვლების ერთობლიობას. ასეთ სტრუქტურის ფორიანობა უწყვეტი და ანალოგიურია ნაყარი მასალის ფორიანობის. ყველაზე დიდი სიმტკიცე აქვს მკვრივი სტრუქტურის ბეტონებს, ხოლო მინიმალური – მარცვლოვანს. არსებობს ბეტონის მაკროსტრუქტურა (ქვიშა, ცემენტის ქვა, ჰაერის ფორები) და მიკროსტრუქტურა (ცემენტის ქვა). საერთოდ, ბეტონის სტრუქტურა არაერთგვაროვანია – მასივში ცალკეული მოცულობები შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან, რაც გავლენას ახდენს მასივის თვისებებზე; არაერთგვაროვანია კონტაქტური ზონაც (ბზარები, დეფექტები, სიცარიელები) და სხვ. ბეტონის სტრუქტურული თვისებურებები აუცილებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული ბეტონისა და რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დაპროექტებისას.

სტრუქტურა კოაგულაციური – სტრუქტურა, რომლის ნაწილაკებს შორის ბმა ხორციელდება თხევადი გარემოს ფენებით, შედარებით სუსტი ვან-დერ-ვაალსის მოლეკულათაშორისი მიზიდულობის ძალებით. კოაგულაციური სტრუქტურის მასალებს თხევადი გარემოს შემცველობაზე დამოკიდებულებით ახასიათებს ძვრადობა, პლასტიკურობა, ტიქსოტროპიულობა და ნაკლები სიმტკიცე.

სტრუქტურა კონდენსაციური – სტრუქტურა, რომლის ნაწილაკებს შორის უშუალო კონტაქტი იქმნება ქიმიური, ვალენტური, იონური ბმების ხარჯზე. ასეთი სტრუქტურის მასალებისათვის დამახასიათებელია მაღალი სიმტკიცე, სიხისტე და შეუქცევადობა მექანიკური თუ თეორიული რღვევის დროს.

სტრუქტურა კრისტალიზაციური – სტრუქტურა, რომლის ნაწილაკებს შორის კონტაქტი ხორციელდება პირდაპირი შეზრდით, სივრცობრივი ბადის ან ჩონჩხის (კარკასის) მეტნაკლებად სწორი აგებულებით. კრისტალიზაციური სტრუქტურების მექანიკური თვისებები განისაზღვრება კრისტალური აგებულების ხასიათით.

სტრუქტურა მთის ქანების – მინერალური მარცვლების, ნაწილაკების, ნატეხების შემადგენლობის თავისებურებათა კომპლექსი, რომელიც დაკავშირებულია მათ მორფოლოგიასთან, კრისტალურობის ხარისხთან და განლაგებასთან. მთის ქანების სტრუქტურა მჭიდროდაა დაკავშირებული ს. მ. ქ. გენეზისთან.

სტრუქტურა ფოლადის – ფოლადის აგებულება, ფორმა, ზომები და დამახასიათებელი ფაზების განლაგების ხასიათი. ფოლადის სტრუქტურულ-აქმითი თვისებები დამოკიდებულია თერმულ დამუშავებაზე. მიკროსტრუქტურა შედგება ფაზებისაგან,

შესაბამისად, არსებობს ფოლადი ერთ-, ორ- და მრავალფაზიანი. სტრუქტურა დამოკიდებულია იმაზე, თუ კომპონენტები (ფოლადში შემავალი ქიმიური ელემენტები) რა რეაქციებში შედიან ერთმანეთთან. მათ შეიძლება შექმნან შემდეგი ფაზები: თხევადი ხსნარი, მყარი ნარევი და ქიმიური ნაერთი. მყარ მდგომარეობაში ფოლადებში შეიძლება არ იყოს კომპონენტებს შორის ურთიერთქმედება, ასეთ დროს სტრუქტურა წარმოადგენს მექანიკურ ნარევს, შემდგარს ორი ან მეტი ფაზისაგან. ფოლადებში კომპონენტების ურთიერთხემოქმედების პირობები ქმნის შემდეგი ტიპის შეერთებების წარმოქმნას: 1. მყარი ნარევი, რომელშიც ძირითადი კომპონენტი (გამხსნელი) ინარჩუნებს კრისტალური მესრის თავის ტიპს, ხოლო გახსნილი კომპონენტის ატომები ცვლიან ატომების ნაწილს ამ მესერში ან ინერგება კვანძებს შორის. მყარი ნარევებია აუსტენიტი და ფერიტი; 2. ქიმიური ნაერთი, რომელსაც აქვს ახალი ტიპის კრისტალური მესერი, რომელიც განსხვავდება მისი შემადგენელი კომპონენტების კრისტალური მესრისგან. ამიტომ, ქიმიურად სუფთა ელემენტის მსგავსად, დნება მუდმივ ტემპერატურაზე. ის წარმოიქმნება ქიმიური ელემენტების მკაცრი სტექქომეტრიული თანაფარდობით, ანუ აქვს ქიმიური ფორმულა (Fe_3C – ცემენტიტი), რომელიც ერთფაზიანი შენადნობია რკინის საფუძველზე (ნახშირბადის შემცველობაა 6,67%). ქიმიური ნაერთი შეიძლება იყოს ფაზაც და სტრუქტურაც (ოქსიდი FeO , კარბიდები VC , WC , TiC და ინტერმეტალოიდი $FeAl$); 3. მექანიკური ნარევი ფაზებისა, რომლებიც არ იხსნებიან ერთმანეთში და ინარჩუნებენ თავიანთ კრისტალურ მესერს. მექანიკური ნარევი ყოველთვის სტრუქტურაა.

ფოლადების სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეაქვს პლასტიკურ დეფორმაციას, რადგან დეტალის ფორმის ცვლილება თავის მხრივ იწვევს თითოელი მარცვლის პლასტიკურ დეფორმაციას სხვადასხვა სიბრტყეში და მიმართულებით და, შესაბამისად, ეს მარცვლებიც იცვლიან ფორმას. იცვლება სტრუქტურაც. საჭიროების შემთხვევაში, საწყისი კრისტალური სტრუქტურის აღსადგენად, მიმართავენ ფოლადის რეკრისტალიზაციურ გამოწვას.

სტრუქტურული კონსტრუქციები (სტრუქტურები) – რეგულარულ-ღეროვანი ან რეგულარულ-ფირფიტოვანი ელემენტებისაგან შედგენილი სივრცითი ფილები (ნახ. 1) და გარსები. სტრუქტურებს ძირითადად ამზადებენ ფოლადის, ხისა და ალუმინისგან, იშვიათად – არმოცემენტისა და რკინაბეტონისაგან. ნებისმიერი სტრუქტურა შედგება ორი ბადისებრი

ნახ. 1

სარტყლისგან, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია დგარებითა და ირიბებით. სტრუქტურის სახეობა დამოკიდებულია კვანძებში შემავალი ღეროების (ან წამწეების) რაოდენობაზე და მათ დახრაზე. ისეთი სტრუქტურები, რომლებიც შედგენილია ურთიერთგადამკვეთი სამი მიმართულების ხაზოვანი ელემენტებისაგან, კარგად მუშაობს გრეხაზე და ხასიათდება ამალღებული სიხისტით. უფრო ნაკლები სიხისტე აქვთ ს. კ., შედგენილს ორი მიმართულების ურთიერთგადამკვეთი ელემენტებისაგან. ს. კ. დადებით თვისებებს მიეკუთვნება: კონსტრუქციული ელემენტების

უნიფიკაცია, მონტაჟის სიმარტივე, კონსტრუქციის მაღალი სივრცითი სიხისტე, არქიტექტურული გამომსახველობა, სისტემის მრავალბმულობა, რაც ამალღებს კონსტრუქციის საიმედოობის ხარისხს ლოკალური ავარიების შემთხვევაში, კვანძების

სიხშირე, რაც აადვილებს შეკიდებული ტრანსპორტის მოწყობილობების დამაგრებას, სამშენებლო სიმაღლის შემცირება, ტრანსპორტირების სიადვილე და სხვ. უარყოფით თვისებას კი წარმოადგენს დამზადებისა და აწყობის დიდი შრომატევადობა.

სტუკო – მაღალხარისხოვანი ბათქაში (ალეხასტრისა და დაქუცმაცებული მარმარილოს ნარევი), რომელიც იძლევა გაპრიალების და საჭრისით დამუშავების საშუალებას. გამოიყენება შენობის ინტერიერებში.

სტუპა (სანსკ. stūpa კენწერო, მავზოლეუმი, ქვების გროვა, მიწის ბორცვი) – 1. ბუდისტურ არქიტექტურაში მონუმენტური სიმბოლური და მემორიალური ნახევარსფეროს ფორმის ნაგებობა, მიწის ან ქვის დიდი ბორცვი (ნახ. 1), რელიქვიების საცავი. მისი აშენება დაიწყო ბუდიზმის მიმდევრებმა რელიგიური სიწმინდეების შესანახად და ბუდასადმი სამლოცველოდ. ამ ვეებერთელა გორაკს თავზე მსუბუქი ფანტური ედგა. პირველი სტუპა აშენდა ძვ. წ.-ით I საუკუნეში ინდოეთის სოფელ სანჩისში; 2. ხელის ინსტრუმენტი (კერამიკის, ფაიფურის, მეტალის, მერქნის) რაიმეს დასანაყად და გასასრესად. პროდუქტს ათავსებენ სტუპაში და მასზე ზემოქმედებას ახდენენ წაგრძელებული საგნით – ქვასანაყით.

ნახ. 1

სუბარენდა – არენდატორის მიერ არენდით აღებული ქონების არენდით გადაცემა სხვა პირზე. ხელშეკრულებაში ქონების პირველი არენდატორი ფიგურირებს, როგორც არენდის მიმცემი.

სუბლიმაცია (ლათ. sublimo ვამაღლებ) – იხ. აქროლა.

სუბლიმაციული შრომა – მასალებიდან (პროდუქტებიდან) ტენის მოშორება გაყინვით და შემდეგ ყინულის გადასვლით ორთქლის მდგომარეობაში გაუხშობითა და დადებითი ტემპერატურით.

სუბსიდია (ლათ. subsidium დახმარება) – დახმარება ფულადი ფორმით სახელმწიფოს ან იურიდიული პირის მიერ სხვა იურიდიულ ან ფიზიკურ პირზე, აგრეთვე სხვა სახელმწიფოზე.

სუბსტანცია (ლათ. substantia არსი) – 1. ობიექტური რეალობა, პირველსაწყისი მატერია, ყველა საგნისა და მოვლენის არსი; 2. სხვაზე დამოუკიდებლად, თავისთავად არსებული.

სუბსტრატი (ლათ. substratum საფენი, საფუძველი) – 1. ორი სხვადასხვა შეჭიდული სხეულის ფუძე (მაგ., მერქანი არის სუბსტრატი, მასზე დასხმული ლაქი კი ადჰეზივი); 2. ბიოლ. საკვები გარემო (ჩვეულებრივ, მიკროორგანიზმებისათვის); 3. ფილოს. რაიმე მოვლენათა საერთო საფუძველი.

სუბსტრუქცია (ლათ. sub ქვეშ და structure მშენებლობა, განლაგება, წესრიგი) – 1. ნაგებობის მოსათავსებლად გაკეთებული ხელოვნური კონსტრუქცია, მომანდაკებული ბაქანი, საყრდენი კედელი და სხვ.; 2. სამშენებლო კონსტრუქცია, რომელიც ქვემოდან იჭერს არქიტექტურული ნაგებობის რაიმე ნაწილს.

სუბტროპიკები (ლათ. sub ქვეშ და ბერძ. tropikos ტროპიკები) – დედამიწის სფეროს ორი ფიზიკურ-გეოგრაფიული ზონა, რომლებიც ჩრდილოეთითა და სამხრეთით აკრავს ტროპიკებს.

სუბტროპიკული – თბილი, მშრალი კლიმატი წვიმიანი სეზონებით.

სუბტროპიკული სუბურბანიზაცია (ლათ. sub ქვეშ და urbanus საქალაქო<urbs ქალაქი) – მსხვილი ქალაქების საგარეუბნო ზონების ზრდისა და განვითარების პროცესი, რის შედეგად ხდება საქალაქო აგლომერაციის ფორმირება.

სუეცის არხი (ინგლ. Suez Canal) – სანაოსნო არხი ევროპასა და აზიას შორის აფრიკის შემოვლის გვერდის ავლით (ნახ. 1). მდებარეობს სინას ნახევარკუნძულის დასავლეთით. სიგრძე 163 კმ, სიგანე საშუალოდ 300 მ. მის ერთ ბოლოში ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროსთან მდებარეობს პორტ-საიდი, ხოლო მეორე ბოლო წითელ ზღვაზე – სუეცი. გაიხსნა 1869 წელს.

ნახ. 1

სუზანი – ბამბის ან აბრეშუმის ქსოვილზე ნაქარგი დეკორატიული პანო, რომელიც ძირითადად გავრცელებულია ტაჯიკეთსა და უზბეკეთში. გამოიყენება ინტერიერების მოსართავად, მაგიდაზე, ტახტზე გადასაფარებლად, კედელზე გასაკრავად და სხვ.

სუიტი – იხ. ანფილადა.

სუკულენტი (ლათ. succulentus<sucus წვენი<succus წვენი, მცენარის წვენი) – მცენარეთა ჯგუფი გამსხვილებული ღეროებითა და სქელი ფოთლებით, რომლებსაც უნარი აქვთ მოაგროვონ და შეინახონ წყალი შედარებით დიდი ხნით. ყველაზე გავრცელებულ სუკულენტებად ითვლება: ეჩევერია (ქვის ვარდი), კრასულა (მსუქანა), სედუმი, კალანხოე, ალოე, ეპიფილუმი (კაქტუსი) და სხვ.

სუცესია (ლათ. successio მემკვიდრეობა) – ერთი ტიპის ეკოსისტემის მეორეთი თანდათანობითი შეცვლა.

სულფატები (ლათ. sulphur, sulfur გოგირდი) – გოგირდმჟავას მარილები, გავრცელებული თაბაშირის ან ანჰიდრიდის სახით. არსებობს ორი სახის: საშუალო (ნორმალური) და მჟავური (ჰიდროსულფატები). ს. კრისტალჰიდრატებს აჯასპები ეწოდება, ორმაგ მარილს – შაბი. ბუნებრივი ს., როგორცაა თაბაშირი, ალუნიტი, ანჰიდრიტი, ბატიტი – წარმოადგენენ მნიშვნელოვან სასარგებლო წიაღისეულს. პრაქტიკაში ყველაზე მეტადაა გავრცელებული მანგანუმის სულფატი – ღია-მოვარდისფრო კრისტალური ნივთიერება Mn (SO₄), რომელიც გამოიყენება სასუქად, ფუნგიციდად, კერამიკულ პიგმენტად და ქსოვილური მასალების საღებრად.

სულფიდები (ლათ. sulphur, sulfur გოგირდი) – ბუნებრივი ლითონებისა და ზოგიერთი ნახევრლითონის გოგირდიანი ნაერთის მინერალთა კლასი.

(ლათ. sulfur გოგირდი) – 1. ქიმიური ნაერთი, რომელიც შეიცავს სულფიტის იონს SO_3^{2-} ; 2. გოგირდოვანი მარილი (მაგ., H_2SO_3 არის გოგირდოვანმჟავა ანუ გოგირდის სულფიტი, ხოლო H_2SO_4 – გოგირდმჟავა ანუ გოგირდის სულფატი).

სუმილიტი – იხ. პოლივინილქლორიდი.

სულფიტი (ლათ. sulfur გოგირდი) – 1. ქიმიური ნაერთი, რომელიც შეიცავს სულფიტის იონს SO_3^{2-} ; 2. გოგირდოვანი მარილი (მაგ., H_2SO_3 არის გოგირდოვანმჟავა ანუ გოგირდის სულფიტი, ხოლო H_2SO_4 – გოგირდმჟავა ანუ გოგირდის სულფატი).

სუპერთაბაშირი – მაღალი სიმტკიცის თაბაშირის შემკვრელი; იღებენ თაბაშირის ქვის თბოდაძმუშავების გზით, შერევით მოდიფიკატორთან ნაჯერი წყლის ორთქლის არეში წნევის ქვეშ.

სუპერმარკეტი (ლათ. super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და mercatus ვაჭრობა, ბაზარი, ყიდვა-გაყიდვა<mercārī ვაჭრობა, ყიდვა<merx საქონელი) – დიდი საცალო მაღაზია, სადაც იყიდება კვების პროდუქტები და საყოფაცხოვრებო მოხმარების საქონელი. როგორც წესი, მუშაობს თვითმოსმახურების პრინციპით.

სუპერპლასტიფიკატორი (ლათ. super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და plasticus ჩამოსხმასთან დაკავშირებული<plastikós ის, რაც შეიძლება ჩამოისხას, დაყალიბდეს<plássein დაყალიბება, ფორმირება) – ბეტონის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური დანამატი (ლიგნოსულფონატი), რომელიც მკვეთრად ზრდის ბეტონის ნარევის პლასტიკურობას და მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს ბეტონის სამშენებლო-ტექნიკურ თვისებებს. ის სინთეზური პოლიმერული ნივთიერებაა, რომელიც შეყავთ ბეტონის ნარევიში ცემენტის მასის 0,2-1,5%. ნარევიში შეყვანიდან მისი მოქმედების დრო შეზღუდულია 2-3 სთ-ით. ტუტე გარემოს ზემოქმედებით განიცდის ნაწილობრივ დესტრუქციას, გადადის სხვა ნივთიერებაში, რომელიც უსაფრთხოა ბეტონისათვის და არ აყოვნებს მის გამაგრებას. ს. საგრძნობლად ათხელებს ბეტონის ნარევს, 20-30%-ით ამცირებს ბეტონის ნარევის წყალმოთხოვნილებას, რაც საშუალებას იძლევა გამოვიყენოთ დაბალი წყალცემენტის ფარდობის (0,4 და ნაკლები) ბეტონი, შევამციროთ ცემენტის ხარჯი (40%-მდე), დავაბეტონოთ რთული კონფიგურაციის კონსტრუქცია და მარტივი გზით მივიღოთ მაღალი ხარისხის ბეტონი. წყალცემენტის დაბალი მაჩვენებელი საშუალებას იძლევა დამზადდეს ბეტონი, რომლის სიმტკიცე ორჯერ აღემატება გამოყენებული ცემენტის მარკას.

სუპერპოზიცია (ლათ. super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და positio დადება, მოთავსება, განთავსება, დადასტურება<pōnere დადება, მოთავსება) – ერთის მეორეზე დადება, ზედდება, ფუნქციის კომპოზიცია (რთული ფუნქცია). მაგ.: მექანიკაში – პრინციპი, რომლის თანახმად ნივთიერი წერტილი ორი ძალის მოქმედებით ისე მოძრაობს, როგორც ამ ძალების გეომეტრიული ჯამის ტოლი ერთი ძალის მოქმედებით; ელექტროდინამიკაში – პრინციპი, რომელიც გამოხატავს წრფივ გარემოში ელექტრომაგნიტური ველის თვისებას, რომლის თანახმადაც ელექტრომაგნიტური ველების ზედდებისას მათი ელექტრული და მაგნიტური დამაბულობები გეომეტრიულად იკრიბება; კვანტურ მექანიკაში – ფუნდამენტური პრინციპი (ერთ-ერთი ძირითადი პოსტულატი), რომლის თანახმად კვანტურ მექანიკაში სისტემის მდგომარეობა უნდა გამოსახებოდეს

წრფივი სივრცის ვექტორით, კერძოდ, ტალღური ფუნქციით; გეოლოგიაში – ზედაქანები, განლაგებული დედამიწის ზედაპირთან უფრო ახალგაზრდაა, ვიდრე ქვედა ქანები; არქიტექტურაში – კლასიკური ორდერული არქიტექტურის პრინციპი: თუ შენობა ორ და მეტ სართულიანია, მაშინ პირველ იარუსზე განლაგებენ უფრო მძიმე ორდერებს (ტოსკანური, დორიული), უფრო ზემოთ – მსუბუქს (იონიური), შემდეგ კორინთულს ან კომპოზიტურს და ა.შ.

სუპერფიციესი (ლათ. superficiēs ზემო მხარე<<super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და faciēs სახე, სახის გამომეტყველება; შესახედაობა, გარეგნული სახე) – სხვის მიწაზე ნაგებობის აშენებისა და მცენარეების დარგვის ნებართვა.

სუპორტი (ლათ. sub ქვემოდან, ქვეშ და portāre ტარება, გადატანა) – საჭრისის დასამაგრებელი მოწყობილობა ამა თუ იმ დანიშნულების ჩარხზე. ის შეიძლება იყოს განივი, გრძივი, დახრილი, ვერტიკალური, სახეხი, წინა, უკანა, ხერხიანი და სხვ.

სურა (არაბ. sūra) – მუცელგამობერილი და ყელწვრილი თიხის (ვერცხლის, ოქროს, სპილენძისა და სხვ.) ჭურჭელი წყლისა, ღვინისა და მისთ. (ნახ. 1. ქართული სურა).

ნახ. 1

სურათი – დამოუკიდებელი მხატვრული ფერწერული ნაწარმოები; დამთავრებული ხასიათის მქონე ნახატი. სრულდება ქაღალდზე, მუყაოზე, ტილოზე, კედელზე და ა.შ. წყალში ხსნადი და ზეთოვანი საღებავების მეშვეობით. შესანიშნავი ატრიბუტია შენობის სათავსების ინტერიერების გასალამაზებლად.

სურამის კვირაცხოვლის ტაძარი (ინგლ. Surami Kviratskhoveli Church) – თანამედროვე ქართული ხუროთმოძღვრების ულამაზასი ძეგლი, კვირაცხოვლის სახელობის ტაძარი (ნახ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს ქართლში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში, დაბა სურამში, დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის გვერდით, შემადლებულ ბორცვზე, იმ ადგილას, სადაც უწინ ეკლესია ყოფილა. აგებულია 1998 წელს კტიტორების – ვალერი გელაშვილისა და ბეითან ნოზაძის თანადგომით. არქიტექტორი – არჩილ მინდიაშვილი. კვირაცხოვლის გუმბათიანი ტაძარი სულიერ დარაჯად ადგას სურამს და სამართლიანად ითვლება თანამედროვე ქართული ხუროთმოძღვრების უმშვენიერეს ძეგლად.

ნახ. 1

სურამის ციხე (ინგლ. Surami Fortress) – XI-XII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების

ცნობილი ძეგლი (ნახ. 1. პანორამული ხედი; 2. საერთო ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში, დაბა სურამში, მდინარე სურამულის მარცხენა ნაპირზე, კლდოვან გორაკზე (ნახ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ციხე, გალავანი, წმინდა გიორგის ეკლესია, სასახლე.

ნახ. 1

ციხის აგების მრავალი ვერსია არსებობს (ქართული, სპარსული, თურქული), რომელთაგან რეალობასთან ყველაზე

ახლოსაა თანამედროვე ქართველი ისტორიკოსების მოსაზრება, რომლის მიხედვით ციხე აგებულია ქართლის საერისთაოს მთავრების სურამელთა საგვარეულოს მიერ. მიჩნეულია, რომ სურამის ციხესიმაგრე მათ რეზიდენციას წარმოადგენდა. ქართულ ისტორიულ წყაროებში იგი როგორც ძლიერი ციხესიმაგრე პირველად მოხსენიებულია 1625 წელს გიორგი

ნახ. 2

სააკაძესთან (1570-1629 წწ.) დაკავშირებით. 1692 წელს ციხე თურქების ხელშია. 1701 წლიდან მას მეფისწული ვახტანგი ფლობს, შემდეგ კი ყიზილბაშები. 1750-იან წლებში ციხე ირანის მმართველმა ნადირ შაჰმა დაანგრია (კეხვის ციხესთან ერთად). 1756 წელს კახეთისა და ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-მ (დ. 1720 - გ. 1798 წ.) აღადგინა. შემდეგ ხან იტრიელი მხედრების ხელში იყო, ხან სურამელი მურვანიშვილები ფლობდნენ. 1764 წელს ერეკლე II-მ სურამის ციხე ოსიურის ციხესთან ერთად დროებით

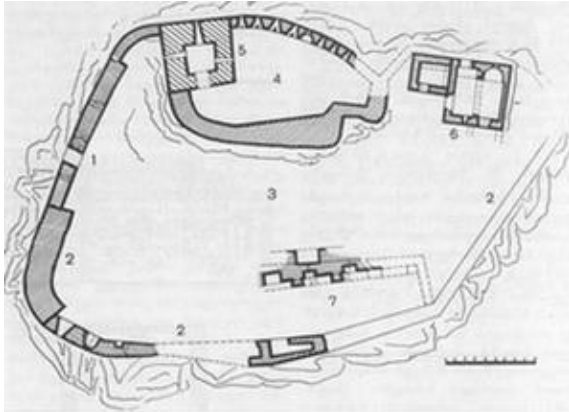
სარგებლობაში გადასცა თარხანოვებს. XVIII საუკუნის 80-90-იან წლებში იგი ზემო ქართლში ლეკიანობის წინააღმდეგ ბრძოლის მთავარი დასაყრდენი პუნქტია. 1829 წლიდან ახალციხის მხარის შემოერთების შემდეგ სურამის ციხემ დაკარგა ძირითადი ფუნქცია და მხოლოდ ისტორიულ ძეგლად იქცა.

ციხე მნიშვნელოვანია, როგორც ისტორიული მონუმენტური ხელოვნების ნიმუში. იგი ორი მთავარი გზის შესაყარზე მდებარეობს; ერთი მიემართება ლიხის გადასასვლელებით დასავლეთისაკენ, მეორე კი – ბორჯომის ხეობით სამხრეთისაკენ. გალავანი რელიეფს მიყვება (ნახ. 4. გენგემა: 1-შესასვლელი, 2-გალავანი, 3-ქვედა ეზო, 4-შიდა ციხე, 5-კოშკი, 6-წმინდა გიორგის ეკლესია, 7-სასახლე). მას რთული მოხაზულობა აქვს, რადგან მშენებლებს კლდოვანი კონცხის ყველა ადგილი გამოუყენებიათ. ნაგებია ნატეხი და თლილი ქვით. გაირჩევა რამდენიმე

ნახ. 3

სამშენებლო ფენა. შესასვლელი ჩრდილოეთ კედლის შუა ნაწილშია. აქ კლდეში ამოკვეთილია საფეხურები. გალავნის ამ მონაკვეთის ზედა ნაწილში ვიწრო სათოფურებია, ჩრდილო-დასავლეთით ყრუ კედელია. გალავნის დასავლეთი ნაწილი დანგრეულია, შემორჩენილია მხოლოდ 8 მ სიგრძისა და 2 მ სიმაღლის კედელი, რომელზეც ეზოს მხრიდან სასახლე იყო მიშენებული (აღადგინეს 1980-იან წლებში). გალავანში აღმოსავლეთით ჩართულია შიდაციხის კედელი, რომელიც ნაკლებადაა დაზიანებული (ნახ. 5. შიდაციხის კედელი და

ნახ. 4

ქვედა ეზო). გვიანდელი სამშენებლო ფენა (XVII ს.) თხელია, მის აღმოსავლეთ კედელში ერთ რიგად განლაგებულია სათოფურები. ციხის თავდაპირველი კედლის ქონგურები გამოყვანილია უხეშად და განაწილებულია არათანაბრად; უფრო გვიან ნაშენი კედლებისა კი, პირიქით ხშირი, ვიწრო და მომრგვალებულია და განლაგებულია თანაბრად. ციხის ფართობია 1200 კვ. მ. იგი შედგება ორი ნაწილისაგან: შიდაციხისა (ციტადელი) და ქვედა ეზოსაგან. შიდაციხეს უჭირავს მთის ზედა ნაწილი, ქვედა ეზოს კი მთის ფერდობები. შიდაციხე გეგმით

არასწორი მრავალკვერდაა (52,4×29,3 მ). შედგება გალავნისა და პირამიდული კოშკისაგან (21,2×12,7 მ). მისი ტერიტორია ნანგრევებითაა დაფარული. კოშკის მხოლოდ ორი სართული იყო შემორჩენილი, მაგრამ XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს მას რესტავრაცია ჩაუტარეს და აღადგინეს მთლიანად კოშკი, ციხის დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კედლები. კოშკს ეზოდან აქვს შესასვლელი. მე-2 სართულის სქელ კედლებში ვიწრო სარკმლებია. ნაგებობა მოპირკეთებულია თლილი ქვით.

წმინდა გიორგის ეკლესია, აგებული XI-XII საუკუნეებში, მდებარეობდა ქვედა ეზოს სამხრეთ-აღმოსავლეთის ნაწილში. დაშენებული იყო პირდაპირ კლდის კონცხზე. იგი 1991 წლის აპრილის მიწისძვრამ დააზიანა, მთლიანად ჩამოიქცა მისი გადახურვა და განადგურდა შემორჩენილი მხატვრობის ფრაგმენტები. დარბაზული ტიპის ეკლესია (5,9×6,1 მ), ნაგები იყო თლილი ქვით. მას ორი შესასვლელი ჰქონდა – დასავლეთითა და ჩრდილოეთით. ეკლესიას განიერი თალი ორ თანაბარ ნაწილად ყოფდა. სამხრეთი ნაწილი აფსიდით მთავრდებოდა, ჩრდილოეთი ნაწილი კი მართკუთხა იყო. ორივე ნაწილი გადახურული იყო ერთი ცილინდრული კამარით, რომელიც აერთიანებდა მათ ერთ დიდ დარბაზად. თითოეულ დარბაზს თითო სარკმელი ჰქონდა აღმოსავლეთითა და დასავლეთით.

ნახ. 5

სასახლე მდებარეობდა ქვედა ეზოს სამხრეთ მონაკვეთში. იგი ძლიერ დაზიანებულია: შემორჩენილია მხოლოდ ორი სართულის ნანგრევი.

უძველესი დროიდან სურამის ციხეზე არსებობს თქმულება, თითქოს მისი უძლეველობის მიზეზი ისაა, რომ შიდაციხის აღმოსავლეთის კედელში ცოცხლად არის ჩაკირული

დედისერთა ვაჟი ზურაბი. ანალოგიური ლეგენდა არსებობს რაჭაში, სოფელ წესში არსებულ მინდა ციხის, სიღნაღის ციხის, ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიის, კელასურის კედლის შესახებაც. მსგავსი შინაარსის თქმულებები გავრცელებულია მსოფლიოს სხვა ხალხის ფოლკლორშიც. მას იცნობს: რუმინული, უნგრული, სერბული, გერმანული, ბერძნული, ბულგარული, სპარსული, იაპონური, ინდური, ბირმული და სხვ. ფოლკლორი.

სურინჯი – მოაგურისფრო მოწითალო ჟანგეულების ჯგუფის მინერალი.

სურინჯი რკინის – ბუნებრივი არაორგანული პიგმენტი ყვითელ-წითლიდან ალუბლის ფერამდე; ძირითადი კომპონენტებია რკინის ოქსიდი, თიხოვანი მინერალები და კვარცი. გამოიყენება ლაქსაღებავების წარმოებაში.

სურინჯი ტყვიის – ბუნებრივი პიგმენტი ღია წარინჯისფრიდან წითელ ფერამდე; ძირითადი კომპონენტია ტყვიის ოქსიდი. გამოიყენება ლაქსაღებავების წარმოებაში.

სუროგატი (ლათ. surrogatus სხვის ნაცვლად მოთავსებული) – 1. ყალბი, ფალსიფიცირებული პროდუქტი; 2. რისამე შემცვლელი, რომელსაც ნამდვილი საგნის, პროდუქტის მხოლოდ ზოგი თვისება აქვს.

სუსპენზია (ლათ. suspensio ჩამოკიდება) – დისპერსული სისტემა სითხის დისპერსული გარემოთი და მყარი დისპერსული ფაზით, რომლის ნაწილაკები საკმაოდ მსხვილია, რაც წინააღმდეგობას უწევს ბრაუნის მოძრაობას. მაღალდისპერსიული სისტემებისაგან განსხვავებით სუსპენზიაში ნაწილაკები შედარებით სწრაფად ილექება ან ამოტივტივდება. ს. ხშირად იყენებენ სამშენებლო ტექნოლოგიებში ინერტული მასალების გამდიდრებისთვის. სუსპენზიატორად იყენებენ მაგნეტიტებსა და სხვა მაღალი სიმკვრივის მასალებს.

სუსტი – 1. გამძლეობას, სიმკვრივეს მოკლებული; 2. დაბალი ხარისხისა, ცუდი, მდარე, უხეირო; 3. განუვითარებელი, მცირე შესაძლებლობის მქონე; 4. სიმაგრეს, სიცხარეს, სიმწვავეს მოკლებული (ხსნარი, ნარევი და სხვ.); 5. მცირე ძალის ან ძაბვის მქონე; 6. ძალას, ღონეს მოკლებული, გამხდარი, არაჯანმრთელი, ავადმყოფი, სნეული.

სუფთა – 1. რასაც ჭუჭყი არა აქვს; გაწმენდილი, გარეცხილი, დაგვილ-დაწმენდილი; 2. ისეთი რაზედაც (ან რაშიც) ჯერ არ დაუწერიათ არაფერი; 3. გადატ. რაც გარკვეულ ცოდნას, კვალიფიკაციას მოითხოვს; არაუხეში, ოსტატური.

სუფოზია (ლათ. suffosio ძირის გამოთხრა) – ქანებში ჩაჟონილი წყლის მიერ წვრილი მინერალური ნაწილაკებისა (მექანიკური სუფოზია) და ხსნადი ნივთიერებების გამოტანა (გამოტუტვა) გრუნტიდან. ს. არღვევს გრუნტის მიკროაგრეგატულ სტრუქტურას, წარმოქმნის მიწისქვეშა სიღრუეებს და იწვევს მასზე განლაგებული შენობა-ნაგებობების არათანაბარ ჩაჯდომას, რის გამოც ასეთ გრუნტებზე მშენებლობა რეკომენდებული არაა.

სუფრა – 1. მაგიდაზე გადასაფარებელი ქსოვილი; 2. იგივეა, რაც ტაბლა; 3. პურის საჭმელად მომზადებული მაგიდა.

სფალერიტი (ბერძ. sphaleros ცრუ) – მინერალი, გოგირდოვანი თუთია; წარმოადგენს თუთიის ძირითად მადანს (სხვანაირად – თუთიის კრიალა).

სფენი (ბერძ. sphēn ტიტანიტი) – მინერალი, ტიტანისა და კალციუმის სილიკატი (ნახ. 1). ქიმიური ფორმულა CaTiSiO_5 . არის ნახევრადმკვირვასი ქვა ზურმუხტის ბზინვარებით. გვხვდება გრანიტების აქცესორულ მინერალებში, ტუტე მაგმურ ქანებში, გნეისებში, კრისტალურ ფიქლებში, კვარცულ ძარღვებსა და სხვ. მოიპოვება მსოფლიოს ყველა კონტინენტზე. გამოიყენება მეტალური ტიტანის წარმოებაში, საავიაციო და თავდაცვით მრეწველობაში.

ნახ. 1

სფერო (ბერძ. sphaira ბურთი, სფერო) – 1. წერტილთა სიმრავლე სამგანზომილებიან ევკლიდეს სივრცეში, რომლის ყოველი წერტილი თანაბრად დაშორებული ერთი წერტილიდან (სფეროს ცენტრიდან). წერტილთა ამ სიმრავლეს უწოდებენ აგრეთვე სფერულ ზედაპირს. მონაკვეთს, რომელიც სფეროს ცენტრს აერთებს მის რომელიმე წერტილთან, ეწოდება სფეროს რადიუსი (R); 2. რისამე მოქმედების, გავრცელების არე; 3. საზოგადოებრივი გარემოცვა, გარემო.

სფეროიდი [ბერძ. sphaira ბურთი, სფერო (დედამიწა) და -oidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა=είδος სახე, ფორმა] – ბრუნვის ელიფსოიდი, როდესაც ნახევარღერძებს შორის ასეთი დამოკიდებულებაა: $a = b > c$.

სფერომეტრი (ბერძ. sphaira სფერო, ბურთი და métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რითაც ზომავენ რისამე ამოზნექილ ან ჩაზნექილ ზედაპირს.

სფერული – 1. სფეროსთან დაკავშირებული; სფეროს, ბურთის მოყვანილობისა; 2. მათემ. სფეროს ზედაპირისათვის დამახასიათებელი, სფეროს მსგავსი.

სფერული ასტრონომია – ასტრონომიის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის მნათობთა ხილულ მოძრაობას ცის სფეროზე.

სფერული გარსი – გარსი, რომლის შუა ზედაპირი წარმოადგენს სფეროს.

სფერული გეომეტრია – მათემატიკური დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის გეომეტრიულ ფიგურებს სფეროზე, მსგავსად პლანიმეტრიისა, რომელიც შეისწავლის სიბრტყეზე მდებარე გეომეტრიულ სხეულებს.

სფერული გუმბათი – გუმბათი, რომლის ფორმა უახლოვდება ნახევარსფეროს.

სფერული ზედაპირი – იხ. სფერო.

სფერული მოძრაობა (სხეულის ბრუნვა უძრავი წერტილის გარშემო) – მყარი სხეულის მოძრაობა, როდესაც ამ სხეულის ერთი წერტილი უძრავად არის ჩამაგრებული, ხოლო დანარჩენი წერტილები მოძრაობენ წირებზე, რომლებიც მდებარეობენ კონცენტრირებულ სფეროებზე. ამ სფეროების ცენტრი ჩამაგრების უძრავი წერტილია.

სფერული საკისარი – გორვის საკისრების ერთ-ერთი სახე, რომლის რგოლების სამუშაო ზედაპირები არის სფერული ფორმის, რაც უზრუნველყოფს დატვირთვის მოხსნის შემდგომ თვითდაყენებას.

სფერული სამკუთხედი – გეომეტრიული ნაკვეთი სფეროზე, რომელიც მიიღება სფეროს სამი წერტილით (რომლებიც არ მდებარეობენ ერთ დიდ წრეწირზე) და ამ წერტილების შემაერთებელი დიდი წრეწირების რკალებით, როცა რკალების სიგრძეები ნაკლებია დიდი ნახევარწრეწირის სიგრძეზე.

სფერული სარტყელი (სფერული შრე) – სფეროს ზედაპირის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია სფეროს გადამკვეთ პარალელურ სიბრტყეებს შორის. ს. ს. ფართობი $S = 2\pi Rh$, სადაც R – სფეროს რადიუსი, h – მკვეთ სიბრტყეებს შორის მანძილი.

სფერული სეგმენტი – სფეროს (ბირთვის) ნაწილი, რომელიც მოკვეთილია რომელიმე სიბრტყით. მისი მოცულობა: $V = \pi h^2(3R-h)/3$. გვერდითი ზედაპირის ფართობი: $S = 2\pi Rh$, სადაც R – სფეროს რადიუსი, h – სფერული სეგმენტის სიმაღლე.

სფერული სექტორი – სფეროს (ბირთვის) ნაწილი, რომელიც შემოსაზღვრულია სფეროს ცენტრში მოთავსებული წვეროს მქონე წრიული კონუსური ზედაპირით და ამ კონუსური ზედაპირით ამოკვეთილი სფერული ზედაპირით.

სფერული ტრიგონომეტრია – სფერული სამკუთხედის ტრიგონომეტრია ანუ მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის დამოკიდებულებას სფერული სამკუთხედის გვერდებსა (მათ სიგრძეებსა) და კუთხეებს (მათ სიდიდეებს) შორის.

სფერული ქანქარა – ნივთიერი წერტილი, რომელიც დაკიდებულია იდეალურად დრეკადი, უჭიმადი და უწონადი თოკის ბოლოზე და რომელსაც შეუძლია პერიოდული მოძრაობა სფერულ ზედაპირზე.

სფინქსი (ბერძ. sphinx<sphiggo ვუჭერ, ვგუდავ<sphingein მკვრივად ხატვა) – 1. ძველ ეგვიპტეში – უზარმაზარი ქვის ფიგურა – ადამიანის თავის მქონე მწოლიარე ლომი (ფარაონის ძლიერების განსახიერება). ს. ყველაზე ცნობილი ქანდაკება, რომელმაც მოაღწია ჩვენამდე მდებარეობს გიზის დიდი პირამიდის სამხრეთით (ნახ. 1. გიზის სფინქსი). იგი გამოკვეთეს დაახლოებით ძვ. წ. 2500 წელს, რათა დაეცვა პირამიდა. მისი თავი, სავარაუდოდ, მეფე-ღმერთის ხეფრეს ხატის მიხედვითაა შექმნილი; მითური არსების სფინქსის ქანდაკება, მეტად გავრცელდა ძველი ეგვიპტის არქიტექტურულ ანსამბლებში; 2. ძველი ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, ლომისტანიანი და ქალისთავიანი ფრთოსანი ურჩხული, რომელიც ცხოვრობდა თებეს ერთ-ერთი მთავარი შესასვლელის მახლობელ კლდეზე და გამვლელ-გამომვლელს გამოცანას ეუბნებოდა. გადატანითი მნიშვნელობით უცნაურ, გამოუცნობ ადამიანს ან გამოცანას ნიშნავს.

ნახ. 1

სფუმატო (იტალ. sfumato კვამლივით გამქრალი<ლათ. fūmāre კვამლი, გაბოლება) – ფერწერულ ნაწარმოებში გამოსახულების მკაფიო კონტურების ერთგვარი შერბილება, გაბუნდოვნება, რითაც სურათზე ნათლად გადმოიცემა განათებისა და სივრცის ეფექტი. თეორიულად და პრაქტიკულად დამუშავებული იქნა დიდი იტალიელი მხატვრის ლეონარდო და ვინჩის მიერ.

სქელი – 1. რასაც დიდი განივკვეთი აქვს; დიდი სისქისა; 2. მჭიდრო, მკვრივი; 3. ისეთი რასაც წყალი შედარებით ნაკლები აქვს (ბეტონი, დუღაბი, ხსნარი და სხვ.); 4. მსუქანი, ტანმსხვილი, ჩასკვნილი.

სქელტანიანი – დიდი მოცულობისა, მრავალფურცლიანი.

სქელფისი – კუპრის ან ფისის გამოხდის მყარი ნარჩენი. გამოიყენება სქელფისის ლაქის დასამზადებლად, ჰიდროსაიზოლაციო მასალად ტოლისა და რუბეროიდის წარმოებაში.

სქემა (ბერძ. schema გარეგანი სახე, ფორმა, მონახაზი) – 1. ნაკეთობის ძირითადი და დამხმარე ელემენტებისა და კავშირთა ჯაჭვის ერთობლიობა, აგრეთვე საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის შემადგენელი ნახაზი, რომელიც ასახავს კვანძის, მოწყობილობის, დანადგარის მუშაობის პრინციპსა და პროცესის თანამიმდევრობას და სხვ. ს. სრულდება პირობითი გრაფიკული აღნიშვნებითა და მარტივი გეომეტრიული ფიგურებით, მათ შორის კავშირების სტანდარტული აღნიშვნებით და მასშტაბის დაცვის გარეშე; 2. რისამე გადმოცემა, აღწერა ზოგადად, ძირითად ხაზებში; 3. წინასწარი მონახაზი, გეგმა. სქემის მრავალი სახე არსებობს: ასამუშავებელი, აღრიცხვის, აწყობის, ბოგური, გაგლუვების, გადათვლის, გამდიდრების, გამმართველი, განიავების, განლაგების, განივი, გაყოფის, გაშლილი, დაბრკოლებასაწინააღმდეგ, დამთხვევის, დამუშავების, დამხსომებელი, დასექციების, დაუმთხვევობის, დიოდური, დონეთა, ეკვივალენტური, ელექტროგაყვანილობის, ელექტრომეტრული, ელექტრონმილაკიანი, ელექტრული, ვარსკვლავთა, ვენტილაციის, ზოგადი, ზონური, თვისებრივი, ინტეგრალური, კინემატიკური, კომუტაციის, კონტაქტური სისტემის, ლოგიკური, მარაოსებრი, მარტივი, მეტროპოლიტენის, მიერთების, მორწყვის, მყარი, პნევმატიკური, პრინციპული, რეგენერაციული, რეფლექსური, რთული, რხევასაწინააღმდეგ, საანგარიშო, საბადოს გახსნის, საგროვებელი, საერთო, სამონტაჟო, სამწერტილიანი, სასხლეტი, სიმეტრიული, სტაბილიზაციის, რხევასაწინააღმდეგ, სტრუქტურული, სუპერჰეტეროდინული, ტალდაჯაჭვური, ტექნოლოგიური, ტიპობრივი, ტრიგერული, უნიპოლარული, ფაზაინვერსული, ფუნქციური, ქართა განმეორებადობის, "ქართა ვარდის", შეერთებათა, შეზეთვის, შემკრები, ჩამქრობი, ჩანაცვლების, ჩართვის, ხაზური, ჰიდრაულიკური და სხვ.

სქემატური – 1. სქემის სახით წარმოდგენილი; 2. ზოგადად, ძირითად ხაზებში მოცემული; გაუბრალოებულ-განზოგადებული სახით წარმოდგენილი.

სცენა – თეატრის შენობის ნაწილი – ბაქანი, რომელზეც ტარდება თეატრალური წარმოდგენა. ს. იგება იმ მასალებისგან, რომლებიც საჭიროა იმ ტიპის კონსტრუქციის შენობის იატაკისთვის, სადაც ასეთი სცენები მდებარეობს. ს. იატაკში გამავალ ღიობებს უკეთდება კარგად მორგებული, მასიური ხის, საკეტიანი ლუკი/ვარი. ს. სიმალე იზომება სცენის იატაკის ყველაზე დაბალი წერტილიდან ან სცენის იატაკის ფენილიდან ჭერის ყველაზე მაღალ წერტილამდე.

სცენის ცხაური – სცენის თავზე მოწყობილი სტრუქტურული კარკასი, რომელსაც ეყრდნობა მოწყობილობა, რომელიც განკუთვნილია დეკორაციისა და სხვა სასცენო ეფექტების ჩამოსაკიდებლად ან სამომრად.

სცინტალატორი – ნივთიერება ან მისი ხსნარი, რომელშიც მაიონიზებელ გამოსხივებათა ზემოქმედებით წარმოიქმნება სინათლის აალება – სცინტილაცია.

სცინტილაცია (ლათ. scintillatio ციმციმი) – ფიზ. სინათლის მცირეუბი აალება, რომელიც წარმოიქმნება ზოგ ნივთიერებაში (სცინტილატორებში) მაიონიზებელ გამოსხივებათა შედეგად.

სწორი – 1. გლუვი, უხორკლო (ზედაპირი); ვაკე (ადგილი); 2. პირდაპირ, მიხვევ-მოხვევის გარეშე მიმართული; 3. ვითარების შესაბამისი; მართალი, ნამდვილი, ჭეშმარიტი, წესიერი; 4. თანასწორი, თანატოლი; თანაბარი.

სწრაფმყარებადი ცემენტი-ბესალიტი – განსაკუთრებით სწრაფმყარებადი მჭიდა მასალა, მიღებული სულფოალუმინატურ-ბელიტური კლინკერისა და თაბაშირის ერთდროული წმინდა დაფქვით. მზადდება სამი მარკის – 300, 400 და 500. გამოიყენება წყალმდეგი (წყალშეუღწევი) ნაკეთობების დასამზადებლად, სარემონტო და აღდგენითი სამუშაოების დროს.

სკვალი – ხრახნი, რომლის დიამეტრი $d < 12$ მმ. აქვს სფერული ან ბრტყელი თავი განაჭვრით, რომელშიც ჩადის ხელის ან ელექტროსახრახნისის პირი, რომელთა მეშვეობით ის ჩაიხრახნება მერქანში (ნახ. 1). თუ ხრახნის დიამეტრი $d > 12$ მმ, მაშინ მას უწოდებენ ყრუ ჭანჭიკს (ნახ. 2), რომელსაც კვადრატული ან ექვსკუთხა თავი აქვს და ჩაიხრახნება მერქანში ქანჩის გასაღების საშუალებით.

ნახ. 1

ნახ. 2

სხალთა (ინგლ. Skhalta Cathedral) – XII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი (ნახ. 1. საერთო ხედი; ნახ. 2. პანორამული ხედი). მდებარეობს აჭარაში, ხულოს მუნიციპალიტეტში, მდ. სხალთის (ხიხანის) ხეობაში, სოფელ ყინჩაურში.

ნახ. 1

კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ტაძარი, მცირე ეკლესია, მარანი, სამარხები.

დიდი დარბაზული ტიპის ტაძარი შუა საუკუნეების საკულტო არქიტექტურისა და მონუმენტური კედლის მხატვრობის ერთადერთი ნიმუშია აჭარაში. გადმოცემის თანახმად მონასტრის აგება თამარ მეფისა და აჭარის მმართველების აბუსერისძეთა სახელებთანაა დაკავშირებული. სხალთის ტაძარი დარბაზული ტიპისაა. შესასვლელი სამხრეთიდან (ნახ. 3. სამხრეთი შესასვლელი) და დასავლეთიდან (გაუქმებულია) აქვს. ნაგებია თლილი ქვის

კვადრებითა და რიყის ქვით. შენობის ფართო და მაღალი შიდა სივრცე ნახევარწრიული კამარით არის გადახურული. ნაგებობის გრძივი კედლები პილასტრებითაა დანაწევრებული.

კედლიდან მძლავრად გამოწეულ პილასტრებს კედლის თაღები და კამარის საბჯენი თაღები ეყრდნობა. თაღების ზემოთ, პილასტრების იმპოსტების დონეზე ვიწრო სარტყელია გავლებული. უკანასკნელი აფსიდზეც გადის. თაღის მალეში კარები და სარკმლებია გაჭრილი. ამის გარდა, აქ მოწყობილია ფართო, ღრმა ნიშები. ტაძრის საკურთხევლის ნაწილი გამოყოფილია დამატებითი განიერი თაღით, რომელიც სქელ, მძიმე, წაკვეთილ პილასტრებს ეყრდნობა. აფსიდის სამი თანაბარი სიდიდის სარკმელი მოთავსებულია ერთ დონეზე. სარკმლების ქვემოთ სამი ნიშია, რომელთაგან შუა გამოირჩევა თავისი სიდიდით. მარჯვენა ნიშის თაღის

ნახ. 2

ერთი ქვა ჩუქურთმით არის დაფარული. ასეთივე მოჩუქურთმებული ქვები ჩაყოლებულია კიდევ ძეგლის კედლების სხვადასხვა ადგილას. საინტერესოა ჩრდილოეთ ფასადის კედელში ჩატანებული ქვა, რომლის ჩუქურთმის მოტივი X-XI საუკუნეთა მიჯნით თარიღდება. ტაძრის გარეგანი ფორმები მასიურია და მძიმე. დარბაზული სივრცის ძირითადი მასივი დახურულია

ნახ. 3

მაღალი ორქანობიანი სახურავით. ფასადების დიდი გლუვი სიბრტყეები მხოლოდ კარ-სარკმლების მოჩუქურთმებული საპირეებით არის მორთული (ნახ. 4. სარკმლის მორთულობა). სარკმელთა თავზე, მხოლოდ ერთი რიგის საპირე ქვების გამოტოვებით, გავლებულია კარნიში. ფასადს აგვირგვინებს მაღალი, კონუსისებური სახურავი. კარის მოჩარჩოება სარკმელთა საპირეებთან საერთო ხასიათისაა. ტაძარი კარიბჭითურთ მთლიანად იყო მოხატული. დღეისათვის ფრესკები ძირითადად საკურთხეველში,

კამარაზე და დასავლეთ კედელზე შემორჩა. 1997 წელს ჩატარებული ფართო მამულების სარესტავრაციო სამუშაოების შემდეგ (რესტავრატორი გ. ჭეიშვილი) წარმოჩნდა, რომ სხალთის მოხატულობა ქართული მონუმენტური ფერწერის ერთ-ერთი საინტერესო და თავისი დროის გამორჩეული ნიმუშია. მარანი, რომელიც გზის პირას, ტაძრიდან მოშორებით მდებარეობს, მართკუთხა ფორმის მოზრდილი ნაგებობაა. მისი შიდა გადახურვა კამაროვანია. აქ დღესაც ინახება ძველი საწნახელი და მიწაში ჩამარხული უზარმაზარი ქვევრები. სხალთის ტაძრის მიმდებარე ტერიტორიაზე, განსაკუთრებით კი მცირე ეკლესიის მახლობლად, შუა საუკუნეებშივე გაჩნდა სასაფლაო, რომელიც რამდენიმე ასეული წელი ფუნქციონირებდა. სამაროვანის სიდიდე და მრავალფეროვანება მოწმობს, რომ განვითარებულ შუა საუკუნეებში სხალთის მოსახლეობა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი იყო. 1981 წელს წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად სამარხთა ოთხი ძირითადი ტიპი გამოვლინდა: ორმო-სამარხები,

ნახ. 4

ამომწებულკედლიანი სამარხები, ქვის სამარხები და აკლდამა. მოსახლეობის სოციალურად დაწინაურებული ფენის ნაწილი ტაძარში და მის გარეთ, აღმოსავლეთის კედელთან იყვნენ დაკრძალული. საინტერესოა, რომ წარმართული რელიგიისათვის დამახასიათებელი სამარხული ინვენტარის ჩაყოლების წესი აქ ქრისტიანულ საფლავებშიც შემორჩა: სასმისები, რკინის და ბრინჯაოს ჯვრები, ზანზალაკები, მონეტები და ა.შ.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ჩატარებული სარესტავრაციო სამუშაოების შედეგად განახლებული ტაძარი მოქმედ ეკლესიათა რიგში ჩადგა და, ამჟამად, წარმოადგენს სხალთის ეპარქიის საკათედრო ტაძარს.

სხდომათა დარბაზი – შეკრებების, თათბირების, კონფერენციების, პრეზენტაციების და მისთ. ჩასატარებელი დიდი მოცულობის დარბაზი საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობაში (ნახ. 1. საქართველოს პარლამენტის სხდომათა დარბაზი).

ნახ. 1

სხეული (ტანი) – სივრცის ნებისმიერი შემოფარგლული ნაწილი თავისი საზღვრებით (მაგ., სფერო, პრიზმა, ცილინდრი და სხვ.). სხეულს ვუწოდებთ ბუნებაში მილიონობით არსებულ სხვადასხვა გეომეტრიული ფორმის, ზომისა და მასალის ნაწილაკებს, ნაჭრებს, დეტალებს. მათგან ყველაზე მეტად ცნობილია სხეულები: აბსოლუტურად მყარი, ამორფული, ანიზოტროპიული, გეომეტრიული, დრეკადი, იზოტროპიული, პლასტიკური, უცხო, ფიზიკური, ციური, ხისტი, წონადი, ჰიგროსკოპიული და სხვ; 2. ადამიანის (ცხოველის) ორგანიზმი, მისი გარეგანი და ფიზიკური აგებულება.

სხეული არაერთგვაროვანი – სხეული, რომლის ფიზიკური თვისებები სხვადასხვა წერტილში სხვადასხვაა.

სხეული გეომეტრიული – სივრცის ნებისმიერი არე თავისი საზღვრითურთ ანუ ყველა მხრიდან შემოსაზღვრული სივრცის ნაწილი. სხეულს ყოველთვის აქვს სიგრძე, სიგანე და სიღრმე.

სხეული ერთგვაროვანი – სხეული, რომლის ფიზიკური თვისებები მის ყოველ წერტილში თანხვედრილია გარკვეული მიმართულებებით.

სხეული თავისუფალი – სხეული, რომელსაც შეუძლია სივრცეში ნებისმიერი მიმართულებით გადაადგილება.

სხეული წრფივად დრეკადი (კლაპეირონის დრეკადი სისტემა) – ნივთიერი სისტემა, რომელშიც წერტილზე მოქმედი დატვირთვის შედეგად გამოწვეული წერტილის გადაადგილების კომპონენტები წარმოადგენს ამ დატვირთვის ერთგვაროვან წრფივ ფუნქციას.

სხეულის გადატანითი მოძრაობა – სხეულის მოძრაობა, როდესაც სხეულში ნებისმიერად აღებული წრფის მონაკვეთი თავისთავის პარალელური რჩება. ასეთი მოძრაობის დროს სხეულის ყველა წერტილს ერთნაირი ტრანსლაციონალური, სიჩქარე და აჩქარება აქვს. ეს თვისება საშუალებას იძლევა, სხეულის მოძრაობა შესწავლილი იქნეს ერთი წერტილის მოძრაობით. ს.გ. ბ. მაგალითია ორთქლის მანქანის დეგუმის მოძრაობა.

სხეულის განივკვეთის გეომეტრიული მახასიათებლები – სიდიდეები დამოკიდებული სხეულის კვეთის ფორმასა და ზომებზე, რომლებიც გამოიყენება მასალათა გამძლეობის, დრეკადობის თეორიის, სამშენებლო მექანიკის ფორმულებში. განსაკუთრებით ხშირად გვხვდება გეომეტრიული მახასიათებლები: კვეთის ფართობი, სტატისტიკური მომენტი (დერძული, ცენტრიდანული, პოლარული, სექტორიალური), ინერციის რადიუსი, ინერციის მომენტი, წინააღობის მომენტი და სხვ.

სხეულის მდგრადობა (მდგრადი წონასწორობა) – მცურავი სხეულის უნარი, აღიდგინოს გარე ძალების მოქმედებით დარღვეული წონასწორობა ამ ძალების ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ.

სხეულის ცურვადობა – სხეულის უნარი ცურავდეს სითხეში მოცემული წონისას.

სხვაობა – 1. იგივეა, რაც განსხვავება; 2. გამოკლების შედეგად მიღებული რიცხვი.

სხვენი – თავანი; შენობის ზედა სართულის ჭერის კოჭებსა და სახურავის ნივნივებს შორის მოქცეული სივრცე (ნახ. 1). აქვს არასტანდარტული ფორმა, ამიტომ ს. საცხოვრებლად მოუხერხებელ სივრცედ ითვლება. მიუხედავად ამისა, ის ხშირად დაყოფილია ოთახებად ან გამოიყენება ერთიან სივრცედ, როგორც საცხოვრებლად, ასევე ნივთების შესანახი ადგილის დანიშნულებით. მას უკეთებენ კარებსა და ფანჯრებს. ს. შეიძლება იყოს მთლიანად დახურული ან ნაწილობრივ ღია – აივნის ტიპის. სამინებლის დანიშნულებით ს., ძირითადად, იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როცა სახლში მცირე საცხოვრებელი ფართია, მაგრამ მისი კეთილმოწყობის შემთხვევაში მსგავსი სამინებელი ოთახი იმავე კომფორტს უზრუნველყოფს, როგორსაც ჩვეულებრივი ოთახში მოწყობილი სამინებელი. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ს. აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ფანჯრები და კარგი სავენტილაციო სისტემა. ს. გამოიყენება სახლში ტემპერატურის კონტროლის მიზნითაც, ვინაიდან მასში ჰაერი ნელა მოძრაობს. სახლის ქვედა სართულებიდან წამოსული თბილი ჰაერი ხშირად გროვდება სხვენში, რაც მის არასტუმართმოყვარე რეპუტაციას კიდევ უფრო ამძიმებს. მაგრამ, თანამედროვე თბო- და ჰიდროსაიზოლაციო მასალების გამოყენებისას სხვენის გათბობის ხარჯი 15%-მდე მცირდება და იზრდება მისი უსაფრთხოება. სამშენებლო ნორმების მიხედვით, თუ სხვენი აქტიურად არ გამოიყენება, აუცილებელია, რომ იგი კარგად ნიავედობდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ს. იქმნება მაღალი ტემპერატურა, გროვდება ნესტი, რაც ხელს უწყობს ხის საშენ მასალაზე ობის გაჩენასა და ჭერის კონსტრუქციების ნაწილების ლპობას. არსებული სტანდარტებით, სხვენის სავენტილაციო ფართობი უნდა იყოს არანაკლებ სხვენის ფართობის 1/150 ნაწილი და ამ სავენტილაციო სივრცის არანაკლებ 50% განთავსებული უნდა იყოს ს. ზედა ნაწილში. ვენტილაციისთვის გამოიყენება სხვადასხვა ტიპის გამწოვ სისტემაზე მომუშავე დანადგარები. ს. ასასვლელად ხშირად იყენებენ როგორც ჩვეულებრივ, ისე სპეციალურ დასაშვებ-ასაკვე კიბეს, რომელიც ს. იატაკშია დამონტაჟებული და ხელს უწყობს ს. ქვევით არსებულ სართულზე ფართობის ეკონომიას. უმეტეს შემთხვევებში, ს. დასაშვებ-ასაკვე კიბეებს აქვს თოკი, ზამბარის ან ჰიდრავლიკური სისტემები, რომელთა საშუალებითაც კიბეს უშვებენ და კეცავენ. ეს კიბე მზადდება ხის, ფოლადის, ალუმინის, მინის ან პლასტმასისაგან და

ნახ. 1

გამოიყენება იმ სახლებში, სადაც ს. ძირითადად ნივთების შესანახი დანიშნულება აქვს. ს. სამი ძირითადი ფორმა არსებობს: სამერცხულიანი (სახლებში რომლის ს. აქვს აივანი ან ტერასა); "ველუქსის" ტიპის (ჰაერის შახტით) და ჩვეულებრივი (მანსარდით).

სხვენი თბილი – სხვენი, რომლის სივრცეში ჰაერი ხვდება შენობის სათავსებიდან.

სხვენის გადახურვა – გადახურვა, რომელიც გამოყოფს შენობის ზედა სართულს სხვენისაგან და სართულშუა გადახურვისაგან განსხვავებით, არ აქვს მზიდი იატაკი.

სხვილოს ციხე (ინგლ. Skhvilos Castle) – X-XIV საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სხვილოს (ცხვილოს) ციხე-დარბაზის კომპლექსი (ნახ. 1. პანორამული ხედი; ნახ. 2. საერთო ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, კასპის მუნიციპალიტეტში, სოფელ ქვემოჭალის ჩრდილო-აღმოსავლეთით 3 კმ-ში, მდ. ლეხურას ხეობაში, მაღალი მთის კალთაზე (ნახ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: გალავანი, მთავარი კოშკი, კოშკი, საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები, წყალსაცავი.

ციხე აგებულია XIV საუკუნეში, თუმცა ისტორიული წყაროების მიხედვით („მატიანე ქართლისა“) აქ ციხე არსებულა X საუკუნეშიც. ციხე ზევდგენიძეთა (ამილახვარნი) ფეოდალურ საგვარეულოს ეკუთვნოდა. აქ იყო მათი რეზიდენციაც. XVI-XVII საუკუნეებში

ნახ. 1

ამილახვრებმა რეზიდენცია ქვემოჭალაში გადაიტანეს და სხვილოს ციხე-დარბაზმა მხოლოდ ციხესიმაგრის ფუნქცია მიიღო. XVII საუკუნის 30-იან წლებში ციხე მეფე როსტომმა ძალის გამოყენებით დაისაკუთრა. 40-იან წლებში სხვილოს ციხე ირანის აგრესიის წინააღმდეგ მებრძოლი ქართლის გამგებლის გივი ამილახვარის დასაყრდენი იყო. XVIII საუკუნის ბოლომდე სხვილოს ციხე ამილახვართა საგვარეულოს ეკუთვნოდა.

ციხე წარმოადგენს წაგრძელებული მართკუთხედის ფორმის ნაგებობას (18,4x37,3

მ) დასავლეთიდან ერთი შესასვლელით. ქონგურებიანი ციხის კედლების სიმაღლეა 11-14 მ, სისქე – 2 მ. კედლებს მთელ სიგრძეზე მიუყვებოდა საბრძოლო ბილიკი და გარედან 7 ბურჯით იყო გამაგრებული. კედლები მომარჯვებული იყო სათვალთვალოებით, სათოფურებით, სალოდებითა და მეომრების სადგომი ბაქნებით. ციხის თავსა და ბოლოში თითო თავდაცვითი კოშკი დგას. მათგან მთავარი იყო ჩრდილოეთის კოშკი (8,4x8,9 მ) (ნახ. 4. მთავარი კოშკი). პირველი სართულის გადახურვა ქვის იყო, დანარჩენი სართულებისა კი – ხის. თავდაპირველად ორივე კოშკი ხუთსართულიანი ყოფილა. სამხრეთის, შედარებით პატარა კოშკის (7,0x6,8 მ) პირველი და მეორე სართულები გადახურული ყოფილა ქვის კამარებით, დანარჩენი – ხის კონსტრუქციებით. ორივე კოშკს ეზოს მხრიდან ჰქონდა შვერილი ხის აივნები.

ეზოში მდგომი ეკლესია ორსართულიანი ნაგებობაა (7,5x5,1 მ). იგი თავდაპირველად ერთსართულიანი ყოფილა (წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია). მოგვიანებით ზედ დაუშენებიათ მეორე ეკლესია (წმინდა თევდორეს სახელობის ეკლესია). ორივე ეკლესია დარბაზულია. ნაგებია მოცისფრო ნატეხი ქვით. დასავლეთის ფასადზე შემორჩენილი ასომთავრული წარწერის თანახმად ეკლესია აუგიათ ზევდგენიძეებს საქართველოს მეფის ალექსანდრე I-ის (1412-1442 წწ.) დროს.

ნახ. 2

ეკლესიის დასავლეთით ციხის კედელთან დიდი ზომის წყალსაცავია (3,5x7,4 მ), რომელიც სავარაუდოდ ციხის მთელ შემადგენლობას წყლით ამარაგებდა. ნაპოვნია წყალსადენის კერამიკული მილებიც. რაც შეეხება საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების შენობა-ნაგებობებს, მათგან მხოლოდ ნანგრევებია დარჩენილი.

ნახ. 3

ნახ. 4

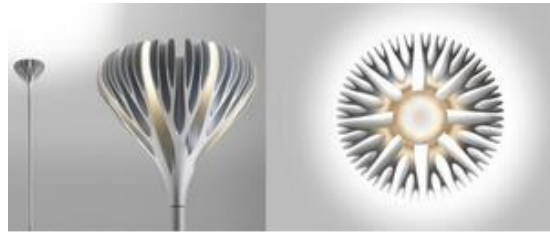
სხივი – 1. სინათლის ვიწრო ზოლი, რომელსაც გამოსცემს მანათობელი სხეული; 2. რისამე ენერჯის ნაწილაკების კონის ნაკადი; 3. წრფე, რომელიც ცალი მხრიდან შემოსაზღვრულია. არსებობს სხვადასხვა ტიპის სხივი: ანარეკლი, ანოდის, ანტენის, ატომური, განშლადი, გარდატეხილი, ელექტრომაგნიტური, ელექტრონული, ეტალონური, ზედაპირული, თბური, ინფრაწითელი, იონური, კათოდის, კათოდმილმა, კოსმოსური, კრებადი, ლაზერის, მაგნეტიკური, მზის, მხედველობის, პირდაპირი, პოლარიზებული, რადიალური, რადიოაქტიური, რადიოლოკაციური, რენტგენის, სინათლის, ულტრაიისფერი, უხილავი, ხილული, ჰეტეროგენული, ჰომოგენური და სხვ.

სხივური – სხივის დამახასიათებელი.

სხივური არქიტექტურული სტილი – ფრანგული გოტიკური სტილი, გამორჩეული მასიური მრგვალი ვიტრაჟებითა და უწყვეტი აჟურით; სახელი მიიღო გოტიკური ვარდის ფანჯრებიდან (ნახ. 1: სხივური არქიტექტურული სტილის ბრწყინვალე ნიმუში – სენტ-შაპერის ტაძრის ეგვტერი, ქ. პარიზი, საფრანგეთის რესპუბლიკა) შემოსული სხივების მიხედვით. ფართოდ გამოიყენება შენობების ინტერიერების გასაფორმებლად (ნახ. 2: ტორშერის პლაფონ-ბუტონი, ფლორენცია, იტალიის რესპუბლიკა).

ნახ. 1

ნახ. 2

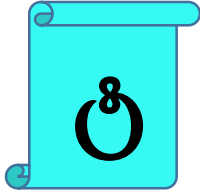
სხივური ენერჯია – ელექტრომაგნიტურ ტალღათა ენერჯია.

სხივური წყალასაღები ნაგებობა – მიწისქვეშა წყლების წყალასაღები ნაგებობა, რომელიც შედგება კოროზონტალური ან დახრილი წყალმიმღები რადიალურად განლაგებული სხივ-ფილტრებისაგან.

სხმული – 1. დაყალიბებით მიღებული ნაკეთობა; ნამზადი ან დეტალი, რომელიც მიღებულია (დამზადებულია) გამდნარი ლითონის, მთის ქანის, წიდის, შუმის, პლასტიკური მასის და სხვ. ჩამოსხმით სამსხმელო ყალიბში (ნახ. 1). ყალიბიდან ამოღებული სხმული ექვემდებარება გაწმენდა-გახეხვას, რომლის დროსაც მოსცილდება ნამეტები. სხმულის სახეობებია: ალუმინის, ანტიკოროზიული, ანტიფრიქციული, ბაზალტის, გათეთრებული, დნობადი მოდელით, ზრდამდეგი, თეთრგულა, თუჯის, კოკილის, კოროზიამდეგი, მთლიანი, მხურვალგამძლე, ნაწრთობი, პრეციზიული, რთული, სამანქანო, სამშენებლო, სადი, სპილენძის, ფასონური, ფოლადის, ჩასატანებელი, ცენტრიდანული, ცვეთაგამძლე, წვრილი, წნეხილი და სხვ.; 2. ჩაღრმავებული, ფოსოიანი ან ამოზნექილი დეკორატიული ზედაპირი; დეკორატიული ზედაპირი ან მრუდხაზიანი ზოლი, რომელიც გამოიყენება სამშენისად, მოსართავად ან მოსაპირკეთებლად.

ნახ. 1

ტაბაკინის მონასტერი (ინგლ. Tabakini Monastery) – VI-VII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ძღვევის წმინდა გიორგის სახელობის მამათა მონასტერი. მდებარეობს ზემო იმერეთის მხარეში, ზესტაფონის მუნიციპალიტეტის სოფელ ტაბაკინში,

ნახ. 1

მდინარე აჯამურის ხეობაში, ზესტაფონიდან 7 კმ-ის დაშორებით. მონასტრის ძირითადი ნაგებობებია: წმინდა გიორგის სახელობის ორნავიანი ეკლესია კრიპტითა და მინაშენით, სამრეკლო, ბერების სენაკები, თორმეტი მოციქულის სახელობის ერთნავიანი ტაძარი. წმინდა გიორგის ეკლესია (ნახ. 1) ორნავიანი ბაზილიკაა (12,09x8,18 მ). ნაშენია თლილი ქვითა და კირხსნარით. თავდაპირველად დახურული ყოფილა კრამიტით, 1980-86 წლებში ჩატარებული რეკონსტრუქციის შემდეგ – თუნუქით. ინტერიერი მთლიანად მოხატული და

ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული წარწერებით დაფარული იყო, რომელთა ნაწილი დღემდეა შემორჩენილი. კედლებზე გამოსახულია ქრისტეს, ღვითსმშობლის, წმინდა გიორგის ცხოვრების ამსახველი სურათები. აქვეა ეკლესიის ქტიტორის, იმერეთის მეფე ბაგრატ III-ის (1510-1565 წწ.) გამოსახულება. ეკლესიის ჩრდილოეთი ნაგი დარბაზთან დაკავშირებულია ოთხკუთხა ბოძზე დაყრდნობილი განიერი ორთაღედით. ნავის აღმოსავლეთ ნაწილში აფსიდიანი სათავსია. ეკლესიას სამხრეთით აქვს დამოუკიდებელი სტოა (ნართექსი, კარიბჭე), რომელსაც ჩვეულებრივი კავშირი ეკლესიასთან არ გააჩნია, თუმცა დასავლეთის კედელი ფართო თაღითაა გახსნილი. ე.ი. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კავშირი შესაძლებელია ამ ღიობისა და ეკლესიის დასავლეთის კარის საშუალებით ხორციელდებოდა. სტოად გაფორმებული დამოუკიდებელი ეკვდერის ასეთი შეთავსება ეკლესიასთან ქართულ ხუროთმოძღვრებისათვის ერთადერთია და უნიკალურად ითვლება. ტაძარში მშენებლობის ოთხი ფენა შეიმჩნევა: პირველი VI–VII საუკუნეების; მეორე, დაახლოებით, X საუკუნის; მესამე განახლებისა და მოხატვის – 1510-1529 წწ. და მეოთხე 1529 წლის შემდეგ. ქვიტკირის ორსართულიანი სამრეკლო (ნახ. 2), სავარაუდოდ, XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზეა აგებული და ყურადღებას იპყრობს არქიტექტურული ფორმის

ნახ. 2

სიმკაცრითა და დახვეწილი პროპორციებით. სამონასტრო კომპლექსის ახალ ნაწილს წარმოადგენს 1990 წელს აგებული თორმეტი მოციქულის სახელობის ერთნავიანი ტაძარი (ნახ. 3) და ბერების საცხოვრებელი სახლი.

ნახ. 3

ტაბელი (ლათ. tabella ფიცარი, ცხრილი) – 1. დაფა, რომელზედაც ჩამოკიდებულია ქეტონები მუშა-მოსამსახურეთა სამსახურში გამოცხადებისა და იქიდან წასვლის აღრიცხვისათვის; თვით ასეთი ქეტონი; 2. რისამე მოწესრიგებული სია, განრიგი, უწყისი; 3. ბრტყელი, როგორც წესი, შვეული ზედაპირი.

ტაბერნა – სავაჭრო სადგომი, ზარაფხანა ძველ რომში. დამატებით იხ. ტავერნა.

ტაბიკურა (ომბოხი) (რუს. костьль ძვლის ჯოხი, კვერთხი) – 1. ლითონის დეტალი ყველა ტიპის რელსის ხის შპალებთან დასამაგრებლად (ნახ. 1). ტ. აქვს განსაკუთრებული კონსტრუქცია, რომელიც ითვალისწინებს თავის (ქუდის) გადანაცვლებას ერთ მხარეს. სწორედ ამ გამონაშვერით ებჯინება რელსის ფუძე შპალს. ტ. ჩასობა ხის შპალში ხორციელდება სპეციალური მოწყობილობით (ნახ. 2) ან ხელით. ხის შპალსა და რელსს შორის მოთავსებულია ლითონის ქვესადები გამჭოლი ხვრეტებით, რომელშიც გადის ტ.; 2. შენობის კარნიზის კიდულების დასამაგრებელი ზოლოვანი ლითონის ნაკეთობა.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტაბლა – 1. სქელი ხის ფიცრებისგან დამზადებული ფეხებიანი, დაბალი სუფრა. სიგრძე – 2 მ-მდე, სიგანე – 36-40 სმ, ფეხების სიმაღლე 40 – სმ-მდე. ტერმინი იხსენიება ძველ ქართულ წყაროებში. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით ტაბლა „ფიცრის სუფრაა ფეხედი“. ტაბლა სასულიერო მწერლობაში ევსტათი მცხეთელის მარტვილობაშია (VI ს.) მოხსენიებული, ხოლო საერო საისტორიო წყაროებში XI საუკუნიდან გვხვდება. სვანეთში ხის დაბალ სუფრას ტაბაკი ჰქვია, მთიულეთსა და ფშავ-ხევსურეთში – ტაბლა, ხევში – ტაბლა-ხონჩა. სვანეთში ოთხფეხა დაბალი სუფრის პარალელურად გავრცელებული იყო მასიური ფიცრისგან გამოთლილი სამფეხიანი ხის მრგვალი ტაბლა, რომელიც ფეხების გარეშე აჭარულ ფეშხუმს ჰგავს. ეთნოგრაფ ლ. ბედუკიძის აზრით ტაბლათა სიმრგვალე უძველეს რწმენა-შეხედულებებს უკავშირდება და სუფრად ხმარებული ტაბლის ფორმაც ასტრალურ მსოფლმხედველობასთან

უნდა იყოს დაკავშირებული; 2. სარიტუალო პური; 3. მატყლის სართავი ჯარას ნაწილი; 4. ჭურჭლის დასამზადებელი ჩარხის დეტალი; 5. მატყლის საჩეჩელის ნაწილი.

ტაბლეტური კომპიუტერი (კომპ.) (ინგლ. tablet computer) – მცირე ზომის პორტატიული კომპიუტერი, რომელიც ინფორმაციის შეტანას უზრუნველყოფს პირდაპირ სენსორულ ეკრანზე და არა კლავიატურის ან კომპიუტერის თავის მეშვეობით.

ტაბლინუმი (ლათ. tabulīnum<tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – რომაული სახლის ატრიუმის სიღრმეში განლაგებული ოთახი, რომელიც ატრიუმისგან გამოყოფილი იყო შირმით ან ტიხრით.

ტაბლო (ძვ. ფრანგ. tablel სურათი, სახატავი ზედაპირი, პატარა მაგიდა<ლათ. tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – საკონტროლო დაფა, რომელზეც მოთავსებულია სხვადასხვა პირობითი გამოსახულება, შუქოვანი (ნახ. 1) ან სხვაგვარი სასიგნალო მოწყობილობა.

ნახ. 1

ტაბულარიუმი (ლათ. tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – სახელმწიფო არქივის შენობა ძველ რომში.

ტაბულატორი (ლათ. tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – ელექტრომექანიკური ციფრული გამომთვლელი მანქანა, რომელიც ავტომატურად ამუშავებს პერფორირებულ ბარათზე მოცემულ ციფრულ და ასოით ინფორმაციას და გამოთვლის შედეგები გადააქვს ქაღალდის ლენტზე ან სპეციალურ ბლანკზე.

ტაბულირება – სხვადასხვა მათემატიკური ცხრილის შედგენა და კონსტრუირება.

ტაბურეტი (ფრანგ. tabouret<tambour დოლი) – უბრალო უზურგო სკამი, რომელიც ერთი ადამიანის დასაჯდომდაა განკუთვნილი.

ტაგრუცი – თაბუთი, ყორღანი, "მაღლა ნაგები საფლავი" (საბა).

ტავერნა (ძვ. ფრანგ. taverne ფიცრული ფარდული, ჯიხური<ლათ. taberna ქოხმახი, სამიკიტნო, სასტუმრო) – სამიკიტნოს დასახელება იტალიასა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში.

ტავოტი – იხ. სოლიდოლი.

ტაიგა (რუს. тайга<მონღ.) – ხშირი წიწვოვანი ტყის ფართობი ევროპის, აზიისა და ამერიკის კონტინენტების ჩრდილოეთ ნაწილში (ნახ. 1. ციმბირის ტაიგა). ის დედამიწის ყველაზე დიდი ბუნებრივი ზონაა (უჭირავს ხმელეთის 11%).

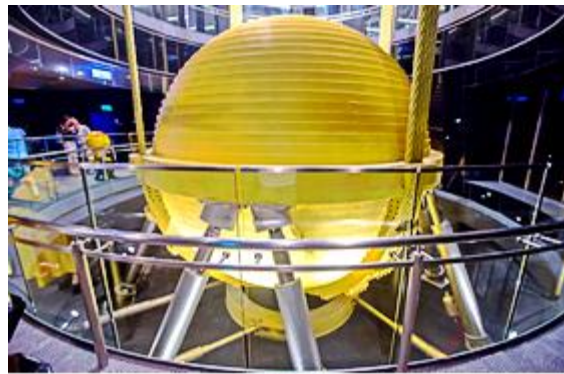

ნახ. 1

ტაიპეი 101 (ტაიპეის მსოფლიო ფინანსური ცენტრი) (ინგლ. Taipei 101, ფორმალურად Taipei Financial Center Corporation) – 101 სართულიანი ცათამბჯენი ტაივანის დედაქალაქ ტაიბეიში (ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა) სიმაღლით 509,2 მ, რომელშიც შეთავსებულია თანამედროვე პოსტმოდერნისტული და ძველი ჩინური არქიტექტურული ტრადიციები (არქიტექტორი სუ უაი ლი) (ნახ. 1). ტ. იყო ყველაზე მაღალი შენობა მსოფლიოში 2003-2007 წლებში. მინის, ფოლადისა და ალუმინისაგან აგებულ შენობას იჭერს 380 ცალი მაღალი სიმტკიცის (70 მპა) ბეტონის ხიმინჯოვანი საყრდენები ჩასობილი მიწაში 80 მ სიღრმეზე. მიწისძვრისას სეისმური ძალების ჩასაქრობად შენობის 87-დან 91 სართულამდე სივრცეში განლაგებულია 660 ტონიანი სფერო-ქანქარა – ინერციული დემპფერი (დიამეტრით 5,4 მ) (ნახ. 2). ცენტრში ასეულობით მაღაზია, რესტორანი, კლუბი და ოფისია. ცათამბჯენის კონსტრუქციაში გამოიყოფა 8 სექცია, რომელთაგან თითოეული შედგება 8 სართულისაგან (ჩინურ კულტურაში ციფრი 8 ასოცირდება წარმატებასა და აღორძინებასთან). შენობის განმეორებადი სეგმენტები გვაგონებს აზიაში გავრცელებულ არქიტექტურულ რიტმს – პაგოდას (კოშკი, რომელიც აერთებს ზეცასა და მიწას). კვირის მიმდინარე დღის მიხედვით, ცათამბჯენის სექციები ნათდება სინათლის სპექტრის ფერებად, ანუ ყოველ დღეს თავისი ფერი შეესაბამება.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტაიფუნი (ინგლ. typhoon-ჩინ. თაი ფინ დიდი ქარი) – გამანადგურებელი ქარიშხალი (ციკლონი), რომელიც ხშირად მძვინვარებს წყნარი ოკეანის დასავლეთ ნაწილში, იაპონიაში, ჩინეთსა და ინდოჩინეთის ქვეყნებში. გამოირჩევა დიდი დამანგრეველი ძალით.

ტაკელაჟის სამუშაოები – მანქანისა და მისი ცალკეული კვანძების გადაადგილებისა და დანიშნულების ადგილზე დაყენების ოპერაციების ერთობლიობა, დამხმარე სამუშაოების ჩათვლით. ტაკელაჟი – მანქანის მონტაჟის საწყისი და მნიშვნელოვანი ნაწილია, ამიტომ დიდი ყურადღება ეთმობა ტაკელაჟის საშუალებების სწორ შერჩევასა და გამოყენებას.

ტალავერი – ვაზით ან სხვა ხვიარა მცენარეულით გადახურული მსუბუქი კონსტრუქციის საჩრდილობელი. დამატებით იხ. თალარი, ფანჩატური.

ტალანი – წინათახი; სათავსი ბინაში, რომლის მეშვეობით საცხოვრებელი ოთახები კიბის ბაქანს უკავშირდება.

ტალახის ნაკადი – ღვარცოფული ნაკადის ერთ-ერთი ტიპი მასალის შემადგენლობის მიხედვით, რომელიც წარმოდგენილია უპირატესად მტვრიან-თიხოვანი და ქვიშის ნაწილაკებით, მსხვილი ნატეხების ჩათვლით. ტალახის ნაკადი მიეკუთვნება მაღალი სიმკვრივის ნაკადებს, დამახასიათებელია თიხოვანი ფიქლებითა ან ლიოსისებრი ქანებით შედგენილი ღვარცოფული აუზებისათვის. მოძრაობის ხასიათით უმრავლესობა მიეკუთვნება ბმული ღვარცოფული ნაკადების კლასს.

ტალვეგი – (გერმ. Talweg < Tal ხეობა და Weg გზა) – 1. ხეობის ფსკერი; 2. ხაზი, რომელიც აერთებს მდინარის, ხეობის, ხრამის, კოჭისა და რელიეფის სხვა წაგრძელებული ფორმის ყველაზე ჩაღმავებულ ნაწილებს.

ნახ. 1

ნახ. 1

ტალი (ნიდერლ. talie<ლათ. tālea ჩამონაჭერი) – ტვირთის ასაწევი შეკიდებული მოწყობილობა, რომელსაც აქვს ხელის, ელექტრული (ნახ. 1) ან პნევმატიკური ამძრავი; შედგება ჯალამბრისა და ურიკისაგან. აქვს ერთ- ან ორრელსიანი სამომძრაო ლიანდაგი (დახრა 2%-მდე), გადამყვანი ისრები. ელექტროტალს, რომელსაც ერთრელსიანი ურიკა აქვს, ტელფერი ეწოდება.

ტალვი (ლათ. talcum<არაბ. talg ქარსი) – 1. ვაშლისებრ მწვანე ან თეთრი მონოკლინური კრისტალური მინერალი; 2. კოსმეტიკური პრეპარატი, რომელიც შედგება სურნელოვანი ფხვნილისებრი მინერალური ტალვისაგან.

ტალრეპი – მოწყობილობა კაბელის, ბაქირის, ტროსის, ჯაჭვის, ტაკელაჟის და მისთ. დასაჭიმად. არსებობს ტალრეპის ტიპები: კავი-კავი, კავი-რგოლი (ნახ. 1), რგოლი-რგოლი, ჩანგალი-ჩანგალი და სხვ.

ნახ. 1

ტალღა (ინგლ. wave) – გარემოს მდგომარეობის ცვლილება (შემფოთება), რომელიც ვრცელდება გარემოში და გადააქვს ენერჯია. არსებობს ტალღის რამდენიმე ძირითადი სახე: ა) დრეკადი ტალღები – აღიმკვრება მყარ სხეულებში, სითხეებსა და აირებში (ბგერითი და სეისმური ტალღები დედამიწის ქერქში დრეკადი ტალღების კერძო შემთხვევა); ბ) ელექტრომაგნიტური ტალღები (რადიოტალღები, სინათლე, რენტგენის სხივები და სხვ.). ზოგადად ტალღის

მრავალი სახეობა არსებობს: აკუსტიკური, ალბათობის, ალის, ანარეკლი, არამილევადი, არაპოლარიზებული, არაწრფივი, აფეთქების, ბალისტიკური, ბგერის, ბრტყელი, გადაადგილების, გამვლელი, გამოსხივებადი, გა(ნ)ბნეული, განივი, გრებიითი, განშლადი, გარდატეხილი, გასწვრივი, გრავიტაციული, დამრეცი, დარტყმითი, დეციმეტრული, დე ბროილის, დიფრაგირებული, დიფრაქციული, დრეკადი, ელექტრომაგნიტური, ზედაპირული, ზვირთცემის, ზღვრული, ინერციული, იძულებითი, კოსმოსური, კოჰერენტული, კრებადი, მდგარი, მვარდნი, მზიდი, მიკრონული, მილევადი, მიმოქცევის, მიწისპირა, მოდულირებული, მოკლე, მომდევნო, მომვლები, მონოქრომატული, მოქცევის, მოხეტიალე, მსრბოლი, ნეგატიური, პარციალური, პირდაპირი, პოზიტიური, პოლარიზებული, რეზონანსული, საკონტროლო, საკუთარი, სამუხრუჭო, საპოლარიზაციო, საშუალო, სეისმური, სივრცული, სითბური, სიღრმის, სინუსოიდური, სპირალური, სფერული, ტროპოსფერული, უკუცემის, ულტრაბგერული, ულტრამოკლე, შუალედური, შუქის, ციური, ძაბვის, ძირითადი, წაკვეთილი, წინამავალი, წნევის, წრიული, წრფივი, ცილინდრული, ჰაერისა და სხვ.

ტალღა გრავიტაციული – ტალღის სახეობა, რომელიც არის სივრცე-დროის გავრცელებადი შემფოთება ფარდობითობის ზოგად თეორიაში.

ტალღა დე ბროილის – ტალღა, რომელიც კვანტურ მექანიკაში აღწერს ნაწილაკების ტალღურ ბუნებას.

ტალღა ელექტრომაგნიტური – ტალღა, რომელიც ვაკუუმში ვრცელდება სინათლის სიჩქარით. მას მიეკუთვნება: მიკროტალღა; ინფრაწითელი, ხილული, რადიო, ულტრაიისფერი, რენტგენისა და გამა გამოსხივება.

ტალღა ზედაპირული – დეფექტი, რაიმე ნაკეთობის ზედაპირზე ნებისმიერი მიმართულების თანამიმდევრულად განმეორებადი ამოხნევილ-ჩაზნევილი ადგილების სახით, რაც ტალღებს მოგვაგონებს.

ტალღა ინერციული – ტალღა, რომელიც არსებობს მბრუნავ სითხეში. ამ ტალღის აღმდგენ ძალას კორიოლისის ძალა ეწოდება.

ტალღა სეისმური – რხევები, რომლებიც ვრცელდება დედამიწაში მიწისძვრის, აფეთქებებისა და რხევის სხვა წყაროების კერებიდან. ეპიცენტრიდან მოშორებით სეისმური ტალღები დრეკადი ტალღებია. განარჩევენ P გრძივ, S განივ და L ზედაპირულ სეისმურ ტალღებს. P ტალღებში რხევა მიმდინარეობს ტალღის გავრცელების მიმართულებით, S ტალღებში კი ტალღის გავრცელების მართობულად. გრძივი და განივი ტალღების გავრცელების სიჩქარე ერთსა და იმავე გარემოში განსხვავებულია. P და S ტალღები წყაროდან ყველა მიმართულებით ვრცელდება, ამიტომ მათ მოცულობით სეისმურ ტალღებს უწოდებენ. სეისმური ტალღები სხვადასხვა დრეკადი თვისებების მქონე გარემოთა გამყოფ ზედაპირებზე გარდატყდება და აირეკლება – წარმოიქმნება გარდატეხილი და არეკვილილი სეისმური ტალღები დედამიწის ზედაპირთან (აგრეთვე ორი გარემოს გამყოფ ზედაპირთან დედამიწის წიაღში). L ზედაპირული სეისმური ტალღების ამპლიტუდა მეტია, ვიდრე გრძივი და განივი სეისმური ტალღებისა, გავრცელების სიჩქარე კი განივისაზე ნაკლებია. სეისმური ტალღების გარბენის დროის განსაზღვრით დედამიწის სხვადასხვა სიღრმეზე, გამოითვლება მათი გავრცელების სიჩქარე, რაც საშუალებას იძლევა შესწავლილი იქნეს დედამიწის სიღრმული აგებულება.

ტალღამტეხი (ბრეკვატერი) – ჰიდროტექნიკური ნაგებობა – წყალში შეჭრილი ქვის ზღუდე ნავსადგურის ან სანაპიროს დასაცავად ტალღებისაგან (ნახ. 1). მოლისაგან განსხვავებით ტალღამტეხი არ უერთდება ნაპირს.

ნახ. 1

ტალღის გარდატეხა – ტალღის გავრცელების მიმართულების ცვლილება, რომელიც გამოწვეულია ტალღის გავრცელების სიჩქარის ცვლილებასთან ერთი გარემოდან მეორეში გადასვლის დროს.

ტალღის დისპერსია – ტალღის გარდატეხის მაჩვენებლის დამოკიდებულება სიხშირეზე.

ტალღის დიფრაქცია – ტალღის გავრცელების დეფორმაცია, გამოწვეული წინააღმდეგობის არსებობით. მოვლენა განსაკუთრებით ძლიერია, როდესაც დაბრკოლების ზომა ტალღის სიგრძის რიგისაა.

ტალღის ინტერფერენცია – ორი ტალღის სუპერპოზიცია რაიმე გარემოში ერთდროულად გავრცელებისას.

ტალღის სიგრძე – ტალღის სივრცითი პერიოდი, ე.ი. მანძილი ტალღის იმ ორ უახლოეს წერტილს შორის, რომელთა რხევის ფაზა ერთნაირია. ტალღის სიგრძე λ რხევის T პერიოდსა და ტალღის გავრცელების v სიჩქარესთან დაკავშირებულია თანაფარდობით: $\lambda = Tv$.

ტალღის შთანთქმა – ტალღის ენერჯიის გარდაქმნა სხვა ტიპის ენერჯიად, მაგ., სითბოდ.

ტალღის წრფივი გავრცელება – ტალღის გავრცელება ერთგვაროვან გარემოში წინააღმდეგობის გარეშე.

ტალღოვანი – 1. ის, რაც ტალღას გვაგონებს; 2. არათანაბარი ზედაპირი, რომელსაც გააჩნია ჩაღრმავებები და მაღლობები; 3. აღელვებული წყლის ზედაპირი.

ტალღოვანი რკინა – დადარული ან გოფირებული გაღვანიზებული საბურთულე მასალა.

ტალღოვნობა – მერქნის მანკი, უთანაბრო განახერხი, რომელიც ნაკეთობის ზედაპირს ტალღისებრ ფონს აძლევს.

ტამბური (ფრანგ. tambour დოლი) – 1. შენობაში შესასვლელი სათავსი თანამიმდევრობით გასაღები კარით, რომელიც წინააღმდეგობას უწევს გარემოდან ცივი ჰაერის შეჭრას; 2. წინკარი – ტამბური; საცხოვრებლად გამოუყენებელი სათავსი, რომელიც საცხოვრებელ ოთახებს ქუჩასთან აკავშირებს, ჩვეულებრივ, გარე კიბის საშუალებით (ნახ. 1); 3. რკინიგზის სამგზავრო ვაგონის დახურული მოედანი გარე და შიგა კარებს შორის; 4. შენობის ცილინდრული ან მრავალწახნაგა ნაწილი, რომელსაც ეყრდნობა გუმბათი.

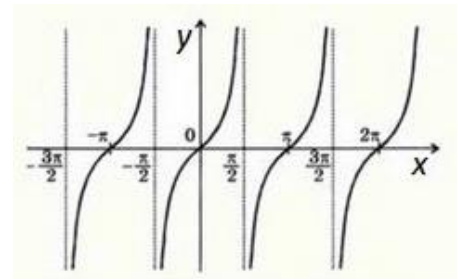
ნახ. 1

ტამპონაჟი (ფრანგ. tamponnage<tampon საცობი, ტიზი) – სპეციალური ხსნარის დაჭირხვნის პროცესი ქანში (არსებულ სიცარიელეთა ამოვსება ცემენტით), რათა თავიდან იქნეს აცილებული წყლის გაჟონვა სამთო გვირაბში, ჭაბურღილსა და მისთ. იყენებენ ჰიდროტექნიკურ მშენებლობასა და სამთო საქმეში ქანის მასივის გასამაგრებლად, აგრეთვე ჰიდროსაიზოლაციო და ფილტრაციის საწინაღო ფარდის შესაქმნელად. გამოყენებული სატამპონაჟო ხსნარის მიხედვით განასხვავებენ ქანის ცემენტაციას, გათიხვას, ბიტუმიზაციასა და სილიკატიზაციას, ასევე ქანის მასივის გამაგრებას სინთეზური ფისების მეშვეობით.

ტამპონი (ფრანგ. tampon საცობი, ტიზი) – ბამბის ქულა, რომელიც მარლაში ან სხვა რბილ ქსოვილშია გახვეული. გამოიყენება ნაკეთობის ზედაპირზე ლაქსაღებავის ხელით დასატანად ან საფარის ზედაპირის გასაპრიალებლად.

ტანგენსი (ლათ. tangere შეხება) – მახვილი კუთხის ტრიგონომეტრიული ფუნქცია, რომელიც მართკუთხა სამკუთხედში უდრის მოცემული კუთხის პირდაპირ მდებარე კათეტის სიგრძის შეფარდებას მეორე კათეტის სიგრძესთან.

ტანგენსოიდა (ლათ. tangere შეხება და ბერძ. είδος სახე, მოყვანილობა) – მრუდი ხაზი, რომელიც გრაფიკულად გამოხატავს ტანგენსის ცვლილებას კუთხის ცვლილებასთან დაკავშირებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტანდემი (ინგლ. tandem განლაგება წალიკად) – 1.

აგრეგატში მანქანების ან მანქანის ნაწილების განლაგება ერთიმეორის მიყოლებით, ერთ ღერძზე, ერთ ხაზზე; 2. მრავალცილინდრიანი მანქანა, რომელშიც სამუშაო ცილინდრები ამ წესით არის განლაგებული; 3. ორადგილიანი ველოსიპედი, რომელზეც უნაგირები და ორი წყვილი პედალი ერთიმეორის უკან არის განლაგებული; 4. პარაშუტის სისტემა, როდესაც მგზავრი ან ტვირთი მიერთებულია ინსტრუქტორის ჩამოსაკიდ მოწყობილობას.

ტანი – იხ. სხეული.

ტანინი (ფრანგ. tanin თრიმლვა) – მთრიმლავი ნივთიერება, მოყვითალო ფხვნილი, რომელსაც იღებენ ზოგი მცენარის ქერქიდან, ფოთლიდან და ნაყოფიდან; იხმარება ტექნიკაში, მედიცინასა და სოფლის მეურნეობაში (ღვინის წარმოებაში).

ტანძიის წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია – გვიანი შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ტაძარი. მდებარეობს ქვემო ქართლის მხარის ბოლნისის მუნიციპალიტეტში, მდინარე ხრამის მარჯვენა ნაპირზე ს. ტანძიაში, ბოლნისიდან 16 კმ-ის დაშორებით. აგებულია 1683 წელს დიდი ქართველი მამულიშვილის სულხან-საბა ორბელიანის მამის ვახტანგ მდივანბეგის მიერ და წლების განმავლობაში ორბელიანების კარის ეკლესია იყო. ეკლესია შეისწავლა და აღწერა ექვთიმე თაყაიშვილმა. ეკლესია ნაგებია ალგეთის ქვითა კირით. ეკლესიის სიახლოვეს განლაგებულია სულხან-საბა ორბელიანის ლიტერატურული მუზეუმი (ნახ. 2), სადაც დაცულია მისი ნაწარმოებების თემაზე შექმნილი ქართველი მხატვრების ფერწერული, გრაფიკული

ნამუშევრები, ფოტომასალა, დოკუმენტები და სულხან-საბას სხვადასხვა პერიოდის გამოცემები.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტარა (იტალ. tara<არაბ. tarh ნარჩენები) – ჩამოსხმული პლასტმასის, მუყაოს, ასაწყობი ხის ან ლითონის კონსტრუქცია, რომელსაც იყენებენ რაიმეს შესაფუთად, ჩასაწყობად, ჩასალაგებლად (ნახ. 1. პლასტმასის ტარა). ის შეიძლება იყოს ერთჯერადი ან მრავალჯერადი გამოყენების.

ნახ. 1

ტარი – ხელით სამუშაო იარაღის ის ნაწილი, რომელსაც უშუალოდ ხელით ეხებიან (მაგ., ნაჯახის, ბარის, ჩაქუჩის, უროს და მისთ.). მის დასამზადებლად ძირითადად ფოთლოვანი ჯიშის მაგარი ხის მერქანი გამოიყენება.

ტარიერება (გერმ. tarieren ტარის წონის განსაზღვრა) – საზომი ხელსაწყო შემოწმება. მდგომარეობს შესამოწმებელი ხელსაწყო ჩვენების შედარებაში სხვა, უფრო ზუსტი ხელსაწყო ჩვენებასთან, რომელიც მიღებულია ერთნაირ პირობებში და დგინდება ხელსაწყო ცდომილება. იმავე გზით წარმოებს ტ. და ხელსაწყო მასშტაბის დაზუსტება. მაგ., სამუშაო დინამომეტრის ტ. წარმოებს მე-2 და მე-3 კლასის სანიმუშო დინამომეტრით და ეტალონური ტვირთების ნაკრებით. უწყვეტი მოქმედების დოზატორის ტ. ახდენენ სინჯების აწონით, რომლებსაც შეარჩევენ დოზატორის მუშაობის საკონტროლო დროში. ციკლური დოზატორის ტ. აწარმოებენ სანიმუშო გირის გამოყენებით, მანამდე კი საჭიროა ცარიელი დოზატორის სასწორების ტ. მაჩვენებელი ისრის ნულზე დაყენება.

ტარიფი (იტალ. tariffa<არაბ. tarif განცხადება) – 1. იმპორტზე დაწესებული გადასახადი ანუ ბაჟი; 2. განაკვეთთა სისტემა, რომელიც განსაზღვრავს სხვადასხვა მომსახურების საფასურის ოდენობას; 3. შრომის ანაზღაურების განაკვეთთა სისტემა.

ტარიფიკაცია – ტარიფების, ფასების, ანაზღაურების მკაფიოდ დადგენილი დონე; ნიხრი.

ტარკუთხვილა – ხელსაწყო კუთხვილის მოსაჭრელად ლითონის მილის გარე ზედაპირზე. არსებობს ელექტრო (ნახ. 1) და ხელის (ნახ. 2). ხელსაწყო მუშაობს გარესახრახნის პრინციპით. აქვს რეგულირების მექანიზმი და საცვლელი მჭრელი ფირფიტები, რაც საშუალებას იძლევა ხრახნი მოიჭრას სხვადასხვა დიამეტრის მილზე.

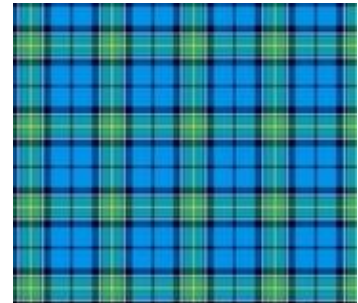

ნახ. 1

ნახ. 2

ტარტანი (ფრანგ. tartane<ძვ. ფრანგ. tiretaine მატყლი) – 1. უმაღლესი კლასის სინთეზური ხელოვნური საფარის ტიპი სტადიონებზე სარბენი ბილიკის მოსაწყობად; 2. ტრადიციული შოტლანდიური ქსოვილის ორნამენტი, რომელიც შედგება ურთიერთგადამკვეთი ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ფერადი ხაზებისაგან (ნახ. 1); 3. იალქნიანი ნავის ტიპი.

ნახ. 1

ტაუ (წმინდა ანტონის ჯვარი, ებრაული ჯვარი) – 1. ჰერალდიკური ფიგურა; 2. ბერძნული ალფავიტის ერთ-ერთი ასო (τ).

ტაუერი – ლონდონში, XVI-XVII საუკუნემდე მეფის ციხე-დარბაზი, შემდეგ, XIX საუკუნემდე – სახელმწიფო საპატიმრო; ამჟამად – სამხედრო-ისტორიული მუზეუმი. ლონდონის ერთ-ერთი ღირსშესანიშნაობა.

ტაფობი – რელიეფის უარყოფითი ფორმა, ჩაღრმავება ხმელეთის საზღვრებში (ნახ. 1. უბსუნურის ტაფობი, მონღოლეთი), ოკეანეების ან ზღვების ფსკერზე. არსებობს მისი სახეები: ტექტონიკური (დედამიწის ქერქის ჩაღრმვა), ცინულოვანი (მორენებს შორის ჩაღრმვა), ვულკანური (კალდერა, კრატერი), ეროზიული, კარსტული, გამყინვარებული (შავკარსტული), ნაცრისებრი, სუფოზური (ჯდომადი) და შერეული.

ნახ. 1